

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı

**BEDENSEL ENGELLİLERDE SOSYAL DIŞLANMA VE BENLİK
SAYGISI İLİŞKİ: ADIYAMAN İLİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fidan ÇELİK

Sivas
Aralık 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı

**BEDENSEL ENGELLİLERDE SOSYAL DIŞLANMA VE BENLİK
SAYGISI İLİŞKİ: ADIYAMAN İLİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fidan ÇELİK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Vehbi ÜNAL

Sivas
Aralık 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı
Tezin Başlığı : Bedensel Engellilerde Sosyal Dışlanma Ve Benlik Saygısı
İlişkisi: Adıyaman İli Örneği
Savunma Tarihi : 20.12.2019
Danışmanı : Doç.Dr. Vehbi ÜNAL

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Doç. Dr. İshak AYDEMİR

Üye : Doç. Dr. Vehbi ÜNAL

Üye : Doç. Dr. Miraç Burak GÖNÜLTAŞ

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Fidan ÇELİK tarafından hazırlanan "Bedensel Engellilerde Sosyal Dışlanma ve Benlik Saygısı İlişkisi: Adıyaman İli Örneği" başlıklı tez, kabul edilmiştir.

....../....../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntuladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

27.12/2019

Fidan ÇELİK

TEŞEKKÜR

Araştırmam boyunca bana yardımcı olan, beni sabırla dinleyen, rehberlik eden ve desteğini esirgemeyen başta danışmanım Doç. Dr. Vehbi ÜNAL'a, eski danışmanlarım Doç. Dr. Özge Özgür SAYAR ve Prof. Dr. Murat YILDIZ'a çok teşekkür ederim.

Verilerin toplanması aşamasında bana yardımcı olan Anadolu Engelliler Derneği başkanı Abidin Harputlu ve Anadolu Görmeyenler Derneği başkanı Mehmet Tunç'a, araştırmama gönüllü katılım gösteren çok değerli bedensel engellilere ve verilerin kaydedilmesi aşamasında bana destek çıkan ve motive eden arkadaşım Sevgi AKBABA'ya çok teşekkür ederim. Verilerin analizinde bana destekte bulunan çok değerli Zafer YILDIZ'a teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca her alanda olduğu gibi eğitim hayatımda da bana destek veren aileme sonsuz teşekkür ediyor ve araştırmam boyunca bana emeği geçen herkese teşekkür ederim.

En önemlisi araştırmam boyunca ondan çaldığım her saniye için sevgili oğlum Adar'ıma çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR LİSTESİ	v
TABLO LİSTESİ	vii
GRAFİK LİSTESİ	ix
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3
1. ENGELLİLİK	3
1.1. Ortopedik (Bedensel) Engelli	5
1.2. Görme Engelli	5
1.3. İşitme Engelli	5
1.4. Dil ve Konuşma Engelli	5
1.5. Süreğen Hastalık.....	6
1.6. Çoklu Engellilik	6
1.7. Ruhsal ve Duygusal Engelli	6
1.8. Zihinsel Engelli	6
1.9. Engellilikle İlgili Yaklaşımlar	6
1.9.1. Medikal Model.....	7
1.9.2. Sosyal Model	8
1.10. Engellilerde Sosyal Hizmet	9
2. SOSYAL DIŞLANMA	15
2.1. Sosyal Dışlanma Kavramı ve Kökeni	15
2.2. Tarihte Bedensel Engelli Bireylerin Yaşadığı Sosyal Dışlanma Biçimleri....	17
2.3. Günümüzde Bedensel Engelli Bireylerin Yaşadığı Sosyal Dışlanma Biçimleri	19
2.4. Engellilerin Kurumsal ve Ekonomik Açıdan Yaşadığı Sosyal Dışlanma Biçimleri	20
2.4.1. Fiziksel Çevre Koşulları	20
2.4.2. Eğitim	21

2.4.3. İstihdam	23
2.4.4. Sağlık	24
2.4.5. Rehabilitasyon	25
2.5. Bedensel Engelli Bireylerin Psiko-Sosyal Açından Yaşadığı Sosyal dışlanma Biçimleri	27
2.5.1. Medya ve Klasik Edebiyat Terminolojisi	27
2.5.2. Toplum Algısı	29
2.6. Engellilikle İlgili Yasal Düzenlemeler	29
2.6.1. Engellilikle İlgili Uluslararası Yasal Düzenlemeler	30
2.6.2. Engellilikle İlgili Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler.....	31
2.7. Engellilerde Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Sosyal Hizmetin Önemi.....	35
3. BENLİK SAYGISI.....	39
3.1. Benlik Kavramı ve Benlik Saygısı ve Sosyal Dışlanma ile İlişkisi.....	39
3.2. Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler.....	42
I. BÖLÜM	45
ARAŞTIRMA	45
1.1. Araştırmanın Problemi	45
1.2. Araştırmanın Amacı	46
1.3. Hipotezler	47
1.4. Araştırmanın Önemi	48
1.5. Araştırmanın Varsayımları	48
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	49
1.7. Yöntem	50
1.7.1. Araştırmanın Modeli.....	50
1.7.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme.....	50
1.7.3. Araştırmanın Uygulanması	51
1.7.4. Veri Analizinde Kullanılan İstatistiksel İşlemler.....	51
1.7.5. Veri Toplama Araçları	51
1.7.5.1. Görüşme Formu	51
1.7.5.2. Bedensel Engelli Bireylerin Sosyal Dışlanmışlık Düzeyi Ölçeği (BEBSDDÖ)	52
1.7.5.3. Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği Yetişkin Formu.....	52

II. BÖLÜM	55
BULGULAR	55
2.1. Sosyo- Demografik Bulgulara İlişkin Dağılımlar	55
2.1.1. Verilerin Normallığı	58
2.1.2. Verilerin Güvenilirliği	60
2.2. Katılımcıların Sosyal Dışlanmışlık Düzeylerine ve Benlik Saygılarına İlişkin Bulgular	60
2.2.1. Faktörlerin Cinsiyete Göre Analizi.....	60
2.2.2. Faktörlerin Engelli Aracı Olma Durumuna Göre Analizi	61
2.2.3. Faktörlerin Yaşa Göre Analizi.....	61
2.2.4. Faktörlerin Medeni Durumuna Göre Analizi	66
2.2.5. Faktörlerin Eğitim Durumuna Göre Analizi.....	67
2.2.6. Faktörlerin Engel Durumuna Göre Analizi	72
2.2.7. Faktörlerin İş Durumuna Göre Analizi.....	75
2.2.8. Faktörlerin Gelir Durumuna Göre Analizi	79
2.2.9. Dışlanmışlık ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu	82
III. BÖLÜM	83
BULGULARIN TARTIŞILMASI	83
SONUÇ VE ÖNERİLER	972
KAYNAKÇA	103
EKLER	119
Ek 1: İzin Belgesi	119
Ek 2: Görüşme Formu	121
ÖZGEÇMİŞ	125

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devleti
AFA	: Açımlayıcı faktör analizi
akt.	: aktaran
APA	: American Psychological Association
BEBSDDÖ	: Bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanmışlık düzeyi ölçęđi
CRPD	: Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
diğ.	: diğerleri
ICIDH	:International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps
IFSW	: Sosyal Hizmet Uzmanları Uluslararası Federasyonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
NASW	: (National Association of Social Workers)
ÖZİDA	: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı
RI	: Rehabilitation International: Uluslararası Rehabilitasyon
SHK	: 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: (United Nations, Education Science and Culture Organization- Inclusive Education) Birleşmiş Milletler, Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu-Kaynaştırma Eğitimi
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Cinsiyete Göre Dağılım	55
Tablo 2. Engelli Aracı Olma Durumuna Göre Dağılım	55
Tablo 3. Yaşa Göre Dağılım.....	56
Tablo 4. Medeni Duruma Göre Dağılım	56
Tablo 5. Eğitime Göre Dağılım.....	56
Tablo 6. Engel Durumuna Göre Dağılım	57
Tablo 7. İş Durumuna Göre Dağılım.....	57
Tablo 8. Gelir Durumuna Göre Dağılım	57
Tablo 9. Basıklık ve Çarpıklık Katsayısına Göre Normal Dağılım İncelemesi	58
Tablo 10. Ölçeklerin ve Maddelerin Cronbach α katsayıları	60
Tablo 11. Faktörlerin Cinsiyete t Testi Sonuçları	60
Tablo 12. Faktörlerin Engelli Aracı Olma Durumu t Testi Sonuçları.....	61
Tablo 13. Faktörlerin Yaşa Göre Anova Testi	61
Tablo 14. Faktörlerin Yaşa Göre Homojenlik Testi Sonucu.....	62
Tablo 15. Yaş Gruplarına Göre Tukey ve Tamhane T2 Testi Sonuçları.....	63
Tablo 16. Faktörlerin Yaşa Göre Ortalamaları.....	63
Tablo 17. Faktörlerin Medeni Durumuna Göre Anova Testi	66
Tablo 18. Faktörlerin Medeni Durumuna Göre Ortalamaları	66
Tablo 19. Faktörlerin Eğitim Durumuna Göre Anova Testi	67
Tablo 20. Faktörlerin Eğitim Durumuna Göre Homojenlik Testi Sonucu.....	68
Tablo 21. Eğitim Gruplarına Göre Tukey Testi Sonuçları	69
Tablo 22. Faktörlerin Eğitim Durumuna Göre Ortalamaları.....	69
Tablo 23. Faktörlerin Engel Durumuna Göre Anova Testi.....	72
Tablo 24. Faktörlerin Engel Durumuna Göre Homojenlik Testi Sonucu	73
Tablo 25. Engel Gruplarına Göre Tukey Testi Sonuçları.....	73
Tablo 26. Faktörlerin Engel Durumuna Göre Ortalamaları.....	74
Tablo 27. Faktörlerin İş Durumuna Göre Anova Testi	75
Tablo 28. Faktörlerin İş Durumuna Göre Homojenlik Testi Sonucu.....	76
Tablo 29. İş Gruplarına Göre Tukey ve Tamhane t2 Testi Sonuçları	77
Tablo 30. Faktörlerin İş Durumuna Göre Ortalamaları.....	77
Tablo 31. Faktörlerin Gelire Göre Anova Testi	79

Tablo 32. Faktörlerin Gelirine Göre Homojenlik Testi Sonucu	79
Tablo 33. Gelir Gruplarına Göre Tukey ve Tamhane t2 Testi Sonuçları	80
Tablo 34. Faktörlerin Gelire Göre Ortalamaları	81
Tablo 35. Dışlanmışlık ve Benlik Saygısı Faktörleri Arasındaki İlişki Düzeyi	82

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Dışlanmışlık Faktörü Dağılım Grafiği.....	59
Grafik 2. Benlik Saygısı Faktörü Dağılım Grafiği.....	59

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, yaşamın her döneminde ve her alanında yaşanabilecek bir sorun olan sosyal dışlanma ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi bedensel engelliler örnekleminde incelemektir. Çalışma ilişkisel tarama modelinde ve nicel ve betimsel bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini; süregen, işitme, görme, dil ve konuşma engelliler ile bedensel engelli bireyler oluşturmaktadır. Çalışma evreni ise 18 yaşından büyük olan ve Adıyaman ilinde yaşayan sivil toplum örgütlerine aktif olarak üye olan işitme, görme, dil ve konuşma engelliler ile bedensel engelli bireyler ile Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne gelen bedensel engellilerden oluşmaktadır. Araştırmada tüm çalışma evrenine ulaşma gücü nedeniyle örneklem alma yoluna gidilmiştir. Buna yönelik 126 kadın ve 179 erkek toplam 305 katılımcı ile çalışılmıştır.

Veri toplama araçları olarak, sosyo-demografik bilgileri elde etmek için görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir veri toplama tekniği olan ve daha önce Sarıgül tarafından 2016 yılında kendi tezinde kullanılmak üzere geliştirilmiş “Bedensel Engelli Bireylerin Sosyal Dışlanmışlık Düzeyi Ölçeği (BEBSDDÖ)” ile toplanmıştır. Ayrıca Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği- Yetişkin Formu kullanılmıştır.

Uygulama sonucunda ulaşılan bulgular hipotezler bağlamında; araştırmada SPSS 25 paket programı kullanılarak, iki grup karşılaştırmalarında t testi ikinden fazla grubun karşılaştırmalarında anova testi kullanılmıştır. Aynı zamanda ortaya çıkan farklılıkların hangi gruplardan olduğunu tespit etmek için homojenlik testi yapılarak çoklu karşılaştırma testlerinden Tamhane t² veya Tukey testi, faktörler arasındaki ilişki düzeylerini ortaya koyabilmek için Pearson Correlation analizi kullanılmıştır.

Yapılan istatistiksel analizler neticesinde; engelli araç kullanımı, yaş, eğitim, engel durumu, iş durumu, gelir durumunda “Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” ölçeklerine göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Bu araştırma sonucunda; katılımcıların sosyal dışlanma ve benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü oldukça zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Engellilik, Sosyal Dışlanma, Benlik Saygısı

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the relationship between social exclusion and self-esteem, which is a problem that can be experienced in every period and every aspect of life, in the sample of physically disabled people.

The study was carried out in a relational survey model and using a quantitative and descriptive method. The population of the study consists of chronic, hearing, visual, language and speech disabled and physically disabled individuals.

The population of the study consists of the hearing, visually, language and speech disabled and physically disabled individuals who are active members of the non-governmental organizations in the province of Adiyaman and the physically disabled people who come to Adiyaman Training and Research Hospital.

In the study, sampling was made due to the difficulty of reaching the whole study population. For this purpose, 126 women and 179 men were studied with 305 participants.

Interview form was used to obtain socio-demographic information as data collection tools. The data of the study was collected with 'the Scale of Social Exclusion Level of Physically Disabled Individuals (BEBSDÖ)' which was developed by Sarıgül (2016) to use his own thesis, and is a data collection technique frequently used in quantitative researches. In addition, Coppersmith Self-Esteem Scale-Adult Form was used.

In the context of the findings and hypotheses obtained from the application, t-test was used in comparison of two groups and anova test was used in comparison of more than two groups by using SPSS 25 package program.

At the same time, to determine from which groups the arising differences are originated, homogeneity test was applied and then Tamhane t² or Tukey test which are multiple comparison tests and Pearson Correlation analysis was used to reveal the relationship levels between the factors.

As a result of the statistical analyzes, significant differences were found in disabled vehicle use, age, education, disability status and income status according to the “Exclusion” and “Self- Esteem” scales.

As a result of this research, a statistically significant positive correlation between social exclusion and self-esteem levels of participants was found to be quite weak.

Key words: Disability, Social Exclusion, Self Esteem

GİRİŞ

Dünya nüfusundaki artışla beraber engelli nüfusunda da artış yaşanmaktadır. Toplumun önemli kısmını oluşturan engelliler ve engellilerin sorunları geçmişten günümüze çeşitli toplumsal süreçlerden geçmiştir. Özellikle engellilerin sosyal dışlanması, geçmiş tarihten günümüze çeşitli düzeylerde sosyal dışlanmaya maruz kalmıştır. Engelli bireylerin dışlanması, üzerinde durulması geren önemli bir sorundur.

Sosyal dışlanma kavramı yeni tartışılan bir kavram olmakla birlikte geçmişinin aslında çok eskilere dayandığı düşünülmektedir. Sosyal dışlanma kavramının literatürde, daha çok yoksulluk, göç ve eşitsizlikle değerlendirildiği, bazı çalışmalarda ise kavramın sosyal ayrışma ve toplumsal bağların kopmasıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Sosyal dışlanma, 1990'larda Avrupa Birliği literatürüne girmiş ve 1990'lı yılların sonuna doğru sosyal politika literatürüne girmiştir.

Engellilerin engelleri nedeniyle engelli olmayanlardan daha fazla sorun yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Yaşamları boyunca tüm engellilerin psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlardan bir ya da birkaçını yaşadıkları söylenebilir. Engelli bireylerin sosyal dışlanmaya iten sorunlara baktığımızda, eğitim, istihdam, kaynaklara erişim gelmektedir. Kentsel ortamlardaki fırsat eşitsizlikleri ve toplumun engelliye yaklaşımı gibi sorunlar da engelli bireylerin sosyal yaşamdan dışlanmasına sebep olmaktadır.

Engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi için gerekli ihtiyaçlar ve sosyal desteği aile bireyleri, yakın arkadaşları ve meslek sahibi bireyler sağlamak ve bu meslek sahibi kişiler arasında sosyal hizmet uzmanları da yer almaktadır. Toplumsal sorunlar, sosyal hizmet mesleğinin uygulama alanını oluşturmakta ve engelli bireylerde bu alan içinde yer almaktadır. Sosyal hizmetin odak noktası insandır. Ve sosyal hizmet bireyin iyilik halini arttırmayı amaçlar. Sosyal hizmetin değişimi yaratmak ve bütünleşmeyi sağlamak gibi iki temel amacı vardır (Rein ve Morris 1962).

Sosyal bir varlık olan insanın sağlıklı bir hayat yaşayabilmesi ve özgüveninin olması, kendini ait hissetmesi ve toplumdaki soyutlamaması için benlik saygısının önemi büyüktür. Benlik saygısı, kişinin düşünce ve davranışlarını, bireyin sorun çözme kapasitesini ve sosyalleşme sürecini etkilemektedir. Bireyin diğeriyle sağlıklı iletişim kurması, psiko-sosyal açıdan gelişimi ve yalnızlaşmaması için önemli olan benlik saygısı, toplumsal bir varlık olan insanın başarılı, mutlu ve sağlıklı birey olmasında da önemli bir yere sahiptir.

Benlik saygısı ile ilgili önemli çalışmalarını olan Coopersmith (1967), benlik saygısını, kişiliğin önemli bir boyutu ve olumlu bir kişilik özelliği olarak kabul eder ve kişinin kendini yetenekli, önemli, başarılı ve değerli olarak algılama derecesi şeklinde tanımlamaktadır (Yazıcı 2015: 32). Kendini değerli, faydalı, başarılı ve önemli hisseden bireyin, çevresi tarafından kabul edilmesi, bireyin sosyalleşmesinde etkili olmakta ve sosyal dışlanmaya maruz kalmamasında önem teşkil etmektedir. Diğer durumda ise sosyal dışlanmaya maruz kalan engellilerin kendilerini bazı bakımlardan yetersiz hissetmeleri sonucu kendilerine olan özgüvenlerini yitirebildikleri söylenebilmektedir.

Bu tez çalışmasında, genel olarak tüm Türkiye’de özel olarak ise Adıyaman ilinde yaşayan bedensel engelli bireylerin yaşadığı sosyal dışlanma sorunu ile bedensel engelli bireylerin benlik saygıları ele alınmıştır. Bu sebeple; çalışmada engellilik, engellilikle ilgili yaklaşımlar, engellilerde sosyal hizmet, sosyal dışlanma, sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal hizmetin önemi ve benlik saygısı üzerinde durulmuştur.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ENGELLİLİK

Geçmişten günümüze engellilik kavramı ile ilgili sakat, özürlü, engelli, topal, sağır, kör, kambur, kusurlu, eksik, defolu gibi birçok terim kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu özürlü kelimesini; “özrü olan, eksiklik, sakat veya kusurlu olan, defolu” olarak açıklarken “sakat” kelimesi de “vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan, bozuk veya eksik” olarak tanımlamıştır (TDK 1988: 458). Bahsi geçen kavramların günlük kullanımlarında aralarındaki fark bir önem taşımamaktadır. Kavramların kullanımında önemli olan, engelli bireylerin diğer bireylere göre farklı ihtiyaçlarının olduğudur (Şahin 2004).

Engelli: “Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi” ifade eder (Engelliler Hakkında Kanun 2005: 5378 sayılı).

“Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 13 maddeden oluşan 3447 sayılı bildirisinde engellilik, normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, ortopedik veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamaması” olarak tanımlanmıştır (Çetintaş ve Gökçearsan 2017: 19).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise diğer kişilerle eşit şartlar altında topluma tam ve etkin bir biçimde katılmalarının önünde engel oluşturan uzun vadeli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan bireyler olarak belirtilmiştir (Çetintaş ve Gökçearsan 2017: 19).

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (SHK)’nda engelli: “Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi” olarak ifade edilmiştir (SHK 1983: 2828 sayılı).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engelliliği, “Kişiden ya da bir bütün olarak vücuttan beklenen davranışlar, yetenekler ve görevler olarak ifade edilen normal aktivitelerin yerine getirilmesindeki eksiklik ya da sınırlılık”, “bir yetersizlik veya özür nedeni ile yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesi” olarak tanımlamaktadır (WHO 1980, akt.: Ünal 2016: 16). WHO’nun uzantısı olan ICIDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps) tarafından ilgili olarak üç ayrı tanımlama ve sınıflandırma yapılmıştır Bu terimlerin tanımları şöyledir (Ünal 2016: 17):

- **Noksanlık (Impairment):** sağlık alanında noksanlık; fizyolojik, psikolojik veya anatomik yapının normal işlevlerini yerine getirememesi, yoksunluk/ kayıptır.
- **Yetersizlik (Disability):** sağlık alanında yetersizlik; insanın ‘normal’ kabul edilen aktiviteleri yapabilmesinde beklenen faaliyetleri gösterememesi veya sınırlılık. Bireysel düzeydeki fiziksel ve zihinsel yeti kaybını ifade eder.
- **Engellilik (Handicaps):** sağlık alanında engellilik; nedeniyle kişinin yaş, cinsiyet, sosyal düzeylerine göre normal kabul edilen faaliyetleri yapamamasıdır.

1990’lı yıllara kadar, yasal düzenlemelerde ağırlıklı olarak ‘sakat’ kavramı kullanılmış, sonrasında ise ‘sakat’ kavramı yerine ‘özürlü’ kavramının kullanımı tercih edilmiştir (Şişman 2012).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nün 2011’de “Dünya Engellilik Raporu” verilerinde, tüm dünyada yaklaşık %15 civarında engelli bireyin yaşadığını belirtmektedir (WHO 2011: 1). Yine bir milyardan fazla insanın herhangi bir nedenden dolayı engelli olduğunu, 200 milyondan fazla engellinin hayatlarını devam ettirebilme konusunda kayda değer zorluklar yaşadığını belirtmektedir.

Ülkemizde engellilik alanında yapılan en kapsamlı istatistiksel çalışma 2002 yılında Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması’dır. Araştırmaya göre Türkiye’de engelli oranı %12.29 civarındadır. 2002 yılından sonra engelliler ile ilgili başka bir veri kaynağı ise

“Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması”dır. Ülkemizde ise engellilerin şuan ki net sayısı, sıklığı ve sosyo-ekonomik özellikleri tam olarak bilinmemekte bu nedenle engellilik sorunu tüm yönleriyle ortaya konulamamakta ve buna yönelik yeterli politika geliştirilememektedir.

Dünyada ne kadar engelli bireyin yaşadığı tam olarak bilinmemektedir. Konuyla ilgili elde edilen veriler engelli nüfusuna ve engellilik türüne dair net dağılımları çoğu zaman gerçek rakamın altında göstermektedir. Tüm toplumlarda birçok engelli bireyin yaşadığı gerçekliği elde edilen verileri rakamsal olarak daha yukarıya çekmektedir (Burcu 2015:1). Aşağıda engellilik türleri ile ilgili bazı tanımlamalar yapılacaktır.

1.1. Ortopedik (Bedensel) Engelli

Ortopedik engelli, doğuştan ya da sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu iskelet, kas ve sinir sisteminde hasar sonucu bireyde oluşan fonksiyon kaybı ve fiziki yetersizlik ve bacak, el, kol, ayak, parmak gibi uzuv kaybı olan bireylere denir. Seyyar (2015: 101) el kol, bacak gibi dış organ arızası, noksanlığı veya herhangi bir bozukluğu olanları bedensel (ortopedik) engelli olarak tanımlamaktadır.

1.2. Görme Engelli

Bir hastalık ya da kaza sonucu; gözün görme işlevini kaybetmesi, bireyin her iki gözünde veya tek gözünde oluşan tam görme kaybı ya da veya kısmi görme kaybı olması ya da görme bozukluğu olan kişilere görme engelli denilir.

1.3. İşitme Engelli

Bireyin her iki kulağında ya da tek kulağında kısmen veya tamamen işitme kaybı olan kişilere işitme engelli denir.

1.4. Dil ve Konuşma Engelli

Herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde bozukluk olan ve ses bozukluğu olan kişidir. İşittiği halde konuşamayan, gırtlığı alınanlar, konuşmak için alet kullananlar, kekemeler, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar bu gruba girmektedir (Ünal 2016: 20).

1.5. Süreğen Hastalık

Sürekli bakım ve tedavi gerektirip (şeker, kalp, solunum sistemi, kanser, endokrin ve metabolik hastalıklar vb.) hastalığın süreklilik arz ettiği, kişinin yaşam kalitesini düşüren, çalışma kapasitesini azaltan hastalıklardır.

1.6. Çoklu Engellilik

Birden fazla engelliliği olan kişiler için kullanılan bir terimdir. Örneğin, işitme engelli bireyin aynı zamanda dil ve konuşma engelli olması durumunda çoklu engellilikten bahsedilebilir.

1.7. Ruhsal ve Duygusal Engelli

Duygu, düşünce ve davranışlardaki normalden farklı örüntüler nedeniyle günlük yaşam aktivitelerini tamamlamada, kişiler arası ilişkilerini devam ettirmede güçlük yaşayan kişilerdir (Ünal 2016: 20).

1.8. Zihinsel Engelli

Bireyin doğumdan öncesi veya doğum sonrasında herhangi bir sebebe bağlı olarak zihninde meydana gelen ve çeşitli oranlarda zihinsel işlevleri yerine getirememesi halidir.

1.9. Engellilikle İlgili Yaklaşımlar

Dünyada yaklaşık %15 civarında engelli birey bulunmaktadır. (WHO) 1 milyardan fazla insanın herhangi bir nedenden dolayı engelli olduğunu, 200 milyondan fazla engellinin hayatlarını devam ettirebilme konusunda kayda değer zorluklar yaşadığını belirtmektedir. Geçmişten günümüze engelliler; kadınlar, çocuklar, siyahlar, cinsel azınlıklar gibi gruplar ile birlikte ötekileştirmeye, ayrımcılığa, damgalanmaya maruz kalmış ve toplum tarafından kabul görmemiş, ve diğer bireylere göre “daha az” insan olarak görülmüşlerdir (Çelik 2016).

Engellilik konusu ele alınırken engellilik modellerinin de ele alınması sosyal dışlanma kavramını anlamamızda yardımcı olacaktır. Engellilik sorununa bakış

açısını yansıtan engellilik üzerine günümüzde en yaygın modellerden; medikal model ve sosyal model bu çalışmada ele alacağımız iki engelli modelidir.

1.9.1. Medikal Model

19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında sağlık, “hastalık hâlinin olmayışı” olarak tanımlanmıştır (Meşe 2014). Klasik bilim anlayışında insan vücudu, çevresinden bağımsız bir araç olarak düşünülmüş ve hastalık doktorların onarabileceği bir bozukluk olarak görülmüştür. Bu düşünce tarzı, medikal modelin/tıbbi modelin temelini oluşturmaktadır. Bu model engelliliği tıp biliminin konusu olarak görmekte ve “normal olan ve olmayan” şeklinde sınıflandırmaktadır. Bu yaklaşımda engellilik, hastalık ve işlev kaybı olarak görüldüğü için, tıp alanında çözümler üretilmeye çalışılmıştır (Okur ve Erdugan 2010). Tıp biliminin konusu olarak ele alınan engellilik ve engelli, “tedavi edilmesi”, “onarılması”, “normalleştirilmesi” olarak düşünülmüş ve tıbben her türlü müdahaleye dayanması gereken kişi olarak düşünülmüştür (Çelik 2016). Bu anlayış biçimi, insan bedeninin ve zihninin ötesine bakmamakta, engellilerin dışlanmalarına, toplumla bütünleşme ve sosyal faaliyetlere etkin bir biçimde katılamamalarına sebep olmaktadır. Olumsuz toplumsal davranışlar, engellilerin dışlanmasına, toplumla bütünleşmemesine neden olmuştur. Bu nedenle kendilerini damgalanmış, ötekileştirilmiş, diğer insanlar tarafından düşmanlıkla çevrelenmiş hisseden engelli bireyler, mevcut güçlerini ortaya koyabilecek fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel imkanlardan da çoğu zaman yoksun bırakılmışlardır (Arıkan 2002).

Engelliliği “ hastalık” gören bu yaklaşım, insanı çevresinden bağımsız bir varlık olarak ele almış ve ekonomik, sosyal ve politik boyutlarını yok saymıştır.

Temel haklara erişimden yoksun bırakılan engelliler, geçmişte, ikinci sınıf, yardıma-bakıma muhtaç insan muamelesi gören, kendi ihtiyaçlarını bireysel karşılayamayacağına inanılan, tıbbi rahatsızlıklarıyla ya da özürleriyle tanımlanırlar. Bu yaklaşım modeline göre engellilik, bireysel ve patolojik bir sorundur. Bu nedenle engelliler bakıma muhtaç, kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyler olarak görülmüş ve toplum tarafından dışlanmalarına, toplumsal faaliyetlere etkin bir şekilde katılmamalarına neden olmuştur.

Bu model engelli bireyleri aciz, yetersiz olarak damgalamaktadır. Damgalama; kişinin hassasiyet kırıcı bir davranışla karşı karşıya kalmasıdır (Goffman 1968, akt.: Ünal 2016: 44). Engelliler genelde bu modeli benimsememektedir. Bu modelin, aileleriyle, çevreleriyle ve toplumla bütünleşebilmeleri konusunda engelleyici olduğunu düşünmektedirler. Açıklamak gerekirse; engellilerin anlaşılabilmesi, toplumdaki diğer bireyler tarafından fark edilmemesi, engelli bireylerin dışlanmış hissetmelerine ve kendilerini toplum dışına itmelerine sebep olmuştur (Besiri 2009). Medikal modelin olumlu yanları da bulunmaktadır. Örneğin; engellilerle ilgili yapılan teşhis, iyileştirme, destek ve izleme programlarının güçlendirilmesi, önleme programlarının titizlikle hazırlanması, engellilerin ve engelli yakınlarının hayat kalitesini arttırmıştır (Cılga 2001). Sağlık hizmetlerinin insancılaştırılması konusunda engelli bireylerin hayatlarında kolaylıklar sağlaması, bu modelin olumlu yanıdır.

Medikal model yaklaşımını 1950’li ve 1960’lı yıllarda “sosyal model” yaklaşımını takip etmiştir.

1.9.2. Sosyal Model

Sosyal modele göre engellilik, yetersizlik sonucunda değil, toplumdaki sınırlayıcı, damgalayıcı, ötekileştirici ve engelleyici davranışlar sonucu oluşan bir durumdur (Arıkan 2002).

1960’larda engelli aktivistler medikal modele karşı çıkmışlardır. Bu nedenle, engelli kişilerin hayatlarını biçimlendiren ve onları olumsuz etkileyen yoksulluk, evsizlik, işsizlik ve eğitimsizlik gibi faktörlerin biyolojiden kaynaklı olmadığını, engellileri toplumsal içermeden sistemik bir biçimde dışlayan faktörlerin toplumun algısı ve engelli bireye olumsuz bakış açısı olduğunu yani toplumdaki kaynaklandığını dile getirmişlerdir (Prilleltensky 2012, akt. : Meşe 2014).

İkinci dünya savaşından sonra ortaya çıkan sosyal model 1970’li yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. Engelliler kendine ait bir alan oluşturmada geç kalmış ve 1990’lı yıllarda bir disiplin olarak engellilerle ilgili çalışmalar artmıştır.

Medikal modelden farklı olarak sosyal model engelliliğe; bütünleşme, kaynaşma ekseninde bakmaktadır. Medikal model birey üzerine odaklanır, bireysel

uyum ve kimlik, davranışlara vurgu yapılırken, sosyal modelde ise toplumsal kimlik, toplumsal baskı, sosyal haklar, olumlama, deneyim, kişisel ya da toplu sorumluluk ve davranışlar önem kazanır (Oğuz 2015). İyi düşünerek tasarlanmış plastik ve cam şişe kapakları, otomatik kapılar, halka açık mekanlarda yeterli sayıda koltuk, apartmanlarda asansör ve engelli rampası, toplumu engelliler konusunda bilinçlendirmek bu modelin önem verdiği düşünceleri yansıtmaktadır (Arıkan 2002). Bu model sorunun kaynağı olarak engelli bireyi görmez ve engelliliği onarılması, normal olmayan, eksik ve defolu olarak tanımlamaz, sorunun kaynağını toplumsal algıda, kurumlarda, çevre ve kültürde görür (Şentürk 2010: 3). Bu modele göre engellilik, sosyal kısıtlamaların bir sonucudur. Bu modelin savunduğu bir diğer görüş ise engellilerin kendi hayatlarının kontrollerini ellerine almaları ve kendi tercihlerini kendilerinin yapabilmeleri ve diğer insanların buna saygı duymalarıdır. Engellilik ile ilgili sorunların toplumsal olduğunu ve sorunların çözümünde ise birey odaklı değil toplum odaklı bakılmazı gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Sosyal model, engelli bireylerin hayatlarını teminat altına almayı, çalışma ve sosyal güvenlik hakkına sahip olmayı, işsizlik durumunda ekonomik olarak desteklenmeyi, kaliteli sağlık ve rehabilitasyon hizmeti almayı, erişilebilir fiziksel çevreye sahip olmayı, ev, genel eğitim imkanlarından ve engel durumlarına uygun özel eğitim imkanlarından yararlanmasını engelli haklarının devlet güvencesinde olmasını istemektedir (Okur ve Erdugan, 2010). Sosyal model ile ilgili yapılan eleştiride, bu modelin engelliliğin tıbbi boyutunu yok sadığı, bedensel hasarın göz ardı edildiği ve medikal model ile sosyal model arasında bir dengenin sağlanması gerektiğidir (Ünal 2018). Medikal ve sosyal model yaklaşımı, engelliliği global ve evrensel açıdan değerlendirmekte bu nedenle her engelli bireyin birbirinden farklı özel ihtiyaçlarının olduğunu göz ardı ettiği için Marian Corker ve Tom Shakespeare gibi kimi postmodernist düşünürlerin eleştirilerine maruz kalmıştır (Goodley 2011, akt.: Oğuz 2015).

1.10. Engellilerde Sosyal Hizmet

Sanayi Devrimi ve kapitalist sistem ile birlikte bir takım toplumsal sorunlar gündeme gelmiş, sosyo- ekonomik sorunların çözümünde yetersiz kalan dini ve hayırsever anlayış yerine günümüz sosyal hizmetin bir bilim ve meslek olarak ortaya çıkması gerekliliği doğmuştur (Kongar 1972, akt.: Bingöl 2015).

Sosyal hizmet, bireylerin sosyal işlevselliğini artırarak, bireylere, ailelere, gruplara ve topluluklara hizmet veren, sosyal politikalar üreten mesleki bir disiplindir. Sosyal hizmet, topluma üretken olarak katılamayan, toplumsal fonksiyonunu gerçekleştiremeyen, toplumla bütünleşmesi engellenen ya da bu unsurları gerçekleştirmek için zorlanan birey ve gruplarla çalışır (Kut 1988: 11-12). Bu gruplardan birini de engelliler oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet mesleği, başlangıcından bu yana insan gereksinimlerini giderme, bireyin gücünü ve kaynağını yükseltmek üzerine odaklanan bir meslek ve disiplin olmuştur (United Nations 1999, akt.: Albayraktaroğlu 2010: 75). Bu mesleğinin çalışma alanlarından biri engellilerdir. Sosyal hizmet uzmanı, engelli ve diğer müracaatçı kesimlerin çevrelerini tanıyarak, engelli birey ve ailelerine yönelik çalışmalarda “sosyal destek” kavramına değinir. Sosyal destek, bireyin stresli bir olaya hakim olmasını ve onunla başetmesini kolaylaştıran toplumsal çevreden gelen bir geri bildirimdir (Caplan ve Killilea 1976, akt.: Erkan, 2003). Sosyal hizmet uzmanı, hem engelli ile hem de engelli ailesi ile çalışmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı, engelli bireye sahip ailelerin öncelikli ihtiyaçlarının tanımlanmasını ve bu ihtiyaçlara yönelik hizmetlerin üretilmesini sağlayarak aile ve engellinin sosyal destek sistemlerinden faydalanmasına katkıda bulunur (Arıkan 2001: 45). Sosyal hizmet uzmanlarının, koruyucu-önleyici, iyileştirici-geliştirici-destekleyici ve rehabilite edici fonksiyonlarının yanı sıra savunuculuk rolü bulunmaktadır. Sosyal hizmet, engellilerin gereksinimlerini karşılamanın yanında, engelli bireylerin toplumda kapasiteleri oranında yer almaları ve toplum kaynaklarından da yeterli seviyede faydalanabilmeleri için “savunuculuk” rollerini yerine getirmektedir. Savunuculuk rolünde sosyal hizmet uzmanı engellinin haklarını savunma işlevini görür. Savunuculuğun yanında engellilerin kendi haklarını kendilerinin savunması anlamına gelen öz-savunuculukta amaç, engellinin kendi kaderini kendisinin tayin hakkı ile birlikte seçim yapması noktasında engellilere daha fazla imkân ve fırsat yaratmaya ve kendilerinin ifade edebilmeleri konusunda bilgi ve beceri sunmaya odaklanmıştır (Yüksel ve Duyan 2016).

Sosyal hizmet uzmanları engellilerle çalışmalarını üç boyutta yürütmektedir. Bunlar:

Engelli birey ve aileleriyle sosyal hizmet: engelli birey ve aileleriyle görüşmeler yapılarak verilen hizmettir. Bu hizmette önemli olan “sosyal destek” sistemleridir. Engellilerin sosyal desteğini; ailesi, yakın arkadaşları ve meslek elemanları oluşturmaktadır.

Engelli grup ve aileleriyle sosyal hizmette, engelli ve aileleriyle yapılan grup çalışmalarıdır. Bu gruplar; destek grupları, etkileşim grupları, eğitici gruplar ve toplumsallaşma grupları sayılabilir. Destek gruplarında önemli olan asıl şey grup üyelerinin birbirini desteklemesidir. Etkileşim gruplarında ise grup üyelerinin her birinin hislerini fark etmesi ve bu hislerinin grup üyeleri üzerindeki etkilerini fark etmesi sağlanmaya çalışılır (Duyan 1997). Eğitici gruplarda ise sosyal hizmet uzmanları engelli ve ailelerine engellilerin bakımı, engelli bireylerin eğitimi, engelli danışma merkezleri ve sosyal güvenlik hizmetlerine yönelik bilgiler verir (Erkan 2003). Toplumsallaşma gruplarında ise amaç grup üyelerinde onaylanabilir davranışlar geliştirmeyi amaçlar (Toseland ve Rives 1984, akt.: Erkan 2003).

Engelli bireyler ve ailelerine yönelik toplum düzeyinde sosyal hizmet; topluma yönelik yapılan çalışmaları ifade eder. Örneğin engelliliği önleyecek çalışmalar gibi ya da engellilik konusunda toplumu bilinçlendirici, engellilere yönelik ön yargıları değiştirmeye yönelik basın ve kitle araçlarını harekete geçirmek, broşürler hazırlamak gibi çalışmaları ifade eder.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan hizmetlere bakıldığında en önemli hizmet modellerinden biri “Evde Bakım Hizmet” modelidir. Evde Bakım Hizmet modelinde; engelli ve yaşlı bireylere sunulan bir hizmet modelidir. Bu hizmet modeli bireylerin yaşadıkları ev ortamında gündelik yaşamlarını sürdürebilmelerine olanak sağlayan, bireylerin hayat kalitelerini arttırmaya yönelik bir sosyal hizmet modelidir. Bu hizmet modelinde engelliye bakacak bireye nakdi yardım yapılarak engellinin bakımı sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bu hizmet modeli 2006’da yayınlanan “Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik” çerçevesinde belirlenmiştir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan bir diğer hizmet modeli ise Yatılı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ve Özel Bakım

Merkezleridir. Bu hizmet modelinde engelliler için sağlık kurulu raporu ile ağır engelli olduğu belgelendirilmiş ve sosyal inceleme raporu ile alışılmış günlük gereksinimlerini önemli derecede yerine getiremeyen ve buna bağlı olarak yaşamını bir başkasına bağımlı olarak yaşamak zorunda kalan engellinin kaldığı kurumdaki creti Bakanlık tarafından karşılanmaktadır. Bu şartları taşıyan engelli kurum bakımına alınmaktadır.

Aile, alışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen hizmet modellerinden bir diğerı “Umut Evleri”dir. Kurum bakımına alınan engelli çocukların 24 saat yatılı olarak kaldığı sosyal hayata adaptasyonlarını sağlamaya yönelik hazırlanan evlerdir.

Bir diğer hizmet modeli ise “ Alo 183” sosyal destek hattıdır. Bu destek hattı; aile, kadın, ocuk, engelli, yaşlı, şehit akrabaları ve gazi olmuş bireylere hizmet etmekte ve bilgi vermektedir.

Bir başka hizmet modelinde 2022 sayılı “ 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları İle Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik” ile ilgili olan “engelli aylığı” hizmetidir. Bu hizmet modelinde bireyin yaşadığı ildeki yetkili hastaneden sağlık kurulu raporunun olması gerekmekte ve engel oranının en az % 40 olması şartı aranmaktadır.

Sağlık Bakanlığı’nın da engellilere yönelik hizmetleri bulunmaktadır. Bunlardan biri acil muayenelerden sonra poliklinik muayene önceliği engelli bireylerdedir. Ayrıca “Evde Sağlık Hizmeti” modelinde sağlık bakımına gereksinimi olan bireylerin evinde; sağlık kontrolü, tıbbi inceleme, tıbbi tahlil, tedavi ile tıbbi bakım ve rehabilitasyonları sağlanır, hasta ve hasta yakınlarına psiko-sosyal destek hizmeti verilir. Sağlık Bakanlığı tarafından evde sağlık hizmetlerinden yararlanmak isteyen vatandaşlar için “4443833” no’lu hat oluşturularak ağrı birimleri kurulmuştur.

Hastanelerde ayrıca “Tıbbi Sosyal Hizmet Birimi” bulunmaktadır. Tıbbi sosyal hizmet birimlerinde; ayakta ve yatarak tedavi edilen hastaların tedaviden etkili bir şekilde faydalanması, psiko-sosyal sağlığının korunması ve geliştirilmesi, sosyal işlevselliğini kazanması, tedavi süreci boyunca bireyin ailesi ve yakın çevresi ile

bağlatılarının düzenlenmesi, iyileştirme sürecini etkileyen psiko-sosyal ve sosyo ekonomik sorunlarının süresinde çözümlenmesi hizmetini yürütmektedir. Bu birimlerde sosyal hizmet lisans bölümünden mezun olmuş sosyal hizmet uzmanları çalışmaktadır.

Sağlık Bakanlığı'nın bir diğer hizmeti ise "Toplum Ruh Sağlığı" dır. Ağır ruhsal bozukluğu olan (şizofreni, psikoz gibi) psikotik bozukluklar ve duygu-durum bozuklukları gibi kronik ruhsal hastalıkları olan bireylere, psiko-sosyal destek hizmetleri verilmekte, izleme ve tedavileri durumuna göre evde sağlık hizmetleri uygulaması ile kişinin yaşadığı ev ortamında sağlanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından engellilere yönelik hizmetlerinden biri Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri'dir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM), engelli çocuk hakkında eğitim planı hazırlayarak, eğitim hizmetlerinden yetenek ve ihtiyaçları çerçevesinde yararlanmalarını sağlamak ve engellilik durumuna uygun özel eğitim okuluna yönlendirimini yapmaktadır. Ayrıca 6 ay evden çıkamayacağına dair sağlık raporu olan çocuk için Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nin hazırladığı eğitim planı aracılığı ile öğretmenler özel eğitimi, engellilerin evlerinde verebilmektedir.

Engeli bireylerin istihdamı ile ilgili hizmetlerde bulunmaktadır. Bunlardan biri Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPSS) aracılığı ile engelli bireyin memur olması sağlanmaktadır.

Tüm bu hizmetler engelli bireylerin sosyal yaşamdan dışlanmasını engelleyen, toplumla bütünleşmesini sağlayan hizmetlerdir. Fakat konuyla alakalı engellilerin dışlanmasına neden olan sorunları ele alacağız.

2. SOSYAL DIŞLANMA

2.1. Sosyal Dışlanma Kavramı ve Kökeni

Sosyal dışlanma kavramı yeni tartışılan bir kavram olmakla birlikte geçmişinin aslında çok eskilere dayandığı düşünülmektedir. Kavramın genel bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun nedeni kavramın farklı kişiler için farklı anlamlar taşımasından kaynaklanmasındır (Sapancalı 2005a: 23).

Sosyal dışlanma kavramının, bazı araştırmalarda yoksulluk ve eşitsizlikle değerlendirilmekte, bazı çalışmalarda ise kavramın sosyal ayrışma ve toplumsal bağların kopmasıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Sosyal içermenin karşıtı olarak kullanılan dışlanma kavramı, birçok kavramla eş anlamlı şekilde kullanılmaktadır. Bunlardan; damgalama, ötekileştirme gibi kavramların birbirine benzer farklı tanımları bulunmaktadır. Damga, bireyin “gözden düşürülmesi, itibarsızlaştırılması” olarak ifade edilmesidir (Goffman 2018: 30). Damgalama; bireyin diğer insanlar tarafından normal kabul edilen diğer bir deyişle toplum ölçütleri dışında kalan kişilerin normal kabul edilen diğer insanlar tarafından kişinin değersizleştirilmesi, etiketlenmesi, beğenilmeyip diğerleri tarafından küçük düşürülmesi, ötekileştirilmesi, ve sosyal ortamından dışlanmasına kadar giden davranışlar bütünüdür (Kocabaşoğlu ve Aliustaoğlu 2003). Ötekileştirme ise “ben” olmayan, kendi dışında olanlar, kendi gibi olmayan anlamına gelmektedir. Tüm bu kavramların karşıtı olarak sosyal içermeye ise bireyin topluma dahil edilmesi, toplumla bütünleşmesi ve sosyal dışlanmaya neden olan sağlık, ekonomik, ulaşım, eğitim, barınma, toplumsal ve kültürel faaliyetlere tam katılımı gibi haklardan diğer bireyler gibi faydalanmasını sağlamaktır.

Sosyal dışlanma kavramı çok boyutlu, göreceli ve dinamik bir kavramdır. Sosyal dışlanmanın çok boyutlu niteliği, dışlanmanın yalnızca gelire değil; kamu hizmetlerinden, işgücü piyasasından, üretimden, tüketimden, siyasal ve toplumsal bütünleşmeden dışlanma biçiminde yorumlanmaktadır. Sosyal dışlanma, kişinin temel ihtiyaçlarını giderememesiyle başlayan ve zamanla toplumla bağlarının incelenerek kopmasına kadar giden dinamik bir süreçtir (Sapancalı 2005b). Durumdan çok bir süreci ifade eder. Dinamik bir süreç olmanın yanında göreceli bir yönü olan

sosyal dışlanma; toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı bir şekilde sonuçlar doğurabilmektedir.

Sosyal dışlanma kavramı ilk olarak Fransa’da dile getirilmiş, 1970’li yıllarda ekonomik kriz ile birlikte öne çıkan bir kavram olmuştur. “1980’li ve 1990’lı yıllar süresince Fransa dışındaki diğer Avrupa ekonomilerinde, işsizlik, yoksulluk ve marjinalliğin yeni biçimleri iktisadi, teknik ve sosyal değişiklikleri etkilediği gibi, refah devleti sistemlerinin de düzenleyici kapasitesini çözmeye başlamıştır” (Altınsoy 2014: 9).

Sosyal politika alanında kullanımı 1974 yılında Fransız bakan Lene Renoir tarafından kullanılmıştır. Lene Renoir Fransız toplumunun yaklaşık yüzde onu civarının sosyal yaşamdan dışlandığını, bu kesim içinde zihinsel ve fiziksel engelliler, suçlular (suç işleyenler), bakıma muhtaç hasta ve yaşlılar, istismara uğramış çocuklar, madde bağımlıları, intihara eğilimli insanlar, problemlili aileler, marjinal, asosyal insanlar ve toplumsal uyumsuzluk gösteren insanlar olarak nitelendirmiştir (Çakır 2002). Lene Renoir, bireyin toplumla ilişkilerinin zayıflanmasına dikkat çekmiş, damgalanan insanların sosyal güvencesiz insanlar olduğunu belirtmiştir. Sosyal dışlanma kavramı zamanla diğer ülkelerde ilgi toplamış ve 1990’larda Avrupa Birliği literatürüne girmiş ve 1990’lı yılların sonuna doğru sosyal politika literatürüne girmiştir. 1980’lerde Sosyal dışlanma kavramı; eşitsizlik, yoksulluk ve işsizlik olgularıyla ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. 1980’li yıllarından itibaren, birçok gelişmiş ülkede ve uluslararası teşkilatın politik söylemlerinde dile getirilmiştir (Özkazanç 2016: 6).

Avrupa da hak söylemi içinde beliren siyasi sorumluluk vurgusu, uzun süreli işsizlikle mücadelede ve göçmenlerin sorunları ile bağdaştırılmış, Amerika’da, sanayileşmemiş ve toplumsal gelişmeden yoksun olan “alt sınıf” etiketiyle sosyal siyaset ortamından farklı bir ortamdan söz edilmiştir. Amerika Birleşik Devleti (ABD)’de başlangıçta sosyal dışlanma kavramının yerine kullanılan “sınıf altı” kavramını 1963 yılında Gunnar Myrdal kalıcı işsizlik, istihdam edilemez olanlar için kullanmıştır.

1990’da Avrupa Komisyonu tarafından “Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Ulusal Politikalar Gözlemevi” kurulmuştur. 1 Kasım 1993’te yürürlüğe giren Avrupa

Birliği Antlaşması ile bu kavram ilk kez resmi bir belgede olduğu gibi dile getirilmiştir (Sapançalı 2005b).

Sosyal dışlanmanın Avrupa'daki seyri ele alınırken, sosyal dışlanmaya karşı geliştirilen politikaların ortaya çıkmasını sağlayan ve bu politikaların kurumsal zeminde gelişmesine katkı sağlayan ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. 1997 yılında Tony Blair seçimleri sosyal dışlanmayla mücadele edileceğini söyleyerek kazanmış ve “refah reformu” uygulamasına gidileceğinin taahhüdünü vermiştir, aynı yıl ülkede “Sosyal Dışlanma Birimi” (The Social Exclusion Unit) kurulmasını sağlamıştır. Sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal politikanın amacı, sosyal adalet ve eşitlik ekseninde toplumsal dengeyi hümanist bir bakış açısıyla ele alarak engellilerin toplumla bütünleşmesini sağlamaktır.

2.2. Tarihte Bedensel Engelli Bireylerin Yaşadığı Sosyal Dışlanma Biçimleri

Geçmişten bugüne engelli nüfusunun git gide arttığı bilinen bir gerçektir. Bunun nedenleri arasında; kimyasalların kullanımı, radyasyonun artması, yanlış ilaç kullanımı veya tedavi yöntemlerinin uygulanması gibi birçok sebep sayılabilir (Nacar 2008: 95). Engelli bireylerin tarih boyunca ciddi sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Geçmiş zamandan şimdiki zamana kadar geçen sürece engellilere bakış açısı ve insanların davranış biçimlerinde sonuç olarak bir değişiklik yaşanmamıştır. İlkel toplumlarda beden gücü ve sağlığının önemli olduğu, savaş ve avlanma gibi durumlarda bireyin bir işe yaraması gerektiği düşünülmüş, bu nedenle bu eski toplumlarda engelli bireylere olumsuz tepkiler gösterilmiş, savaş ve üretime katılabilmeleri beklenemeyecek durumda doğanların hemen ortadan kaldırılması durumuna gidilmiştir (Çitil ve Üçüncü 2018). Çok tanrılı inanç sisteminin yaygın olduğu çağlarda engelli bireylerin ve ailelerin tanrılar tarafından cezalandırıldığı inancı hakimdi. Bu durumdan kaynaklı engelli ve ailesi dışlanır, onlara yaklaşanlarında aynı şekilde cezalandırılacağına inanılırdı. Ortaçağ'da engelliler; büyücülük, kötülük ve günah kavramlarıyla bağdaştırılarak şeytan, cadı gibi kavramlarla etiketlenmiş ve toplum dışına itilmişlerdir. Ortaçağ'da ayrıca kurumlara yerleştirilerek toplumdan izole edilen engelliler ikinci sınıf insan konumunda

görülmüş ve diğer insanların sahip oldukları haklardan aynı oranda faydalanamamışlardır (Kara 2016).

Geçmişe bakıldığında, engelli bireylerin tanrı tarafından cezalandırıldığına inanılırdı. Örneğin Romalılarda ölüme terk edilmeleri, Avrupa’da Ortaçağ’da ve sonrasında egemen olan Judeo- Hıristiyan geleneğine göre toplumla bağlarının koparılması, İncil tarihinde engelliliğin günah ve kötülükle bağlantılı olduğu, eski Yahudi toplumlarında engellilerin şeytanlar tarafından ele geçirildiği inancı buna örnek verilebilir (Erkan 2004).

1800’lü yıllarda görme engelliliğin sebebinin, cinsellik içeren işlenmiş bir suçtan kaynaklandığı düşünülmüş, yakın mazide İngiltere’de görme engelliler, kurum bakımına kabul edilmemişlerdir (Ergüden 2008: 10). 19. yüzyıl sonları, 20. yüzyıl başlarında toplumsal darvencilik (social darwinism) akımı, engelli bireyleri, toplumsal sorunların en büyük kaynağı olarak tanımlamıştır (Ergüden 2008: 10). 1883 yılında Francis Galton tarafından ortaya atılan, fakat geçmişi Eski Yunan düşünürlerine kadar giden sakat veya hasta insanların yok edilmesi nüfusun sağlıklı çoğaltılması, insan soyunun geliştirilmesini amaçlayan öjenik; sözcük anlamı eugenics-öjenik “doğuştan iyi”, “soydan asil” demektir. Öjeni, Almanya İngiltere, Faransa, Kanada, Fransa gibi birçok ülkede benimsenmiş ve uygulanmıştır. 20. Yüzyıl başında öjenik politikalar, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde zorunlu kısırlaştırma yasası çıkarılmış ve akabinde uygulanmıştır (Eryücel 2017). ABD 1930’lara kadar otuzdan daha çok eyalet fazla kısırlaştırmayı kabul etmiş ve kısırlaştırma programının ana hedefini zihinsel engelli bireyler oluştururken, bunun yanında çoğu eyalette; işitme engelliler, görme engelliler, epilepsi hastaları, alkol bağımlıları, madde bağımlıları da kısırlaştırma programına dahil edilmiştir (Eryücel 2017).

I. ve II. Dünya Savaşı’ndan aralığındaki dönemde öjenik politikalarda en göze çarpan ülke Nazi Almanyası’dır. Nazilerde, toplumun sağlıklı insanları savaşlarda ölümler, toplumun işe yaramayan engelli ve hasta bireylerin yükünü çekmesinin mantıklı olmadığı kanısı hakimdi. Nazizimde engelli birey, üstün ırkı yaratmak konusunda büyük bir tehdit olarak görülmekteydi. Bu nedenle Naziler, saf ırk için

engellileri Alman toplumundan soyutlamış ve ötenazi programları ile onları yok etme yoluna gitmek için halkın desteğini alma yoluna gitmiştir (Çakı 2018).

Nazi öjenik politikası, 1 Eylül 1939'da ötenazi uygulanması için gizli bir emir ile İçişleri Bakanlığı'nda görevli küçük bir birim oluşturulmuş ve bu birimin adına Berlin'deki "Tiergarten Caddesi" 4 numaralı adresten kaynaklı T-4 adı verilmiş, bu doğrultuda zihinsel ya da bedensel engeli olan kişilerin isimleri hastanelerden ve tedavi merkezlerinden gizlice alınarak ötenazi merkezlerinde öldürmüştür (Eryücel 2017).

Sanayileşme döneminde, engelli insanlar için daha fazla zorluklar başlamış ve engelli-yoksul kişiler gruplaştırılarak zor koşullarda yaşamaya zorlanmış ve günden güne sayıları iş kazaları, meslek hastalıkları, ağır çalışma koşulları nedeniyle hızla artmış ve sosyal hayattaki değişimlerden kaynaklı evlerine mahkum olan engelli bireylerin toplumla bağları kopmaya başlamıştır.

19. yüzyılda zihinsel engelliliğin kalıtsal yani tedavi edilemez olduğu düşünülmüş, 1800'lerin ilk yarısında birçok zihinsel engelli "deli" diye etiketlenerek tımarhane, düşkün evlerine, yoksul yurtlarına veya yerel hapishanelere kapatılmıştır (Zastrow 2016: 725). Günümüzde ise yasal anlamda ilerlemeler kat edilse de toplumun bakış açısında ve yaklaşımında hala engellerin aşılmadığı görülmektedir. Bununla ilgili olarak, 15. 05. 2008 tarihli Radikal gazetesinde yayınlanan "Toplumun Engellilere Bakışını" saptamaya çalışan, 714 erkek ve 507 kadın, toplam 1221 katılımcıyla görüşülen bir anket sonucuna göre; katılımcıların % 20,60' ı "toplumun engelli çocuğa acıma duygusuyla yaklaşacağını" bu nedenle engelli çocuk istemediğini belirtmiştir. Katılımcıların %63' ü zihinlerindeki engelli imajının televizyon etkisiyle oluştuğunu belirtmiştir. (Özdemir 2010: 37).

Sonuç olarak tarihin birçok döneminde engelli bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kaldığı ve bu dışlanmanın devam ettiği görülmektedir.

2.3. Günümüzde Bedensel Engelli Bireylerin Yaşadığı Sosyal Dışlanma Biçimleri

Türkiye'de engellilik konusunda yapılan en kapsamlı istatistiksel çalışma 2002 yılında Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Türkiye İstatistik

Kurumunca yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması'dır. Günümüzde engelli ile ilgili resmi veriler "Ulusal Engelliler Veri Tabanı"nda tutulmaktadır.

2.4. Engellilerin Kurumsal ve Ekonomik Açıdan Yaşadığı Sosyal Dışlanma Biçimleri

Engellilerin kurumsal ve ekonomik açıdan yaşadığı sosyal dışlanma biçimlerini aşağıdaki biçimde sıralayabiliriz.

2.4.1. Fiziksel Çevre Koşulları

Günümüzde engellileri sosyal yaşamdan dışlanmaya iten en önemli faktörlerden biri fiziksel çevre koşullarının engellilerin yaşam standartlarına uygun olmayışından kaynaklanmaktadır. Özellikle binaların mimari yapıları, kentsel yaşam alanlarının uygun olmayışı gibi nedenler engelliler önündeki engellerdir. Engelliler için kendi işlerini kendilerinin yapmaları, bağımsız hareket edebilmeleri, özgürce yaşayabilmeleri için toplu yaşam alanlarına erişim, hastane, okul gibi kurumlara ulaşabilmeleri için fiziksel çevre koşullarının olması gerekmektedir.

Ulaşım, sağlık, eğitim, istihdam gibi birçok alanda engellileri kapsayan ve engelli bireylerin eşit ve kendilerine yetebilen bireyler olabilmeleri için engellileri dikkate alan bazı düzenlemeler gerekmekte ve bu düzenlemeler yapılırken de pozitif ayrımcılık ve sosyal adalet kavramlarına riayet edilmesinde fayda bulunmaktadır (Çitil ve Üçüncü 2018).

Engellilerin toplum içindeki genel durumunu ifade edebilmek için Bezmen ve Yardımcı engelli bireylerin Vancouver ve İstanbul'daki durumunu mukayese etmiş; Vancouver'da, engelli bireylerin marketlere, resmi kurumlara, toplu taşıma araçlarına çok rahat erişebildiğini ve engelli bireyin refakatçisi olmadan tekerlekli sandalyesiyle tüm şehri özgür bir şekilde dolaşabildiğini ve engelli bireylerin gündelik yaşamda zorlanmadan hayatını sürdürebildiğini böylelikle toplumda daha görünür olduklarını dile getirmiştir. Ayrıca İstanbul'la kıyasladığında iki şehir arasındaki farkın çarpıcı olduğunu ve engelli olanın birey olmadığını sistemden kaynaklandığını dile getirmişlerdir (Bezmen ve Yardımcı 2008).

Birçok ülkede halka ait ve halka açık binaların ve ulaşımın engelli bireylerin erişimine uygun olmadığı ve buna bağlı olarak pek çok engelli bireyin iş aramaktan ve sağlık hizmeti almaktan vazgeçtiği bilinmektedir (Çağlar 2012).

2010 yılı Ulusal Engelliler Veri Tabanı'na kayıtlı toplam 1.778.228 engelli birey olduğu, araştırmaya katılan bireylerin %66,9'u kaldırımların, yaya geçitlerinin ve yollarının engelliler için uygun yapılmadığını belirtmiş, aynı araştırmada bireylerin %66,3'ü oturdukları binanın, %59,5'i dükkan, market, mağaza ve lokantaların, %58,4'ü kamu yapılarının, %55,4'ü postane ve banka gibi alanların engelli bireyler için uygun olmadığını belirtmişlerdir (ÖZİDA 2010). Yine aynı araştırma sonucunda, engelli bireylerin % 69,1'i toplu taşıma aracını kullanmadığını, % 89,6'sı refakatçi olmadan kullanmadığını ifade etmiştir. Eldeki verilere bakıldığında durumun ciddiyeti de ortaya çıkmaktadır. Eldeki veriler değerlendirildiğinde engelli bireylerin sosyal yaşamdan fiziksel çevre koşulları nedeniyle dışlandıkları ve hakları olan sağlık hizmetinden, eğitim, sosyal yaşam alanlarından, sosyal aktivitelerden yararlanamadıkları sonucuna varılmaktadır.

2.4.2. Eğitim

Anayasanın 42. Maddesi'nde "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz" ve "Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır" belirtilmekte ve engelli bireylerin bu yöndeki ihtiyaçlarının giderilmesi için hukuksal bir temel oluşturulmaktadır (Altınsoy 2014: 272). Eğitim hakkı evrenseldir. Geçmişten günümüze çeşitli sebeplerden dolayı birçok insanın eğitim hakkından yoksun olduğu bilinmektedir. Günümüzde engelli nüfusunun yoğun olduğu ve çoğu engellinin birçok nedenden kaynaklı eğitim olanaklarından faydalanamadığı bilinmektedir. Birçok ülkede ise engellilerin ayrı sınıf veya okullarda eğitim aldığı söylenebilir. BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nde engelli çocukların genel eğitim sistemlerine dahil edilme ve ihtiyaçları doğrultusunda bireysel destek alma hakları tanınmıştır. Dünya Engellilik Raporu verilerine göre dünya genelinde hükümetler, 2015 yılına kadar Herkes için Eğitim Hareketi hedeflerinden altı tanesine ulaşmaya yönelik bir taahhütte bulunmuşlardır (WHO 2011: 222). Bu hedefler:

- İmkânları olmayan ya da kısıtlı olan çocuklar için, okul öncesi eğitim imkanlarının artırılması,
- Özellikle zor koşullardaki kızlara ve herkese ücretsiz ve zorunlu eğitim sağlanması,
- Gençlerin ve yetişkinlerin eğitim ihtiyaçlarının uygun öğretim koşullarında sağlanması ve yaşam becerilerinin geliştirilmesi
- Tüm yetişkin ve özellikle kadınların okur-yazarlığının %50 oranında artırılması ve eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanması,
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmış olması ve 2015 yılına kadar toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması,
- Eğitim kalitesinin bütün yönleri ile geliştirilmesi

Herkes için eğitim Hareketinin amacı, tüm ihtiyaç sahibi insanlara kaliteli eğitim verilmesi hedefini taşıyan küresel bir harekettir (WHO 2011: 224).

Anayasada kimse eğitim hakkından mahrum bırakılamaz ve ayırım gözetilmeksizin herkes eğitim hakkından yararlanabilir denilmesine rağmen; ekonomik, sosyal ve siyasal etkenler nedeniyle eğitimde eşitliğin sağlanması engelli olmayan insanlar için bile mümkün olmamaktadır. Ülkemizde 2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre, engelli nüfusunun % 36.33'ünün okuma yazma bilmediği belirlenmiş ve bu durum bize engelli bireylerin eğitim hizmetinden faydalanamadığını göstermiştir.

Engelli olmayan bireylerin ve engellilerin bu hakkını kullanmasını etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlar arasında; sağlık, eğitim kurumlarının uzaklığı ve fiziki koşulları, ulaşım sıkıntıları, ekonomik sebepler, ebeveynlerin işsiz olması, eğitim giderlerinin fazla oluşu gibi nedenler eğitim hakkının kullanılmasını etkileyen faktörlerdir. Özel gereksinimi olan bireylerin eğitimleri farklılık göstermekte ve bu farklılık engellinin; engel durumuna uygun özel araç-gereç, özel metot ve tekniğe, müfredata, durumuna uygun bir okul ve öğretmene ihtiyacını doğurmaktadır.

Ülkelerin eğitim sistemleri engelli olmayan bireylere yönelik hazırlanmakta ve bu nedenle engelli bireylerin eğitim sisteminin dışında kalmaktadırlar. Engelli bireylere yönelik ders programlarının yetersizliği, eğitim için gerekli araç ve gereçlerin yetersizliği ve eğitim verecek personelin gerekli hizmet içi eğitim almaları

yine engellilerin toplumdaki dışlanmalarını engelleyecek önlemlerdir. Engellilerin sosyal dışlanmaya maruz kalmamaları için önemli bir konu olan eğitimin engellileri içine alan bir yapıda olması ileride doğabilecek sorunlarında önünü de kesmiş olacaktır.

2.4.3. İstihdam

İstihdamı sadece gelir elde etme olarak değerlendirmemek gerekmektedir. Birey için, psiko-sosyal ve ekonomik gelişimi açısından önemli bir unsurdur. Küreselleşme ve teknolojinin gelişimine paralel insan el emeğine olan talepte de düşüş yaşanmıştır.

İstihdam engelli bireyin toplumla bütünleşmesi ve kişisel gelişimi için toplumdaki yeri ve benlik saygısı açısından önemli bir faktördür. İstihdam edilmeyen gelir sahibi olmayan bireyin toplumdaki dışlanması olası sonuçlardan biridir. Engellilerin iş gücü piyasasında istihdam edilmelerini etkileyen faktörlerin başında; engellilerin eğitim hizmeti alamamaları, fiziksel erişimi zorlaştıran çevresel faktörler, işverenlerin engellilerle ilgili ön yargıları, toplumun engellilerle ilgili yanlış algıları ve tutumları, düşük kalkınma hızı, yüksek işsizlik oranları, kamu harcamalarının azlığı gibi birçok faktör engellilerin dışlanmasına ve muhtaç duruma düşmesine sebep olabilmektedir. Engelli bireyler yeterli niteliklere sahip değildir, üretken değildir, işyerine adapte olamazlar gibi gerçeğe ilişkisi olmayan düşüncelerin ve ön yargıların engelli bireylerin iş sahibi olmasını zorlaştırmaktadır (Coşkun 2010: 78). Engellilerin dışlanmasına neden olan sosyal ve ekonomik engeller, engellilerin ötekileştirilmesine ve toplum dışına itilmelerine sebep olmaktadır.

İşsizliğin yaygın olduğu günümüzde, engelli olmayan kişiler varken engellilerin istihdam edilmelerinin doğru olmayacağı gibi yanlış bir düşüncenin varlığı, hem çalışanlarca hem de çalışmaya aday olan diğer bireylerce rahatlıkla kabul görmektedir. Engelli bireylerin istihdamı ile ilgili yaşanan sorunlara baktığımızda; engellileri koruyan sistemli bir iş analizi ve meslek tanımlamasının yapılmaması, eğitim ve rehabilitasyon merkezindeki yetersizlikler, işverenlerin olumsuz bakışı ve çalışamayacakları konusundaki ön yargıları, engelli istihdamını kolaylaştıran araçların yeteri kadar geliştirilmemesi ile uygulanmaması, engellilerin

çalıştıkları yerdeki olumsuz iş yeri koşulları, sosyal güvenlik ile ilgili sorunlar, düşük ücret karşılığında çalıştırılmamaları gibi sorunlar sıralanabilir (Ünal 2016: 133).

Türkiye’de engellilerin iş hayatına katılımının artırılması ve engellilerin sosyal hayata katılımının sağlanması amacıyla kamu ve özel sektörü engelli istihdamına zorlayan yasal düzenlemeler mevcuttur. Bunlardan biri 4857 Sayılı İş Kanunu’nun 30. maddesi ile 5763 Sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 2. maddesinde değişikliğe gidilmiş ve 50 ve üzeri işçi çalıştırılan özel sektöre ait iş yerlerinde yüzde 3 engelli çalıştırma zorunluluğu getirilmiştir. Kamuya ait iş yerlerinde ise yüzde 4 engelli işçi çalıştırılma yükümlüğü getirilmesi engellilerin bir nebze olsa istihdam edilmesini sağlayacaktır.

Toplumumuzda engellilerin çalışamayacağına yönelik ön yargıların olması, insanların engellilere acıyarak bakması gibi nedenlerden kaynaklı bakış açısının değiştirilmesi engelli bireyin toplumla bütünleşmesini sağlayacaktır.

2.4.4. Sağlık

Engellilerin sağlık hizmetine ve sağlık hizmeti veren kurum ve kuruluşlara erişebilmesi için koruyucu hizmetler açısından eşit olanaklara sahip olabilmeleri ve erişilebilir sağlık hizmetleri için merdivenler ve kaldırımlar, asansör, engelli park alanları gibi birçok alanda düzenlemelerin yapılması, engellilerin sağlık ve iyilik hali için gerekmektedir.

Engelli olmayan bir insanın veya engelli bir insanın sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi anayasal hak olarak uluslararası belge ve sözleşmeler ile yasalarımızda düzenlenmiştir. Bu anlamda sağlık hakkını düzenleyen; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı uluslar arası bağlamda sayılabilecek önemli belgelerdir. Bununla birlikte yine Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi’nde herhangi bir ayrımcılık gözetilmeden engelli kişilerin diğer insanlarla eşit erişim hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır.

Engelli bireylerin diğer bireylere kıyasla daha çok sağlık sorunları yaşama riski taşıdıkları ve aynı sağlık problemlerinden daha çok etkilendikleri bilinmektedir. Sağlık Bakanlığı’nın engellilerin sağlık hizmetinden etkin ve rahat faydalanmaları

için 2012 yılında oluşturduğu “Sağlık Kurumlarında Özürlü Bireyler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Rehberi” ile engellilerin sorunlarını azaltmaya yönelik tedbir almıştır. Bu tedbirler arasında, rampalar, yaya yolu, tuvaletler, asansörler, engelli park alanları, kapı genişlikleri, merdiven basamak özellikleri, dinlenme bankı yanında tekerlekli sandalye alanı, ses yükseltici loop sistemi gibi birçok detay ele alınmıştır.

Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması'na bakıldığında, engelli insanların sağlık hizmetlerinden faydalanırken yaşadıkları sorunlara bakıldığında; engellilerin % 69,8'i hastane işlemlerini izlemede refakatçi desteğine ihtiyaç duymakta, % 53,3'ü sağlık çalışanları ile iletişim kurmakta zorlanmakta, % 47,4'ü hastane içinde hareket etmekte zorluk yaşadıklarını, % 45,6'sı hastanelere giderken ulaşımında engellerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Yine aynı araştırmaya göre engellilerin %77'si sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesini, %36.3'ü sağlık hizmeti veren kuruluşların fiziksel çevre koşulları ve ulaşılabilirliğindeki yetersizlikler ve düşük hizmet kalitesi gibi sorunlar nedeniyle sağlık alanında ayrımcılık olduğu kanısına sahiptir (Oral ve diğ. 2016).

Yukarıdaki verilerden anlaşılacağı üzere engelli bireylerin sağlık anlamında sosyal dışlanma yaşadıkları söylenebilir.

2.4.5. Rehabilitasyon

Engellilerin sosyal dışlanmasına neden olan bir diğer sorun ise rehabilitasyon ihtiyacının sağlanamamasıdır. Rehabilitasyon, engelli birey için kaybedilen bir yetenek ve işlevin yeniden kazanılması, iyileştirme eski hale getirme, kaybedilen fonksiyonların yeniden kazandırılması anlamına gelmektedir.

Rehabilitasyon hizmetlerini tıbbi, sosyal- mesleki ve toplum temelli rehabilitasyon olarak sınıflandırabiliriz. Bunlardan:

Tıbbî rehabilitasyon; kişinin fonksiyon kayıplarını gidermek için; tıbbi tedavi, egzersizler, iş uğraşı tedavisi ve konuşma tedavisi uygulanarak, ortopedik cihazlar ve protezlerin desteğiyle bireyin rehabilitasyon sürecini engelleyecek fiziksel engellerinin aşılması amaçlanarak; psikolojik, sosyo- ekonomik güçlüklerin

azaltılması veya tamamen yok edilmesi ve topluma entegrasyonunu sağlamaya yönelik hizmetlerdir (Özgökçeler 2006: 250).

Sosyal–meslekî rehabilitasyon; bireyin ve ailesinin sosyal yaşamda rastladığı sorunlar ile bu sorunların çözümüne yönelik engellilerin ve ailelerinin toplumla bütünleşmelerinin sağlanması, engellinin iş sahibi olması ve bu işi sürdürebilmesi sağlanarak mesleki rehberlik, eğitim ve meslekî hizmetlerle ilgili önlemleri gerektiren, sürekli ve düzenli rehabilitasyon sürecini ifade eder (Özgökçeler 2006: 250).

Toplum temelli rehabilitasyon kavramı 1978’de “Herkes Sağık” kavramıyla birlikte ele alınmış ve engellilerin rehabilitasyon sürecinde diğler insanlarında sorumluluk alması, hizmet alanının arttırılması, herhese eşit imkanlar sağlanması ve engelli haklarının korunması ve rehabilite edilmesini sağlayan toplumun her sınıfının tam ve koordine çabasını gerektiren, sağık, eğitim, istihdam hizmetleri gibi alanların toplumsal kalkınma üzerinden bütünleşmesini sağlayan çalışmaları kapsar (Ergüden 2008: 23). Kaynakların yetmediğı noktalarda, toplum temelli rehabilitasyon, engelli bireylerin var olan mevcut hizmetlere erişimini sağlamak ve önleyici sağık hizmetlerini özendirmek ve korumak bakımından başarılı olmuştur (Karip 2016: 34).

5378 Sayılı Kanun, engellinin topluma bütünleşmesi için rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanması gerektiğini vurgulamaktadır (Akdağ ve diğ. 2011: 14). Engellilik bireysel değil toplumsal bir olgudur. Bu nedenle sadece engellinin rehabilitasyon hizmeti alması tek başına yeterli olmamakla birlikte devletin ve toplumunda sorumluluk alması gerekmektedir. Ortopedik bir engellinin toplumla bütünleşmesi için aynı zamanda fiziksel çevre koşullarının uygun olması, ulaşım hizmetinden faydalanması, bilgi ve iletişim teknolojisine, kamuya açık tesis ve hizmetlere erişilebilmesi, hayatını bağımsız yaşayabilmesi, sosyal yaşamın tüm alanlarına tam olarak katılabilmesi ve insan onuruna yaraşır bir yaşam sürebilmesi önemlidir.

Engelli bireylerin, iş bulma veya işe gidip gelme güçlüğü sebebiyle birçoğunun düşük gelire sahip oldukları, özel olarak dizayn edilmiş araçlara (motorlu tekerlekli sandalye, engelli otomobili vb.) erişimlerinin de kolay olmadığı bilinmektedir (Özkazanç 2016: 56). Engellileri toplumsal yaşamla bütünleştiren en

önemli etken rehabilitasyon hizmetleri olmasına rağmen, engellilerin büyük bir çoğunluğu bu olanaklardan yararlanamamaktadır.

Rehabilitasyon sürecinde ailenin ve çevrenin rolü büyüktür. Psiko- sosyal anlamda desteklenmesi, sosyal çevresiyle bağlarının kopmaması ve çevresi tarafından kabul edilmesi son derece önemlidir. Ailelerin engellilik konusunda danışmanlık hizmeti almaları, engellilik durumunu kabul etmeleri ve engelli birey ile aile üyeleri arasındaki bağların güçlendirilmesi önemlidir. Engellinin değerli olduğunu hissetmesi, duygusal anlamda desteklenmesi rehabilitasyon sürecinde önemli bir noktadır. Engelli ve ailesi engelliliğin ortaya çıktığı noktada, engel durumuyla ilgili yeterli anlamda bilgilendirilmeli ve engel ile başa çıkacakları teknikler konusunda desteklenmeleri gerekmektedir.

Engellinin rehabilite edilmesi toplumla yeniden bütünleşmesini ve dışlanmanın yaşanmamasını sağlayacaktır. Öteki türlü engelli kendini yük olarak görecektir, içine kapanacak ve kendini toplumdan soyutlayacak veya toplum tarafından dışlanma ile karşı karşıya kalabilecektir.

Engellilere yönelik yanlış düşünce ve önyargıların değiştirilmesi daha bilinçli ve etkin bir toplum oluşması için devlete ve ailelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Engelli bireylerin; fiziksel çevre koşulları, istihdam, eğitim, yoksulluk, sağlık, spor, rehabilitasyon gibi alanlardaki ihtiyaçları giderilmedikçe engellilik sorununu bir bütün olarak çözmek imkansız olacaktır (Karataş 2002).

2.5. Bedensel Engelli Bireylerin Psiko-Sosyal Açından Yaşadığı Sosyal dışlanma Biçimleri

2.5.1. Medya ve Klasik Edebiyat Terminolojisi

Günümüz insanları dış görünüşe, güzel bir bedene önem vermekte ve bununla ilgili kozmetik ürünlere, makyaj malzemelerine, spor salonlarına ve estetik operasyonlara büyük meblağlarda harcamalar yapmaktadır. Film, televizyon programları, kitaplarda erkek ve kadın başrol oyuncularında, güzel ve çekici bireyler tercih edilirken, kötü karakterleri ise kambur, yüzünün çeşitli yerlerinde kötü görümlü cilt lekeleri, benleri olan, kel veya dişlerinde sıkıntı olan bireyler tercih edilmekte ya da bu şekilde gösterilmektedir. Birçok masal kahramanın çok yakışıklı

ya da güzel olduğu, kötü karakterin ise çirkin olduğu bilinmektedir. Mesela, Pamuk prensesin çok güzel olduğu, cadının ise yüzünde kötü benler olduğu, burnunun kanca olduğu anlatılır ya da çizgi film kanallarında gösterilir. Buna benzer, Cindrella çizgi filminde Cindrella, üvey olan kız kardeşlerinin kendisine göre daha çirkin ve şişman olması, Peter Pan'daki Kaptan Hook'un protez elinin olması, Şirinler çizgi filmindeki kötü karakter Gargamel'in kambur yürümesi ve burnunun eğik olması, gibi birçok örnek verilebilir (Ergüden 2008: 31). Bu örneklerin ortak noktalarına bakıldığında, mükemmel ve çekici vücut, sağlıklı bir beden, siğilsiz, sivilcesiz, çirkin benleri olmayan bir yüz ve vücut bütünlüğünün eksiksiz olduğu resmedilir. Bu ve benzer örnekler engelli insanlar hakkında kötü ve kaba fıkralar anlatılmasına, toplumda alay konusu olmasına ve aşağılık muamelesi görerek dışlanmasına sebep olmaktadır (Zastrow 2016: 734). “Güzel bedenlerin öne çıkarılması, engelli bireylerin değersiz hissetmeleri gerektiğine dair bir inanç yaratmıştır toplumda” (Wright 1960, akt.: Zastrow 2016: 734).

Çirkin Ördek Yavrusu çizgi filminde, kuğu olan yavrunun, ördekler tarafından çirkin diye çağrılıp dalga geçilmesi ve diğerlerinden farklı olması nedeniyle, ördekler tarafından kendi gibi olmayanı dışlama, hor görme teması anlatılmıştır (Ergüden 2008: 31).

Medyanın insanlar üzerindeki etkisi inkar edilemez. “ Engeline rağmen yaptı, yaşama sevinci engel tanımadı, “tekerlekli sandalyeye mahkum/bağımlı, engelleri bir bir aştı”, engellilerin azmi göz doldurdu, aşk engel tanımaz...” gibi medyanın ayrımcı ve ötekileştirici dili insanları “normal” ve “anormal” olarak ayıran, insanların engellilere acıyarak bakmasına ya da iğrenmesine sebep olabilmektedir (Vardar 2017). Televizyon film ve reklamlarına baktığımızda da farklı bir tablo ile karşılaşmamaktayız.

Medyanın kullandığı dilin önemli olduğu ve toplum üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Engelli bireylerin medyadaki sorunlu temsili “mağdurlaştırma” veya “kahramanlaştırma” gibi söylemler, engellilikle ilgili önyargıların güçlenmesine, engelli bireylere yönelik ayrımcılığın artmasına sebep olmaktadır (Egbatan 2019). Medyaya bakıldığında engellilerle ilgili ne kadar az haber ve paylaşımlar yapıldığı, neredeyse engellilerin medyada olmadığı

görülmektedir. Erişilebilir medya engelliler için önem arz etmektedir. Engellilerin medyadaki görünmezliği, engellilerin başarılarının, deneyimlerinin, sorunlarının ve hak ihlallerinin de görünmez olmasına neden olmaktadır (Özer 2018).

2.5.2. Toplum Algısı

Engellinin karşılaştığı engellerin altında toplumun farklı olanı benimsememe düşüncesi ve ayrımcı tutumları yatmaktadır (Karataş 2002). Tüm ayrımcılıkların temelinde farklı olanı benimsememe yatmaktadır.

Toplumun engelli bireylere karşı geliştirdikleri uzak durma(kaçınma), acıma, alay etme veya aşırı koruyucu davranma şekilleri, engelli bireylerde benlik saygısının düşük olmasına, kaygı ve utanma duygusu yaşamalarına, bağımlılık ve güdü eksikliğine yol açtığı bilinmektedir (Kumtepe 2001: 4).

Yine atasözlerimiz ve deyimlerimizde de engellilerle ilgili; “Körle yatan şaşı kalkar”, “Kör satıcının kör alıcısı olur”, “Sağır duymaz uydurur”, “Bu işte bir sakatlık var”, “Körler sağırlar birbirini ağırlar”, kız isteme merasimlerinde “Hayırlısıyla eli ayağı düzgün biriyle baş-göz edelim...” ya da “ Kör, topal birini buluruz” gibi birçok örnek verilebilir. Yeni doğacak bebek için “Kız erkek fark etmez, eli ayağı düzgün olsun” gibi birçok cümle ve kelime engellileri aşağılamak için kullanılmaktadır.

Engelli haklarını engelli olmayan insanların savunduğu günümüzde engellilerin kendi hakları konusunda söz sahibi olması, bağımsız özgür bir yaşam için kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi, ihtiyaç duydukları noktada desteklenmeleri gerekmektedir. Toplumun engelliliğe ve engellilere ilişkin bakış açısını geliştirmek, toplumsal farkındalığı arttırmak için ön yargıların ortadan kaldırılması; gerek medya, gerek politikacılara, yazar ve düşünürler ile sosyal hizmet uzmanlarına ve toplumun tüm bireyelerine büyük sorumluluklar düşmektedir.

2.6. Engellilikle İlgili Yasal Düzenlemeler

Günümüzde sosyal refah devleti anlayışı zayıfladığı için, eşitsizlik, adaletsizlik, ayrımcılık gibi sorunlar artmakta bu nedenle sosyal politikalara olan ihtiyaç artmaktadır (Sapancalı 2005b). Milli gelirin dengeli dağılması, refah

seviyesinin dengelenmesi için devletin sosyal politikalarını arttırması gerekmektedir. Engellilik ile ilgili yasal düzenlemeler iki başlık halinde ele alınacaktır.

2.6.1. Engellilikle İlgili Uluslararası Yasal Düzenlemeler

Son yıllarda, sosyal politika tartışmalarında “sosyal dışlanma” kavramı yer almaktadır (Sapançalı 2005b). 20. yüzyılın başlarında engellilik geleneksel ve medikal yaklaşımlar temelinde ele alınmıştır (Aktel ve Erten 2017). Daha sonraları ise engellilik politika alanında teoride olmasa da uygulamada görünür biçimde ele alınmıştır.

Dünya Savaş’larından sonra engellilik, ulusal ve uluslararası temelde siyasal bir kimliğe büründürülmüştür. Dünya savaşlarında milyonlarca gencin cephelere sürülmesi, iş gücü kaybının yaşanması ve bu durumun kadınlar, yaşlılar ve engelli bireyler yardımıyla çözülmeye çalışılması, savaşta yaralanan ve engelli olan insanlarla birlikte savaşa karşı çıkan grupların desteği ile oluşturulan kampanyalar, engelli hakları sorununun tüm gelişmiş toplumlarda engelliliğin gündeme gelmesinde önemli bir adım olmuştur (Ünal 2016: 62). Engelli birey nüfusundaki artış sebebiyle dikkat bu konuya yönelmiş ve bu yönelim diğer gelişmiş olan ABD, Fransa, İngiltere, Almanya gibi ülkelerde de engellilik konusundaki tartışmaları gündeme getirmiştir (Burcu 2015b). Engelli nüfusundaki nicel artış nedeniyle, engellilere yönelik politikaların oluşturulması ve engelli bireylerin topluma entegre olabilmeleri yönünde arayışları gündeme getirmiştir (Küçükali 2015).

20. yüzyılın sonlarına doğru, engelliler ve tüm insanlar için önemli olan politikaların belirlendiği dönemdir (Yanık 2008). Birleşmiş Milletler (BM)’in bu döneme önemli katkısı olmuştur.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun hazırladığı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 1948 yılında tüm insanlık ve engelliler için önem teşkil etmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 2, 3, 16, 22, 25 ve 26. maddeleri taraf devletlere engelliler için sorumluluklar yüklemiştir (Çitil ve Üçüncü 2018). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne ek olarak yayınlanan 3447 sayılı ilke kararı “Engelli Hakları Bildirgesi”, 1993’te “Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar” ve 2006 yılındaki “Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme” BM’nin engelliler ile ilgili önemli politikalarıdır (Aktel ve Erten 2017).

Engelli bir bireyin her türlü sağlık hizmeti ve bakımından faydalanmasını sağlamak için şartlar, uluslararası belge ve sözleşmelerde belirtilmiştir. Bu noktada, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, sağlık hakkını detaylı ele alan uluslararası belgelerdir (Bozkurt 2007).

Amsterdam Antlaşması'nın 13. maddesi gereği Avrupa Komisyonu 26 Kasım 1999 yılında detaylı bir ayrımcılıkla mücadele paketi düzenlenmiştir. Bu noktada engelli vatandaşların iş edinmeleri ve meslek kazanmalarında her türlü ayrımcılığın önlenmesi için yönerge hazırlanmasına ve bütüncü önlemleri içeren bir Eylem Planı hazırlanması yer almaktadır.

1975 yılında Birleşmiş Milletler (Sakat) Engelli Hakları Bildirisi 13 maddeden oluşturulmuş ve, engellilerin ekonomik ve sosyal ve siyasal haklarına vurgu yapılmıştır.

1983 yılında Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi ile engelli bireylerin mesleki rehabilitasyonu, ayrıca 1983- 1992 yılları arasında on yıllık engelli programı ve 1988 yılında, Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 168 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Tavsiye Kararı kabul edilmiştir.

1989 yılında Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, çocukların haklarını korumaya yönelik kabul edilmiş ve 1990 yılında Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi UNESCO, engellilerin eğitim hakkını da ele almıştır.

1993 yılında Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar ile engelli bireylerin eşit katılımı için ön koşullar içerilmiş ve hedef alanlar, yürütme önlemleri ile rehabilitasyon hizmetlerini içermektedir. Eğitim katılım için hedef alanlar; erişilebilirlik, eğitim, istihdam, sosyal güvenlik gibi alanları kapsamaktadır.

2006 yılında Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi oylama yapılmadan kabul edildi ve 3 Mayıs 2008 yılında yürürlüğe girdi.

2.6.2. Engellilikle İlgili Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler

Türk hukuk sisteminde engelli hakları dağınık bir biçimde yasa, yönetmelik, kanun hükmünde kararname, genelge, yönerge gibi belgelere serpiştirilmiş ve bu

durum engellilikle ilgili kullanılan kavram tanımlamalarda da etkisini göstermiştir (Kulaksız 2011: 50).

Türkiye 1932’de Milletler Cemiyeti’ne üye olmuş; fakat II. Dünya Savaşı’nın ardından dağılmış ve İkinci Dünya Savaşı’ndan galip çıkan büyük devletlerin (ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti) liderliğinde oluşturulan bir dünya örgütü olan Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur. Türkiye 24 Ekim 1945 tarihinde, uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla kurulan bu örgüte, kurucu üye olarak katılmış, böylece Birleşmiş Milletler Sisteminde engelliler ile ilgili gelişmeler Türkiye’yi doğrudan etkilemiştir(Çitil ve Üçüncü 2018). Türkiye’de 1950’li yıllara kadar engellilerle ilgili haklar tıbbî bakım düşüncesinde ilerlemiştir.

1950 yılından itibaren demokrasi ve insan haklarında yaşanan gelişmelere paralel engelli haklarında da olumlu değişimler olmuştur. Engellilerin diğer insanlar gibi eşit haklara sahip oldukları, temel hak ve özgürlüklerden aynı şekilde faydalanmaları konusunda Avrupa ve Amerika’da yasal düzenlemelere gidilmiş ve bu durum ülkemizde de meyvelerini vermiştir.

Engelliliğin yoğun olduğu ülkemizde, engellilerin sosyal yaşama aktif bir şekilde dâhil edilmeleri, sağlık hizmeti, istihdam, eğitim hizmetlerine ulaşılabilirliğinin sağlanması, istenilen tablonun sağlanması için engellilere yönelik sosyal politikaların tüm dünyada oluşturulması önemli bir husustur. Toplumda dezavantajlı konumda olan insanlar ile özellikle engelli bireylerin toplumla bütünleşmeleri ve üreten, bağımsız kendine yetebilen bireyler olmaları hakkı tüm devletlerin anayasal öncelikleri arasında yer almalıdır.

Aşağıdaki tabloda ülkemizde gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle ilgili bazı önemli bilgiler bulunmaktadır.

1951 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı olan İzmir’deki Sağır-Dilsiz ve Körler Okulu, 5822 sayılı Kanunu ile Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmış ve böylece özel gereksinim ihtiyacı olan kişileri yetiştirme işi bir sağlık hizmeti olmaktan çıkmıştır. Böylece farklı engel türlerindeki öğrencilerin aynı eğitim kurumunda öğrenim görmeleri uygulamasına son verilmiştir.

1957 yılında Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun yayınlamış ve bu sayede 1949 yılında çıkarılan 5387 sayılı Kanunu'ndaki eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.

1961 Anayasası'nın 50. maddesinde "Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır." hükümleri yer almaktadır. Böylece engellilerin eğitimi anayasal güvenceye alınmıştır.

1962-1968 yılları arasında Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği çıkarılmış ve bu yönetmelikte özel eğitime muhtaç çocukların tanımları ve diğer detaylar (sınıflandırılmaları, engel grupları ve oranları, personellerinin görevleri, amaçları) belirtilmiştir.

1982 Anayasası'nın 42. maddesinde "... Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır... " demekte, bu madde özel gereksinimli kişilerin eğitimle ilgili hakları 1961 Anayasası'nda olduğu gibi korunmuştur.

1983 yılında çıkarılan 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, özel eğitimle ilgili doğrudan çıkarılan ilk ve en kapsamlı kanundur.

1986 yılında 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanun'un 39. maddesi ile "Bakanlık, özel eğitime muhtaç kişilere iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenlenmiş, kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır" hükümleri getirilmiştir.

1997 yılında 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) çıkarılmış ve bu kanun 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanununun yerine geçmiştir.

2001 yılında Türk Medenî Kanunu'nun 340. Maddesinde "Ana ve baba, çocuğu olanaklarına göre eğitirler ve onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâkî ve toplumsal gelişimini sağlar ve korurlar, ana ve baba çocuğa, özellikle bedensel ve zihinsel özürli olanlara, yetenek ve eğilimlerine uygun düşecek ölçüde, genel ve meslekî bir eğitim sağlarlar" hükmü getirilmiştir.

2005 yılında 5378 sayılı Engelliler ve Bazı Kanun ve KHK Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun çıkarılmış, doğrudan engellileri ilgilendiren kapsamlı bir kanundur.

1961 Anayasası'nda "Sosyal Devlet" anlayışının ilk kez yer alması engellilere bakışı da şekillendiren bir temel oluşturmuştur (Ünal 2016: 65).

1961 yılında İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na özel eğitimle ilgili hükümler eklenmiş ve yasaya dayanılarak ilk defa "Özel Eğitim Yönetmeliği" çıkarılmıştır (Özgökçeler ve Alper 2010).

BM'nin engellilik konusundaki çalışmaları, ülkemizde de engelli politikalarını etkilemiş, 1980'li yıllarda engellilere yönelik çalışmalar Anayasa ve Kalkınma Planlarında yer almıştır (Aktel ve Erten 2017).

2002 yılında yürürlüğe giren 2022 Sayılı Kanun'un önemi, Türkiye'de engelli bakım yardımı konusunda atılan ilk önemli adımlardan biri olmasıdır.

1997'de Başbakanlığa bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı kurulmuş ve 2005 yılında Özürlüler Kanunu ile engelli insanların toplumsal yaşama katılımlarını sağlamak amacıyla önemli adımlar atılmıştır.

Türkiye'de engellilik konusunda yapılan en kapsamlı istatistiksel çalışma 2002 yılında Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumunca yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması'dır.

2006 yılında uluslar arası düzlemde benimsenen "Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" (CRPD) ülkemizde 30 Mart 2007 yılında imzalanmış ve 2008 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanmıştır (Burcu 2015a: 172). Bu Sözleşme, 28 Ekim 2009 tarihinden itibaren Türkiye'de yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin 1. Maddesinde; bu sözleşmenin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını özendirmek ve güvence altına almak, insanlık onuruna ilişkin saygıyı güçlendirmek olarak ifade edilmiştir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme 2009: 5828 sayılı).

2011 yılında 663 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuş, 10 Temmuz 2018'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile

Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır. 13.02.2011 tarihinde 611 Sayılı Kanun'la engellilere yönelik pozitif ayrımcılık getirilmiştir.

2.7. Engellilerde Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Sosyal Hizmetin Önemi

Geçmişten günümüze bakıldığında sosyal hizmetin, birlikte yaşama olgusunun getirdiği ihtiyaçlar ile zaten var olduğu bilinmektedir. Günümüzdeki sosyal hizmetin şimdiki gelişimi ise modern toplum ve devlet yapılarına geçiş aşamalarında edinilmiştir (Bingöl 2015). Toplumun gelişmesi ve karmaşıklaşması sonucu özellikle kentsel yaşam alanlarında sosyal dışlanma ve yalnızlaşma tehlikelerinin arttığı, buna bağlı olarak sosyal yardımlaşma ve hizmetlere ihtiyacın önemi belirgin hale gelmiş ve gittikçe sistemli bir yapıya kavuşan bu yardımlar günümüzün modern anlamdaki sosyal hizmetlerinin de temelini oluşturmuştur (Kalaycı 2007: 37).

NASW (National Association of Social Workers) sosyal hizmeti, “bireylerin, grupların ve toplulukların sosyal işlevselliklerini arttırmak ya da korumak, yaşam kalitesini yükseltmek, toplumla birey arasındaki karşılıklı yararları gözetken dengeyi sağlayacak hareketleri tesis veya restore etmek için sosyal koşulları bu amaç doğrultusunda değiştiren mesleki aktiviteler” olarak tanımlanmıştır (Russel 1988, akt.: Ergüden 2008: 37). Tanıml anlaşılacağı üzere sosyal hizmet mesleğinin bireyin yaşam kalitesini arttırma, sosyal adaleti sağlama ve farklılıklara saygı, yaşamın zorluklarıyla mücadele etme ile sosyal bütünleşmeyi sağlama, insanların güçlendirilmesi hedef alan bir disiplindir. Sosyal hizmet mesleği çeşitli gruplarla çalışmaktadır. Bu gruplardan biri de engellilerdir.

Engellilerin engelleri nedeniyle engelli olmayanlardan daha fazla sorun yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Yaşamları boyunca tüm engellilerin psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlardan bir ya da birkaçını yaşadıkları söylenebilir. Engelli bireylerin sosyal dışlanmaya iten sorunlara baktığımızda, eğitim, istihdam, kaynaklara erişim gelmektedir. Kentsel ortamlardaki fırsat eşitsizlikleri ve toplumun engelliye yaklaşımı gibi sorunlar da engelli bireylerin sosyal yaşamdan dışlanmasına sebep olmaktadır.

UNİCEF’ in ülkemizde yapmış olduğu bir çalışmada; psiko dinamik yaklaşıma göre engeli olmayan birey, engelli bir birey ile karşılaştığında, fiziksel bütünlüğünün önem ve değerini algılayarak engelli olabilme tehlikesi yaşamakta ve bu durumun oluşturduğu kaygı ile engelli bireyden uzaklaşma isteği ve engelli bireylere karşı olumsuz bakış açısına sahip olmaya dönüştüğünü belirtmektedir (Çeviker, Mumcu, Şekeroğlu ve Bayrak 2018). Sosyal dışlanmaya maruz kalan gruplardan biri olan engellilerin yaşadıkları sorunlardan biri topluma dahil olurken yetersiz donanıma sahip olmaları ya da kendilerini yetersiz görmeleridir. Diğer sorun ise toplumun engelliye içine almakta gösterdiği tereddüttür (Kalaycı 2007: 25). Her iki durumda da engellilerin, topluma katılımı ve toplumla bütünleşmesi gerekmektedir. Engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi için gerekli ihtiyaçlar ve sosyal desteği aile bireyleri, yakın arkadaşları ve meslek sahibi bireyler sağlamak ve bu meslek sahibi kişiler arasında sosyal hizmet uzmanları da yer almaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları engellilere yardımcı olabilmek için güçlendirme yaklaşımını kullanır. Güçlendirme yaklaşımında, hastalık kavramının yerine “iyi durumda olma” kavramını; “yetersizlik” kavramı yerine ise “yetenek” ve “kabiliyet” kavramları üzerinde durulmaktadır (Özdemir 2010: 54) Güçlendirme yaklaşımında müracaatçının güçlü yanları üzerinde durulur ve müracaatçının bu yanlarını kullanması sağlanmaya çalışılır. Müracaatçının kendine güvenmesi, kendinin farkında olması ve toplumun suçlayıcı dilinin önüne geçilebilmesi için engelli bireyin motivasyonu artırılarak kaynaklara erişimi sağlanması önem arz etmektedir. Sosyal hizmet uzmanı aynı zamanda toplumla ilgilide çalışmalar yapmaktadır. Toplumun engelli bireye karşı oluşturduğu ön yargıları en aza indirmek için çalışmalar yapar. Sosyal hizmet uzmanı, topluma sosyal hizmet konusunda bilgilendirmelerde bulunur, grup ve toplumla ilgili eğitsel çalışmalar yapar. Toplumsal kaynaklara eşit katılım konusunda engellilerin dezavantajlı konumda oldukları bilinen bir gerçektir. Bu konuda engellilerin toplumsal kaynaklardan eşit oranda faydalanmaları ve toplumla bütünleşmeleri konusunda yine sosyal hizmet uzmanının önemli bir rolü vardır.

Sosyal hizmet mesleğini diğer mesleklerden ayıran en önemli özellik, çevresi içinde birey yaklaşımını kullanmasıdır. Sosyal hizmetin odak noktası olan çevresi içinde birey yaklaşımında üç önemli nokta üzerinde durulur. İlk nokta, bireyin sorun

özme ve problemlerle baş edebilme kapasitelerini arttırmayı, ikinci nokta da bireyin etkileşim içinde olduğu sistemler ve bunlar arasındaki ilişkiye odaklanırken son olarak sosyal hizmet tüm bu önemli noktalarda değişim için çalışır.

Farklılıkların daha konuşulur olduğu ve çeşitliliğin giderek arttığı dünyada sosyal hizmet mesleğinin, öznelliğe saygı duyan, farklılıkları destekleyen ve güçlendirmeye çalışan, sosyal adaleti gerçekleştirmeye çalışan bir yapıya sahip olması gerektiği vurgusu yapılmakta ve açıklamak gerekirse, sosyal hizmetin tektipleştirici bakış açısı yerine anlamayı odak haline getirmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Özgür 2010). Sonuç olarak engelli bireylerin sosyal dışlanmayı çok yönlü bir şekilde yaşadıkları görülmekte ve engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi ve dışlanmaya maruz kalmamaları konusunda sosyal hizmet mesleğinin önemi yadsınamaz.

3. BENLİK SAYGISI

3.1. Benlik Kavramı ve Benlik Saygısı ve Sosyal Dışlanma ile İlişkisi

Toplumun yapı taşlarından biri bireydir. Bireyin kim olduğu, kendini değerli bulup bulmaması, kendini sevip sevmemesi yani kendini tanıması sürecini ifade eden benlik, kişinin farkında olduğu tarafı veya parçası olarak nitelendirilebilir (Yıldız 2006).

Benlik, bireyin kendisini nasıl tanıdığının cevabıdır. Kendisine yönelttiği kimim sorusunun cevabı, inançları, değerleridir (Çakmak ve Kara 2011). Yapısal kişilik kuramında id (alt-benlik), ego (benlik) ve süperego (üst-benlik) olarak üç bölüm halinde sınıflandırılmıştır. Sigmund Freud, id için bilincin en ilkel yanı, zevk temelli istekler, açlık, saldırganlık ve cinsellik gibi dürtülerden ve biyolojik ihtiyaçların en ilkel olanlarının olduğu kısım olduğunu fiziksel ve toplumsal sınırlamaları dikkate almadığını vurgular. Süperego(üst-benlik) yargı kısmıdır. Bir şeyin iyi- kötü, doğru-yanlış olup olmadığını değerlendiren vicdan ve ahlak kısmıdır. Ego ise id ile süperego arasında dengeyi sağlar ve gerçeklik yani dış dünya ile uyumu ifade eder. Sigmund Freud kişilik üzerinde toplumsal etkileri tamamen göz ardı etmese de kendi kuramını eleştirenleri tatmin edecek cevaplar verememiştir (Burger 2006: 149). Freud'u eleştirenlerden Adler, kişilik gelişiminde ebeveyn tutumu, üstün olma çabası ve doğum sırasının önemini vurgulamıştır. Adler, herkesin aşağılık duygusu ile yaşama başladığını ve yaşam boyunca bu duygu ile başa çıkmak için mücadele verdiğimizi ve bu çabanın "üstünlük çabası" olduğuna vurgu yapar (Burger 2006: 152). Benliğin gelişiminde aile bireyleri, anne-baba, kardeşler, bireyin sosyal çevresi, okuduğu okul ve kültürü gibi birçok çevresel faktör etkili olmaktadır.

Benlik kavramı ile ilgili Erikson, benliğin gelişiminde toplumun etkisinin olduğunu, Freud'tan farklı olarak, kişiliğin gelişiminin yaşamımız boyunca devam ettiğini belirtir (Burger 2006: 164). Erikson Freud'un oral dönem, anal dönem, fallik dönem, gizil dönem, genital dönemine karşı; temel güvene karşı güvensizlik, özerkliğe karşı utanma ve şüphecilik, girişkenliğe karşı suçluluk duygusu, başarıya karşı aşağılık duygusu, kimlik kazanmaya karşı rol kargaşası, yakınlık kurmaya karşı

soyutlanma, üretkenliğe karşı durgunluk ve benlik bütünlüğü ya da umutsuzluk gibi “İnsanın Sekiz Evresi” ni benlik gelişiminin evreleri olarak ayırmış ve her bir evrede olumlu benlik ögesine karşı birde olumsuz benlik ögesini belirlemiştir (Yıldırım ve Yıldırım 2008: 30).

Sosyal bir varlık olan insanın sağlıklı bir hayat yaşayabilmesi ve özgüveninin olması, kendini ait hissetmesi ve toplumdaki soyutlamaması için benlik saygısının önemi büyüktür. Benlik saygısı, kişinin düşünce ve davranışlarını, bireyin sorun çözme kapasitesini ve sosyalleşme sürecini etkilemektedir. Benlik saygısı bireyin kendisine karşı geliştirdiği olumlu ve olumsuz tutum ve davranışlarıdır (Rosenberg, Schooler, Schoenbach ve Rosenberg 1995, akt.: Yöyen 2017). Benlik saygısı, kişinin kendini tanıması ve değerlendirmesi sonucunda yetenek ve güçlerini olduğu gibi kabullenmesi ile kişinin kendine duyduğu saygı, sevgi ve güven duygularıdır (Çuhadaroğlu 1986, akt.: Dinçer, Bozdam ve Yetkin 2015). Benlik saygısı, gerçeklik ve dünya karşısında bireyin ayakta durmasını sağlayan tutum ve inançlardır (Duclos 2016: 23).

Bireyin diğeriyle sağlıklı iletişim kurması, psiko-sosyal açıdan gelişimi ve yalnızlaşmaması için önemli olan benlik saygısı, toplumsal bir varlık olan insanın başarılı, mutlu ve sağlıklı birey olmasında da önemli bir yere sahiptir. Aile çocuğun fizyolojik ve psikolojik gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Benlik saygısı erken çocukluk döneminde ebeveynlerin etkisiyle şekillenmeye başlar ve yaşamın her döneminde yaşanılanların etkisiyle gelişmeye devam eder. “İlgi, kabul, saygı, sevgi, dürüstlük, fiziksel temas, özgünlüğün desteklenmesi ciddi ve yüzleşmeci olma, çocuğun doğru ve olumlu yönlerine odaklaşma, cesaretlendirme, destek ve değer verme, çocuğu etkili şekilde dinleme ve anlama çocuğun benlik saygısını yükseltir” (Yavuz 2007: 38).

Benlik saygısı olgusu sosyal psikoloji, kişilik psikolojisi ve gelişim psikolojisi alanlarında üzerinde önemle durulan kavramdır. Benlik saygısı; bireyin çevresiyle etkileşimlerini yansıtan ve etkileyen, kendisi hakkındaki düşünme yolunu anlatmaktadır (Kernis 2003).

Maslow, insan kişiliğini anlamaya yönelik “Gereksinimler hiyerarşisi” belirterek, bazı gereksinimlerin diğerlerinden daha öncelikli olduğunu, yüksek

düzeydeki gereksinimler karşılanmadan önce daha düşük düzeydeki gereksinimlerin karşılanması gerektiği, mesela açken ya da uykusuzken bu ihtiyaç karşılanmadan romantik bir ilişki kurulmaya çalışılmayacağını belirtir.

Maslow (1943), kendini gerçekleştiren bireyin olumlu benlik yapısına sahip olduğunu belirtir (Doğuş 2016: 16). Maslow'un gereksinimler hiyerarşisinin en üst basamağı kendini gerçekleştirme gereksiniminde, piramidin alt basamaklarındaki fizyolojik ihtiyaçlar (açlık, susuzluk, uyku... vb), güvenlik ihtiyacı(emniyet, korunma... vb), ait olma ve sevgi ihtiyacı (arkadaş, sevgili gibi), saygı gereksinimi (beğenilme ve kendini başarılı algılama gibi) karşılandıktan sonra “ benlik saygısı gelişen kişi” son basamak olan kendini gerçekleştirme basamağına gelecektir (Özen 2018).

İşlevsel psikolojinin öncüsü olan James benliği, bireyin kendisi ile ilgili düşündükleri, hissettiği her şeyin toplamı olarak belirtmiştir. James benliği “bilen benlik” ve “bilinen benlik” olarak iki boyuttan oluştuğunu, “bilen benlik” özne, “bilinen benlik” ise nesne olduğunu belirtmiş ve “bilinen benlik” boyutunun bilimin konusu olması gerektiğini dile getirmiştir. William James benliğin; maddesel, sosyal ve ruhsal olmak üzere üç boyutunun olduğunu belirtir ve bunlardan bireyin bedeni, kıyafetleri, sahip olduğu ailesi, evi, var olan mal ve mülkü kısaca sahip olduklarının tümü maddesel benliği; kendisiyle ilgili çevresinden edindiği bilgiler sosyal benliği; içsel ya da öznel varlığı, bireyin kendisini nasıl bulduğu ruhsal benliğini oluşturmaktadır.

Sembolik etkileşim kuramcılarında olan Mead benliğin doğuştan sosyal olduğunu, bireyin semboller aracılığı dili kullanıp, diğer bireyler ile iletişime girdiğini böylece dil sayesinde bireyin benliğinin geliştiğini belirtir.

Yalnızlık ile ilişkili olan benlik saygısının düşük olduğu durumlarda depresyon gibi sonuçları da olabilmektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin sosyal işlevselliklerinin olumsuz yönde etkilendiği ve depresyon, yalnızlık hissi ve ait olma duygusu gibi bireyin benlik saygısıyla ilişkili kavramların doğrudan etkilendiği saptanmıştır.

Benlik saygısı ile ilgili önemli çalışmaları olan Coopersmith (1967), benlik saygısını, kişiliğin önemli bir boyutu ve olumlu bir kişilik özelliği olarak kabul eder

ve kişinin kendini yetenekli, önemli, başarılı ve değerli olarak algılama derecesi şeklinde tanımlanmaktadır (Yazıcı 2015: 32). Kendini değerli, faydalı, başarılı ve önemli hisseden bireyin, çevresi tarafından kabul edilmesi, bireyin sosyalleşmesinde etkili olmakta ve sosyal dışlanmaya maruz kalmamasında önem teşkil etmektedir. Diğer durumda ise sosyal dışlanmaya maruz kalan engellilerin kendilerini bazı bakımlardan yetersiz hissetmeleri sonucu kendilerine olan özgüvenlerini yitirebildikleri söylenebilmektedir. Bunun sonucu olarak, kaygılı ve güvensiz davranış bozuklukları gösterebilmektedir.(Seyyar 2003: 54).

3.2. Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler

Bebeklik döneminde gelişmeye başlayan benliğin yaşam boyu devam ettiği ve bu süre zarfında; başta aile olmak üzere, okul, bireyin arkadaş çevresi, bedensel özellikleri, sosyo-ekonomik durumu, iş yaşamı gibi birçok faktörden etkilendiği söylenebilir.

Benlik saygısını etkileyen faktörleri şu şekilde sıralamak gerekirse; kültür, ekonomi, eğitim, arkadaşlık, akran ilişkileri ve sosyal onay, aile ortamı ve anne-baba tutumları, anne-babanın birlikte yaşaması veya ayrı yaşamaları, anne ve babanın eğitim düzeyi ve mesleği, doğum sırası ve kardeş sayısı, çevrenin eğitim düzeyi, aile yapısı, yaş, cinsiyet, eş ile uyum, iletişim tarzı, ilişki şekli, kişinin psikolojik düzeyi, ruhsal problemleri, madde kullanımı, iş durumu, kronik ya da fiziksel hastalıkları, etnik kimlik, bireyin dış görünümü, akademik başarısı-başarısızlık, dini inançlar ve yalnızlık şeklinde sıralanabilir.

Bireyin yaşamdaki başarıları ve bu başarıların getirdiği kazançlar kişinin kendine olan güvenini artırmakta ve benlik saygısı üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır. İlk çocukluk dönemlerinde ailenin çocuğa karşı ilgili, anlayışlı ve sevecen tutumları çocuğun benlik saygısını etkileyen olumlu tutum ve davranışlardır. Bireyin kendi değerine ilişkin duyguları çocukluğun ilk yıllarında belirir ve uyum sağlamasını, başarısını, yani yaşam becerisini etkileyen sağlam bir temelin gelişmesine katkı sağlar (Güler 2017: 27).

“Benlik saygısı üzerinde aile özelliklerinin ve ilişkilerinin etkileyciliği üzerine 550 katılımcı ile yapılan bir çalışmada, kadın cinsiyete sahip olmak ve aile

ilişkilerindeki ilginin fazla olması benlik saygısını arttırıcı faktörler olarak bulunmuştur” (Özkan 1994, akt.: Şahin 2018: 16).

Yüksek benlik saygısının, bireyin topluma uyumunu kolaylaştırdığı ve zihinsel, duygusal, ahlaki ve sosyal açıdan olumlu bir gelişimin varlığını ortaya koymaktadır (Güçray 1989, akt.: Sarıöz 2001: 47). Yüksek benlik saygısı olan bireylerin, daha fazla yaratıcı, daha sağlıklı, kendine güvenen, başarılı, atılgan, sosyal yönden daha uyumlu oldukları görülmektedir (Yörükoğlu 1998, akt.: Özcan ve diğ. 2013). Düşük benlik saygısı durumunda ise, bireyin kendisini kalıcı ve sürekli bir şekilde olumsuz yönde değerlendirmesine neden olmaktadır (Fennell 1997, akt.: Hamarta, Aslan, Saygın ve Özyeşil 2009).

Benlik saygısının etkileyen faktörlerden biri de boşanmadır. Anne ve babası boşanmış bireylerin, benlik saygılarının olumsuz etkilendiği ve Hanson (1999) göre anne-babaları boşanan çocukların diğer çocuklara göre daha dezavantajlı olduğunu belirtmiştir (Karakaya 2018: 30). Anne ve babanın birbirlerine karşı tutumları ve çocuklarına karşı tutumlarının benlik saygısını etkilediği, demokratik ve sevgi ve saygıya dayalı iletişimin çocuğun benliğini olumlu yönde etkilediği bilinmektedir. Benliğin gelişmeye başladığı çocukluk döneminde ebeveynlerden birinin kaybı durumunda çocuğun ihtiyacı olan ilgi ve sevginin yetersiz verilmesi durumunda da benlik saygısının olumsuz etkilendiği bilinmektedir.

Benlik saygısı üzerinde anne ve babadan sonra kardeşler arası ilişkilerde büyük öneme sahiptir. Büyük kardeşin küçük kardeş üzerinde oluşturduğu baskı ile şiddetin küçük kardeşin benliği üzerinde olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle ebeveynlerin çocuklarını kıyaslamaları çocukların olumsuz benlik algısı geliştirmesine neden olabilmektedir.

Çocuğun benlik saygısı üzerinde okul ve öğretmenlerin etkisi de bulunmaktadır. Çocuğun okuduğu sınıf ortamı ile öğretmenin tutum ve davranışlarının benliği üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Modern psikolojinin kurucularından Wundt, bireyin benliği ile beden imajı hakkındaki deneyimleri arasında bağlantı olduğunu öne sürmüştür. Beden imajı ile benlik saygısı yakından ilişkilidir. Bilgin (1996), bireyin bedeninde meydana gelen

kalıcı hasarların sonunda, engelli birey diğer bireylerle ilişki kurarken çekingen olabileceğini belirtmiştir.

I. BÖLÜM

ARAŞTIRMA

1.1. Araştırmanın Problemi

WHO'ya göre, engelliler “dünyanın en ötekileştirilmiş grupları” içinde yer almaktadır. Dünya nüfusundaki artışın yanında kronik rahatsızlıklar ve yaşlanmaya bağlı olarak engelli nüfusunda da artışın olduğu bilinmektedir. WHO engelliliğin insan hakları konusu olduğunu, insanların sadece engellilikleri nedeniyle değil toplum tarafından da engellendiğine vurgu yapmaktadır. WHO verilerine göre dünyada bir milyar civarında engellinin olduğu ve engellilerin kötü sağlık durumunun, daha düşük eğitim başarısının ve istihdam oranının düşük olduğunu ve ciddi boyutlarda yoksulluk oranına sahip olduğunu belirtmiştir (2011: 1). Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) ile Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nün müştereken 2002'nin Aralık ayında gerçekleştirdikleri Türkiye Özürlüler Araştırması verilerine göre; engelli nüfusu oranı % 12,29'dur. Ülkemizde 8.431.937 (12,29) kişinin engelli olduğu, % 12,29 engeli oranının; % 7'sinin erkek, % 5'nin kadın olduğu belirtilmektedir.

Günümüzde engellileri sosyal yaşamdan dışlanmaya iten en önemli faktörlerden biri fiziksel çevre koşullarının engellilerin yaşam standartlarına uygun olmayışından kaynaklanmaktadır. Engellilerin içinde yaşadığı fiziksel çevre, konut büyük önem teşkil etmektedir. Kaynaklara ulaşabilirlik engelliler için önem arz etmektedir. Tüm engellilerin ulaşım hizmetlerinden insanlarla aynı oranda ulaşabilmesi (parklara, spor alanlarına, okullara, iş yerlerine, alışveriş merkezlerine... vb) fırsat eşitliğinin sağlanması engellerin önündeki engelleri kaldırmayı sağlayacaktır.

Günümüzde engelli nüfusunun yoğun olduğu ve çoğu engellinin birçok nedenden kaynaklı eğitim olanaklarından faydalanamadığı bilinmektedir. Birçok ülkede ise engellilerin ayrı sınıf veya okullarda eğitim aldığı söylenebilir. Bu durumun engelli bireyleri kendi sosyal ortamlarından soyutladığı söylenebilir.

İstihdam engelli bireyin toplumla bütünleşmesi ve kişisel gelişimi için toplumdaki yeri ve benlik saygısı açısından önemli bir faktördür. İstihdam edilmeyen gelir sahibi olmayan bireyin toplumdan dışlanması olası sonuçlardan biridir.

Sosyal bir varlık olan insanın sağlıklı bir hayat yaşayabilmesi ve özgüveninin olması, kendini ait hissetmesi ve toplumdaki soyutlamaması için benlik saygısının önemi büyüktür. Benlik saygısı, bireyin kendisi ile ilgili genel bir değerlendirmedir (Leary 1999, akt.: Soylu 2016: 8). Sosyal dışlanmaya maruz kalan engelli bireylerin yaşadıkları dışlanmaya bağlı olarak benlik saygıları da olumsuz etkilenmektedir. Bireyin diğeriyle sağlıklı iletişim kurması, psiko-sosyal açıdan gelişimi ve yalnızlaşmaması için önemli olan benlik saygısı, toplumsal bir varlık olan insanın başarılı, mutlu ve sağlıklı birey olmasında da önemli bir yere sahiptir. Kendini değerli, faydalı, başarılı ve önemli hisseden bireyin, çevresi tarafından kabul edilmesi, bireyin sosyalleşmesinde etkili olmakta ve sosyal dışlanmaya maruz kalmamasında önem teşkil etmektedir. Diğer durumda ise sosyal dışlanmaya maruz kalan engelli bireylerin, kendilerini bazı bakımlardan yetersiz hissetmeleri sonucu kendilerine olan özgüvenlerini de yitirebilmelerine sebep olabilmektedir.

Engelli bireylerin tarih boyunca ciddi sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Geçmiş zamandan şimdiki zamana kadar geçen sürece engellilere bakış açısı ve insanların davranış biçimlerinde sonuç olarak bir değişiklik yaşanmamıştır. Bu sorunların hem nedeni hem de sonucu sosyal dışlanmadır.

Yukarıda bahsi geçen sorunlar doğrultusunda araştırmanın problemi; bedensel engelli bireylerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi tespit etmektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Adıyaman ilinde yaşayan bedensel engelli bireylerde sosyal dışlanma ve benlik saygıları arasındaki ilişkiyi çeşitli sosyo-demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, engelli araç kullanma durumu, medeni durum, eğitim, iş ve gelir durumu) aracılığı ile incelemektir.

1.3. Hipotezler

Bu araştırmada; “katılımcıların sosyal dışlanma ve benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır. Dolayısıyla sosyal yaşamdan dışlanan engelli bireylerin benlik saygıları da düşüktür” temel hipotezinden yola çıkılarak aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

Hipotez 1:

Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 2:

Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde cinsiyete göre farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 3:

Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde engelli araç kullanması durumuna göre farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 4:

Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde yaşa göre farkındalık düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Hipotez 5:

Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde medeni duruma göre kadın bireylerin erkek bireylere kıyasla farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 6:

Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde eğitime durumuna göre farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 7:

Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde engel durumuna göre farkındalık düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Hipotez 8:

Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde iş durumuna göre farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 9:

Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde gelir durumuna göre farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Yapılan literatür araştırmalarında sosyal dışlanmanın yoksulluk ve işsizlik kavramları ile birlikte ele alındığı tespit edilmiştir. Fakat tüm dünyada ve ülkemizde milyonlarca engelli bireyin yaşadığı bilinmektedir. Uzun yaşamın beraberinde getirdiği yaşlılık ve buna bağlı olarak engelli nüfusundaki artışlarla birlikte engellilik konusu önemini daha arttırmıştır. Türkiye’de engellilik ve sosyal dışlanma üzerine tezler yazılmasına rağmen bedensel engellilerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı ilişkisi adına sınırlı araştırmaların olması nedeniyle literatürdeki önemli bir boşluğu doldurması beklenmektedir.

Adıyaman’daki fiziksel engelli bireylerin yaşadığı sosyal dışlanmanın nasıl olduğu, kurumsal ekonomik, psiko-sosyal boyutu hakkında fikir edinme olanağı sağlaması açısından önemlidir. Bedensel engellilik ile benlik saygısı arasında nasıl bir ilişkinin olduğu, bu durumun sosyal dışlanmaya etkisi gibi soruların cevapları araştırılacaktır. Bu anlamda sosyal hizmet mesleğinin sonuçlardan faydalanması olanağı sağlaması ve bedensel engellilerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı ilişkisi konusunda yararlanacak kişiler içinde veri kaynağı olma özelliği taşımaktadır.

Bu araştırmanın ulusal / uluslararası literatüre ve bu alandaki sosyal hizmet uygulamalarına katkı sağlaması önemlidir.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın kuramsal bilgiler bölümünde yararlanılan kaynaklardan elde edilen bilgiler denenmiş bilimsel verilerdir.

Bedensel engellilerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmanın varsayımları şunlardır:

Arařtırmada geliřtirilerek kullanılması dūřünölen öłçekler bedensel engellilerde sosyal dıřlanma ve benlik saygısı arasındaki iliřkiyi belirlemek açısından geçerli ve gūvenilirdir.

Araştırmaya katılım gōsteren bireylerin verdiği cevaplar doğru ve yansız olarak içtenlikle cevapladıkları kabul edilmektedir.

Araştırma için seçilen örnekleme, evreni temsil ettiği dūřünölmektedir. Elde edilen bulguların değerlendirilmesinde kullanılan istatistiksel yöntemler araştırma amacına uygun bir şekilde seçilmiştir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma 2019 yılı mart- mayıs ayları arasında Adıyaman Eđitim ve Araştırma Hastanesi'ne gelen gönüllü bedensel engelli bireyler ile Adıyaman İşitme Engelliler Spor Kulübü Derneđi, Anadolu Gap Görmeyenler Derneđi, Adıyaman Görmeyenler Kūltür ve Birleřme Derneđi, Anadolu Engelliler Derneđi, Anadolu Bedensel Engelliler Spor Kulübü Derneđi, Gap Görmeyenler Spor Kulübü Derneđi, Adıyaman Görme Engelliler Spor Kulübü Derneđi'ne üye olanlar ile sınırlandırılmıştır.

Örneklemeindeki görme engelli bireylere sorular tarafımdan okunmuş ve sorulara verilen yanıtların süresi en fazla 45 dakika ile sınırlandırılmıştır.

Görüşme formu engelli bireylerin iş çıkış saatlerinde veya engelli bireylerin müsait olduğu zamanlarda (hafta sonları gibi) uygulanmıştır.

İşitme engelli bireylere görüşme formu soruları işaret dili ile anlatılmıştır.

Kalem tutamayacak durumda olan engelli bireylerin soruları yanıtlamaları tarafımdan sağlanmıştır.

Görüşme formu 18 yaşından büyük bedensel engelli bireyler ile sınırlandırılmıştır.

1.7. Yöntem

1.7.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, betimleme türünde olup ilişkisel tarama modeline dayalı bir çalışmadır. Tarama modelleri geçmişte veya günümüzde halen varlığını sürdüren bir durumu varoluş biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar 2014: 77). Tarama modelinde, sorular tarafsızca hazırlanır ve araştırmacılar bireyleri yönlendirmez ve yorumda bulunmaz. Birden fazla değişkeni ölçer ve tek bir taramada birçok hipotezi sınamaktadır (Neuman 2016: 395). İlişkisel tarama modeli ise, iki ve daha fazla değişken arasında birlikte değişim varlığını veyahut derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar 2014: 77).

1.7.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, işitme, görme, dil ve konuşma engelliler ile bedensel engelli bireyler oluşturmaktadır. Çalışma evreni ise Adıyaman ilinde bulunan sivil toplum örgütlerine aktif olarak üye olan işitme, görme, dil ve konuşma engelliler ile bedensel engelli bireylerdir.

Araştırmada tüm çalışma evrenine ulaşma gücü nedeniyle örneklem alma yoluna gidilmiştir. Bu nedenle basit tesadüfi örnekleme tekniğinden faydalanılmıştır. Basit tesadüfi örneklemede, evreni oluşturan her elemanın örneğe girme şansı eşittir. Bu sebeple hesaplamalarda her elemana verilecek ağırlık aynıdır (Arıkan 2004:141). Basit tesadüfi örnekleme tekniği ile 126 kadın ve 179 erkek toplam 305 katılımcıyla çalışılmıştır. Katılımcılar; Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne gelen gönüllü bedensel engelli bireyler ile Adıyaman İşitme Engelliler Spor Kulübü Derneği, Anadolu Gap Görmeyenler Derneği, Adıyaman Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği, Anadolu Engelliler Derneği, Anadolu Bedensel Engelliler Spor Kulübü Derneği, Gap Görmeyenler Spor Kulübü Derneği, Adıyaman Görme Engelliler Spor Kulübü Derneği'ne üye olan gönüllü engelli bireylerden oluşturmaktadır.

1.7.3. Araştırmanın Uygulanması

Bu araştırma 15.04.2019 tarihi ile 15.05.2019 tarihleri arasında bir ay süreyle sözlü onay alınarak Adıyaman İl Merkezi'ndeki İşitme Engelliler Spor Kulübü Derneği, Anadolu Gap Görmeyenler Derneği, Adıyaman Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği, Anadolu Engelliler Derneği, Anadolu Bedensel Engelliler Spor Kulübü Derneği, Gap Görmeyenler Spor Kulübü Derneği, Adıyaman Görme Engelliler Spor Kulübü Derneği'ne üye olan bedensel engelli bireyler ile Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nden yazılı onay alınarak, bedensel engelli bireylerden de gönüllü olanlardan sözlü onay alınıp, yüz yüze görüşülmüş, tarafımdan sorular okunarak soruları yanıtlamaları istenmiştir. Sorular cevaplanırken engellinin sorulara duygusal tepkileri gözlenmiştir. Sorulara harcanan süre kişiden kişiye değişkenlik göstermiş, ortalama 25 dakika sürmüştür.

Verilerin toplanması aşamasında gizlilik ilkesine önem verilmiş ve gerçekleştirilen görüşmelerde ve uygulanan ölçek ve formlarda engelli bireyin kişisel bilgilerini içeren herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

1.7.4. Veri Analizinde Kullanılan İstatistiksel İşlemler

Uygulama sonucunda ulaşılan bulgular hipotezler bağlamında; araştırmada SPSS 25 paket programı kullanılarak, iki grup karşılaştırmalarında t testi ikinden fazla grubun karşılaştırmalarında anova testi kullanılmıştır. Aynı zamanda ortaya çıkan farklılıkların hangi gruptan olduğunu tespit etmek için homojenlik testi yapılarak çoklu karşılaştırma testlerinden Tamhane t2 veya Tukey testi, faktörler arasındaki ilişki düzeylerini ortaya koyabilmek için Pearson Correlation analizi kullanılmıştır.

1.7.5. Veri Toplama Araçları

1.7.5.1. Görüşme Formu

Görüşme formu, bedensel engelli bireylerin sosyo-demografik sosyo-demografik özelliklerini elde etmek için kullanılmıştır. Bu formda engelli bireylerin cinsiyet, yaş, medeni durum, doğum yeri, eğitim durumu, engel durumu, iş, aylık

gelir, evin kime ait olduğu, sosyal aktivitelere katılma ve engel durumuna uygun bir araca sahip olup olmama düzeyini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

1.7.5.2. Bedensel Engelli Bireylerin Sosyal Dışlanmışlık Düzeyi Ölçeği (BEBSDDÖ)

Araştırmanın verileri, nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir veri toplama tekniği olan ve daha önce Sarıgül (2016) tarafından kendi tezinde kullanılmak üzere geliştirilmiş “Bedensel Engelli Bireylerin Sosyal Dışlanmışlık Düzeyi Ölçeği (BEBSDDÖ)” ile toplanmıştır. Araştırmanın verileri, nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir veri toplama tekniği olan “Bedensel Engelli Bireylerin Sosyal Dışlanmışlık Düzeyi Ölçeği (BEBSDDÖ)” Sarıgül (2016) tarafından geliştirilmiştir.

Bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanmışlık düzeyi ölçeği 18 maddelik ve tek boyutlu bir ölçme aracıdır. Ölçek “1” Hiçbir zaman, “2” Nadiren, “3” Bazen, “4” Çoğunlukla ve “5” Her zaman şeklinde 5’li likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ortalama üzerinden işlem yapılarak, en yüksek puan “5” en düşük puan ise “1”dir. Verilen cevaplara göre alınabilecek puanlara uygun sosyal dışlanmışlık düzeyinin yüksekliği veya sosyal dışlanmışlık düzeyinin düşüklüğü belirlenecektir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan “90”, en düşük ise “18” puandır. Yüksek puan, yüksek dışlanmışlık anlamına gelmektedir.

1.7.5.3. Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği Yetişkin Formu

Bu araştırmada, Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği- Yetişkin Formu kullanılmıştır. Coopersmith (1967) “Benlik Saygısı Ölçeği” çeşitli yaş guruplarına uygulanmak üzere geliştirilmiştir. Yetişkin bireylerin benlik saygılarını ölçmek amacıyla hazırlanan envanter “Bana Uygun” ya da “Bana Uygun Değil” yanıt şıklarını içeren 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan maddeler kişinin hayata bakış açısını, aile ilişkilerini, sosyal ilişkilerini ve dayanma gücünü ifade eden maddelerden oluşmaktadır (Oğuz, 2016: 24). “Ahmet, Valliant ve Swindle’nin (1985) yaptıkları faktör analizleri sonucunda envanterin çok yönlü, heterojen bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir” (Korkmaz, 1996: 52). “Bu şekilde envanter, kişinin lider olma, kendini kanıtlama, kendini aşağı görme gibi kişisel yargıların yanı sıra ailesiyle ilgili tutumları da ölçme esnekliğine sahip görülmektedir” (Tufan ve

Yıldız, 1993, akt.: Korkmaz, 1996: 52). Benlik Saygısı Ölçeği- Yetişkin Formu 25 maddelik ve tek boyutlu bir ölçme aracıdır. Beklenen yanıtlar verilmişse “1” beklenmeyen yanıtlar verilmiş ise “0” puan alınır. Toplam üzerinden işlem yapıldığı için ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 25’dir. Verilen cevaplara göre alınabilecek puanlara uygun benlik saygısı düzeyinin yüksekliği ve benlik saygısı düzeyinin düşüklüğü belirlenecektir. Yüksek puan, yüksek benlik saygısı anlamına gelmektedir.

II. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde elde edilen bulgular ve yapılan analizler verilecektir.

Çalışmada Sarıgül (2016)'ün geliştirmiş olduğu **dışlanmışlık** ölçeği ve Coopersmith geliştirmiş olduğu **benlik saygısı** ölçeği kullanılmıştır. Bu kapsamda demografik verilerin her iki faktöre göre farkındalık düzeyleri tespit edilerek demografik verilerin alt gruplarına göre farklılıkları test edilecektir. Aşağıda kurulan hipotezler detaylı bir şekilde verilmiştir.

2.1. Sosyo- Demografik Bulgulara İlişkin Dağılımlar

Tablo 1. Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	N	(%)
Kadın	126	41,3
Erkek	179	58,7
Toplam	305	100,0

Tablo 1'e bakıldığında ankete katılanların sayısı 305 kişi olup bu sayı ankete katılan kadın sayısı 126 kişi ile katılımcıların %41,3'ünü ve ankete katılan erkek sayısı 179 kişi ile katılımcıların %58,7'sini oluşturmaktadır.

Tablo 2. Engelli Araç Olma Durumuna Göre Dağılım

Engelli Araç Durumu	N	(%)
Var	141	46,2
Yok	164	53,8
Toplam	305	100,0

Tablo 2'ye bakıldığında ankete katılanların sayısı 305 kişi olup bu sayı ankete katılan aracı olan sayısı 141 kişi ile katılımcıların %46,2'sini ve ankete katılan aracı olmayan sayısı 164 kişi ile katılımcıların %53,8'ini oluşturmaktadır.

Tablo 3. Yaşa Göre Dağılım

Yaş	N	(%)
25-	30	9,8
26-35	95	31,1
36-45	61	20,0
46+	119	39,0
Toplam	305	100,0

Tablo 3'e bakıldığında ankete katılan sayısı 305 kişi olup bu sayı ankete katılan 25 yaş ve altı 30 kişi ile %9,8'ini, ankete katılan 26-35 yaş 95 kişi ile %31,1'ini, ankete katılan 36-45 yaş 61 kişi ile %20'sini ve ankete katılan 46 ve üstü yaş 119 kişi ile %39'unu oluşturmaktadır.

Tablo 4. Medeni Duruma Göre Dağılım

Medeni Durum	N	(%)
Bekâr	122	40,0
Evli	149	48,9
Boşanmış	15	4,9
Eşi vefat etmiş	19	6,2
Toplam	305	100,0

Tablo 4'e bakıldığında ankete katılan sayısı 305 kişi olup bu sayı ankete katılan bekar medeni durum 122 kişi ile %40'ını, ankete katılan evli medeni durum 149 kişi ile %48,9'unu, ankete katılan boşanmış medeni durum 15 kişi ile %4,9'unu ve ankete katılan eşi vefat etmiş 19 kişi ile %6,2'sini oluşturmaktadır.

Tablo 5. Eğitime Göre Dağılım

Eğitim	N	(%)
Okuryazar	53	17,4
İlköğretim	122	40,0
Lise	67	22,0
Üniversite	63	20,7
Toplam	305	100,0

Tablo 5'e bakıldığında ankete katılan sayısı 305 kişi olup bu sayı ankete katılan okuryazar eğitim durumu 53 kişi ile %17,4'ünü, ankete katılan ilköğretim eğitim durumu 122 kişi ile %40'ını, ankete katılan lise eğitim durumu 67 kişi ile

%22'sini ve ankete katılan Üniversite eğitim durumu 63 kişi ile %20,7'sini oluşturmaktadır.

Tablo 6. Engel Durumuna Göre Dağılım

Engel Durumu	N	(%)
Süreğen hastalık	57	18,7
Ortopedik engelli	72	23,6
Görme engelli	54	17,7
İşitme engelli	55	18,0
Dil ve konuşma engelli	38	12,5
Birden çok	29	9,5
Toplam	305	100,0

Tablo 6'ya bakıldığında ankete katılan sayısı 305 kişi olup bu sayı ankete katılan Süreğen hastalık engel durumu 57 kişi ile %18,7'sini, ankete katılan Ortopedik engel durumu 72 kişi ile %23,6'sını, ankete katılan Görme engel durumu 54 kişi ile %17,7'sini, ankete katılan İşitme engel durumu 55 kişi ile %18'ini, ankete katılan Dil ve konuşma engel durumu 38 kişi ile %12,5'ini ve ankete katılan Birden çok engel durumu 29 kişi ile %9,5'ini oluşturmaktadır.

Tablo 7. İş Durumuna Göre Dağılım

İş Durumu	N	(%)
Memur	60	19,7
İşçi	26	8,5
Ev Hanımı	41	13,4
İşsiz	178	58,4
Toplam	305	100,0

Tablo 7'ye bakıldığında ankete katılan sayısı 305 kişi olup bu sayı ankete katılan Memur iş durumu 60 kişi ile %19,7'sini, ankete katılan işçi iş durumu 26 kişi ile %8,5'ini, ankete katılan ev Hanımı iş durumu 41 kişi ile %13,4'ünü ve ankete katılan İşsiz iş durumu 178 kişi ile %58,4'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 8. Gelir Durumuna Göre Dağılım

Gelir (TL)	N	(%)
1499 -	202	66,2
1500 - 2499	23	7,5
2500 - 3499	66	21,6
3500 +	14	4,6

Toplam	305	100,0
--------	-----	-------

Tablo 8'e bakıldığında ankete katılan sayısı 305 kişi olup bu sayı ankete katılan 1499 ve altı gelir durumu 202 kişi ile %66,2'sini, ankete katılan 1500-2499 gelir durumu 23 kişi ile %7,5'ini, ankete katılan 2500-3499 gelir durumu 66 kişi ile %21,6'sını ve ankete katılan 3500 ve üstü gelir durumu 14 kişi ile %4,6'sını oluşturmaktadır.

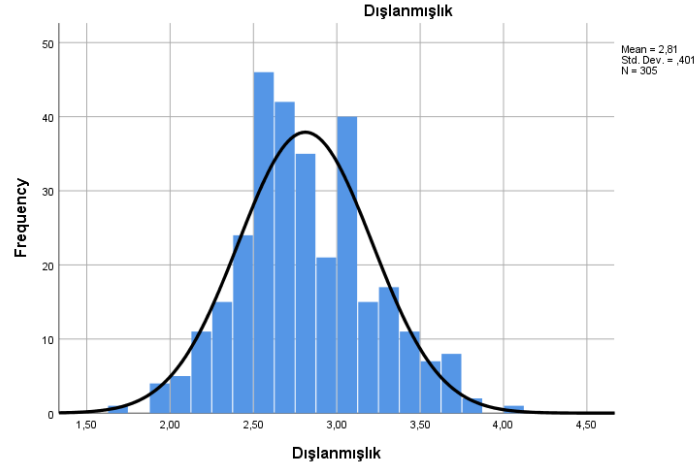
2.1.1. Verilerin Normalliği

Tablo 9. Basıklık ve Çarpıklık Katsayısına Göre Normal Dağılım İncelemesi

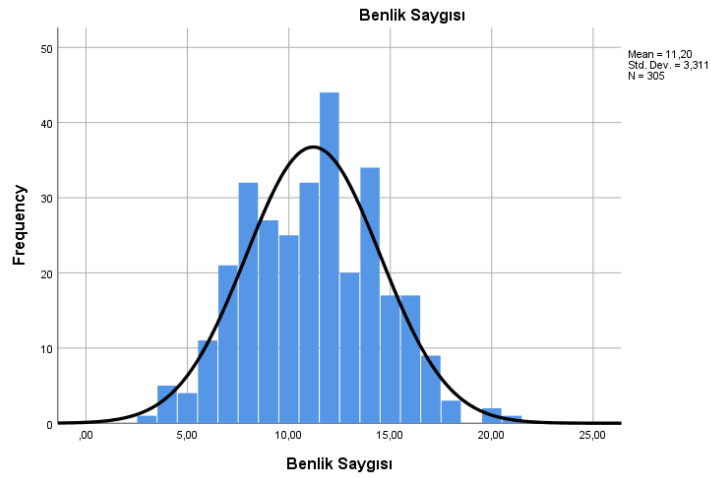
Faktör	N	Skewness(Çarpıklık)	Standart Hata of Skewness	Kurtosis (Basıklık)	Standar Hata of Kurtosis
Dışlanmışlık	305	0,267	0,14	-0,030	0,278
Benlik Saygısı	305	0,077	0,14	-0,373	0,278

Verilerin normal dağılım göstermesi veya göstermemesine göre hipotez tekniğine karar verilecektir. Tablo 9 incelendiğinde çarpıklık ve basıklık değerlerinin kendi standart hatalarına bölünmesi ile hesaplanan çarpıklık ve basıklık indekslerinin ± 1 sınırları içinde 0'a yakın olması, normal dağılımın varlığına kanıt olarak değerlendirilmektedir. Bu bilgiler ışığında tablo incelendiğinde Dışlanmışlık faktörü için Skewness(çarpıklık) değerinin 0,267 ve Kurtosis (Basıklık) değerinin -0,03 olduğu görülmektedir, ilgili faktörün ± 1 sınırları içinde bulunduğu yani verilen normal dağıldığı söylenebilir. Benlik Saygısı faktörü için Skewness(çarpıklık) değerinin 0,077 ve Kurtosis (Basıklık) değerinin -0,373 olduğu görülmektedir, ilgili faktörün ± 1 sınırları içinden bulunduğu yani verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir.

Normallik varsayımının incelenmesinde analitik yöntemlerden olan grafiksel yöntemlerle birlikte kullanılması sonuçların değerlendirmesinde kesin karar vermemize yardım olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda aşağıda her iki faktör için grafiksel yöntem kullanılarak verilerin dağılımı verilmiştir.

Grafik 1. Dışlanmışlık Faktörü Dağılım Grafiği

Grafik 2. Benlik Saygısı Faktörü Dağılım Grafiği

Verilerin dağılımı incelendiğinde ve görsel olarak grafik yöntemine göre bakıldığında verilerin normal dağılım gösterdiği ortaya konulmuştur. Bu bilgiler ışığında mevcut verilere parametrik teknikler kullanılarak hipotez testleri uygulanacaktır. İki grup karşılaştırmalarında t testi ikinden fazla grubun karşılaştırmalarında anova testi kullanılacaktır. Aynı zamanda ortaya çıkan

farklılıkların hangi gruplardan olduğunu tespit etmek için homojenlik testi yapılarak çoklu karşılaştırma testlerinden Tamhane t2 veya Tukey testi kullanılacaktır.

2.1.2. Verilerin Güvenilirliği

Tablo 10. Ölçeklerin ve Maddelerin Cronbach α katsayıları

Faktörler	Maddeler	Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayısı (α)
Dışlanmışlık	18 Madde	0,571
Benlik Saygısı	25 Madde	0,601
Toplam	43 Madde	0,622

Tablo 10'a bakıldığında Cronbach α katsayılarına göre kullanılan ölçeğin, faktörler açısından aynı zamanda ölçeğin bütünü olarak güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

2.2. Katılımcıların Sosyal Dışlanmışlık Düzeylerine ve Benlik Saygılarına İlişkin Bulgular

2.2.1. Faktörlerin Cinsiyete Göre Analizi

Cinsiyetin alt grupları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenecektir. Bu kapsamda iki grup karşılaştırmasında kullanılan bağımsız gruplar t testi yapılmış sonucu tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 11. Faktörlerin Cinsiyete t Testi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	P
Dışlanmışlık	Kadın	126	2,76	0,385	-1,51	0,311
	Erkek	179	2,84	0,410		
Benlik Saygısı	Kadın	126	10,96	3,048	-1,026	0,259
	Erkek	179	11,36	3,483		

Tablo 11'deki t testin bulgularına göre katılımcıların "Dışlanmışlık" faktöründe cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t=-1,51$; $p>0,05$). "Benlik Saygısı" faktöründe cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t=-1,026$; $p>0,05$).

Cinsiyete göre faktörlerin herhangi bir farklılık göstermediği yapılan t testi sonuçlarına göre tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile cinsiyetin faktörler üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

2.2.2. Faktörlerin Engelli Aracı Olma Durumuna Göre Analizi

Tablo 12. Faktörlerin Engelli Aracı Olma Durumu t Testi Sonuçları

Faktörler	Engelli Araç Durumu	N	\bar{X}	Ss	t	P
Dışlanmışlık	Var	141	2,79	0,361	-0,538	0,591
	Yok	164	2,82	0,432		
Benlik Saygısı	Var	141	10,47	3,362	-3,596	0,000
	Yok	164	11,82	3,144		

Tablo 12'deki t testin bulgularına göre katılımcıların "Dışlanmışlık" faktöründe engelli aracı olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t=-0,538$; $p>0,05$). "Benlik Saygısı" faktöründe engelli aracı olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t=-3,596$; $p<0,05$). Benlik saygısı faktöründe tespit edilen farklılığın aracı olanların ortalamasının 10,47 (%41,8), aracı olmayanların ortalamasının 11,82 (%47,28) olarak tespit edilmiştir. Yani aracı olanların benlik saygısı düzeyi aracı olmayanların benlik saygı düzeyinden düşük olduğu görülmektedir.

2.2.3. Faktörlerin Yaşa Göre Analizi

Tablo 13. Faktörlerin Yaşa Göre Anova Testi

ANOVA						
Faktörler		Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	P
Dışlanmışlık	Gruplar Arası	1,328	3	,443	2,800	0,040
	Gruplar İçi	47,603	301	,158		
	Toplam	48,931	304			
Benlik Saygısı	Gruplar Arası	128,235	3	42,745	2,136	0,008
	Gruplar İçi	3204,565	301	10,646		
	Toplam	3332,800	304			

Tablo 13'teki ANOVA testi bulgularına göre "Dışlanmışlık" faktöründe katılımcıların yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. ($F=2,800$; $p<0,05$)

Tablo 13'teki ANOVA testi bulgularına göre "Benlik Saygısı" faktöründe katılımcıların yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. ($F=2,136; p<0,05$)

Tablo 13'ün bulguları doğrultusunda yaş gruplarına göre anlamlı farklılık tespit edilen dışlanmışlık ve benlik saygısı faktörlerinde farklılığın hangi yaş gruplarından kaynaklandığı belirlemek için sırayla homojenlik testi ve çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Yapılan homojenlik testi Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14. Faktörlerin Yaşa Göre Homojenlik Testi Sonucu

Faktörler	Levene İstatistiği	s.d. 1	s. d. 2	P
Dışlanmışlık	1,376	3	301	0,250
Benlik Saygısı	5,246	3	301	0,002

Tablo 14'teki Levene varyansların homojenliği testi sonuçlarına göre **dışlanmışlık** faktörünün puanlarına ilişkin yaş gruplarına ait varyansların homojen olduğu görülmektedir ($p=0,250>0,05$). Buna göre dışlanmışlık faktöründe görülen farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Tukey testi uygulanmıştır.

Tablo 14'teki Levene varyansların homojenliği testi sonuçlarına göre **benlik saygısı** faktörünün puanlarına ilişkin yaş gruplarına ait varyansların homojen olmadığı görülmektedir ($p=0,002<0,05$). Buna göre benlik saygısı faktöründe görülen farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Tamhane t2 testi uygulanmıştır.

Yapılan Tukey ve Tamhane T2 testi bulguları ve gruplara ait ortalama ve standart sapma değerleri sırası ile Tablo 15 ve Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 15. Yaş Gruplarına Göre Tukey ve Tamhane T2 Testi Sonuçları

Faktörler	1.Grup	2.Grup	Ortalamalar Farkı	P
Dışlanmışlık	25-	26-35	-,23860*	0,023
		36-45	-,20122	0,108
		46+	-,20179	0,065
	26-35	25-	,23860*	0,023
		36-45	,03738	0,940
		46+	,03681	0,907
	36-45	25-	,20122	0,108
		26-35	-,03738	0,940
		46+	-,00057	1,000
	46+	25-	,20179	0,065
		26-35	-,03681	0,907
		36-45	,00057	1,000
Benlik Saygısı	25-	26-35	-1,06491	0,303
		36-45	,20273	1,000
		46+	-1,38964*	0,048
	26-35	25-	1,06491	0,303
		36-45	1,26764	0,147
		46+	-,32472	0,982
	36-45	25-	-,20273	1,000
		26-35	-1,26764	0,147
		46+	-1,59237*	0,016
	46+	25-	1,38964*	0,048
		26-35	,32472	0,982
		36-45	1,59237*	0,016

Tablo 16. Faktörlerin Yaşa Göre Ortalamaları

Faktörler	Yaş Grupları	N	\bar{X}	Ss
Dışlanmışlık	25-	30	2,61	0,362
	26-35	95	2,85	0,438
	36-45	61	2,81	0,420
	46+	119	2,81	0,358
	Toplam	305	2,81	0,401
Benlik Saygısı	25-	30	10,36	2,281
	26-35	95	11,43	3,562
	36-45	61	10,16	3,347
	46+	119	11,75	3,172
	Toplam	305	11,20	3,311

Tablo 15'deki Tukey testi sonuçlarına göre 25 ve altı ile 26-35 yaş gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,023<0,05$) olduğundan 25 ve altı ile 26-35 yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 16'ya bakıldığında, 26 ve altı yaş grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,61 (%52), 26-35 yaş grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,85 (%57) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde 26-35 yaş grubunun 25 ve altı yaş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 15'deki Tukey testi sonuçlarına göre 25 ve altı ile 36-45 yaş gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,108>0,05$) olduğundan 25 ve altı ile 36-45 yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 16'ya bakıldığında, 25 ve altı ile 36-45 yaş grubu ortalaması 2,71 (%54) bulunmuştur. Yani 25 ve altı ile 36-45 yaş guruplarının “*Dışlanmışlık*” düzeyleri %54 dır.

Tablo 15'deki Tukey testi sonuçlarına göre 25 ve altı ile 46 ve üstü yaş gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,065>0,05$) olduğundan 25 ve altı ile 46 ve üstü yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 16'ya bakıldığında, 25 ve altı ile 46 ve üstü yaş grubu ortalaması 2,71 (%54) bulunmuştur. Yani 26 ve altı ile 46 ve üstü yaş guruplarının “*Dışlanmışlık*” düzeyleri %54 dır.

Tablo 15'deki Tukey testi sonuçlarına göre 26-35 ile 36-45 yaş gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,940>0,05$) olduğundan 26-35 ile 36-45 yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 16'ya bakıldığında, 26-35 ile 36-45 yaş grubu ortalaması 2,83 (%57) bulunmuştur. Yani 26-35 ile 36-45 yaş guruplarının “*Dışlanmışlık*” düzeyleri %57'dir.

Tablo 15'deki Tukey testi sonuçlarına göre 26-35 ile 46 ve üstü yaş gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,065>0,05$) olduğundan 26-35 ile 46 ve üstü yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 16'ya bakıldığında, 26-35 ile 46 ve üstü yaş grubu ortalaması 2,83 (%57) bulunmuştur. Yani 26-35 ile 46 ve üstü yaş guruplarının “*Dışlanmışlık*” düzeyleri %57'dir.

Tablo 15'deki Tukey testi sonuçlarına göre 46-45 ile 46 ve üstü yaş gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,065>0,05$) olduğundan 46-45 ile 46 ve üstü yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 16'ya bakıldığında, 46-45 ile 46 ve üstü yaş grubu ortalaması 2,81 (%57) bulunmuştur. Yani 46-45 ile 46 ve üstü yaş guruplarının “*Dışlanmışlık*” düzeyleri %57'dir.

Tablo 15'deki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre 25 ve altı ile 26-35 yaş gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,303>0,05$) olduğundan 25 ve altı ile 26-35 yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 16'ya bakıldığında, 25 ve altı ile 26-35 yaş grubu ortalaması 10,89 (%44) bulunmuştur. Yani 25 ve altı ile 26-35 yaş guruplarının “*Benlik Saygısı*” düzeyleri %44 dür.

Tablo 15'deki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre 25 ve altı ile 36-45 yaş gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=1,000>0,05$) olduğundan 25 ve altı ile 36-45 yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 16'ya bakıldığında, 25 ve altı ile 36-45 yaş grubu ortalaması 10,89 (%41) bulunmuştur. Yani 25 ve altı ile 36-45 yaş guruplarının “*Benlik Saygısı*” düzeyleri %41 dür.

Tablo 15'deki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre 25 ve altı ile 46 ve üstü yaş gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,048<0,05$) olduğundan 25 ve altı ile 46 ve üstü yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 16'ya bakıldığında, 26 ve altı yaş grubu için benlik saygısı düzeyi 10,36 (%41), 46 ve üstü yaş grubu için dışlanmışlık düzeyi 11,75 (%47) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde 46 ve üstü yaş grubunun 25 ve altı yaş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 15'deki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre 26-35 ile 36-45 yaş gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,147>0,05$) olduğundan 26-35 ile 36-45 yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 16'ya bakıldığında, 26-35 ile 36-45 yaş grubu ortalaması 10,79 (%43) bulunmuştur. Yani 26-35 ile 36-45 yaş guruplarının “*Benlik Saygısı*” düzeyleri %43 dür.

Tablo 15'deki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre 26-35 ile 46 ve üstü yaş gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,147>0,05$) olduğundan 26-35 ile 46 ve üstü yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 16'ya bakıldığında, 26-35 ile 46 ve üstü yaş grubu ortalaması 11,59 (%46) bulunmuştur. Yani 26-35 ile 46 ve üstü yaş guruplarının “*Benlik Saygısı*” düzeyleri %46 dır.

Tablo 15'deki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre 36-45 ile 46 ve üstü yaş gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,016<0,05$) olduğundan 36-45 ile 46 ve üstü yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 16'ya bakıldığında, 36-45 yaş grubu için benlik saygısı düzeyi 10,16 (%40), 46 ve üstü yaş grubu için dışlanmışlık

düzeıı 11,75 (%47) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde 46 ve üstü yaş grubunun 36-45 yaş gurubundan daha yüksek olduğu görölmektedir.

2.2.4. Faktörlerin Medeni Durumuna Göre Analizi

Tablo 17. Faktörlerin Medeni Durumuna Göre Anova Testi

ANOVA						
Faktörler		Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	P
Dışlanmışlık	Gruplar Arası	,372	3	,124	0,769	0,512
	Gruplar İçi	48,559	301	,161		
	Toplam	48,931	304			
Benlik Saygısı	Gruplar Arası	1,903	3	,634	0,057	0,982
	Gruplar İçi	3330,897	301	11,066		
	Toplam	3332,800	304			

Tablo 17'deki ANOVA testi bulgularına göre "Dışlanmışlık" faktöründe katılımcıların medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. (F=0,769; p>0,05)

Tablo 17'deki ANOVA testi bulgularına göre "Benlik Saygısı" faktöründe katılımcıların medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. (F=0,057; p>0,05)

Tablo 17 incelendiğinde katılımcıların medeni durumlarına göre farklılığın olmadığı görölmektedir. Aşağıdaki tablo 18'de medeni durumuna göre ortalamalar verilmiştir.

Tablo 18. Faktörlerin Medeni Durumuna Göre Ortalamaları

Faktörler	Medeni Durum Grupları	N	\bar{X}	Ss
Dışlanmışlık	Bekâr	122	2,81	0,463
	Evli	149	2,80	0,358
	Boşanmış	15	2,94	0,336
	Eşi Vefat Etmiş	19	2,74	0,335
	Toplam	305	2,81	0,401
Benlik Saygısı	Bekâr	122	11,24	2,892
	Evli	149	11,14	3,702
	Boşanmış	15	11,46	3,925
	Eşi Vefat Etmiş	19	11,10	2,024
	Toplam	305	11,20	3,310

Tablo 18'deki ortalamalar incelendiğinde Dışlanmış faktörünün ortalamasının 2,81(%56) olduğu görülmektedir. Dışlanmışlık düzeyinde medeni durumun alt grupları arasında farklılığın olmaması katılımcıların medeni durumunun dışlanmışlık düzeylerine etkisinin olmadığı söylenebilir.

Tablo 18'deki ortalamalar incelendiğinde benlik saygısı faktörünün ortalamasının 11,20(%49) olduğu görülmektedir. Benlik saygısı düzeyinde medeni durumun alt grupları arasında farklılığın olmaması katılımcıların medeni durumunun benlik saygısı düzeylerine etkisinin olmadığı söylenebilir.

2.2.5. Faktörlerin Eğitim Durumuna Göre Analizi

Tablo 19. Faktörlerin Eğitim Durumuna Göre Anova Testi

ANOVA						
Faktörler		Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	P
Dışlanmışlık	Gruplar Arası	10,012	3	3,337	25,812	0,000
	Gruplar İçi	38,918	301	,129		
	Toplam	48,931	304			
Benlik Saygısı	Gruplar Arası	103,945	3	34,648	3,230	0,023
	Gruplar İçi	3228,855	301	10,727		
	Toplam	3332,800	304			

Tablo 19'daki ANOVA testi bulgularına göre “Dışlanmışlık” faktöründe katılımcıların eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. (F=25,812; p<0,05)

Tablo 19'daki ANOVA testi bulgularına göre “Benlik Saygısı” faktöründe katılımcıların eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. (F=2,136; p<0,05)

Tablo 19'un bulguları doğrultusunda eğitim gruplarına göre anlamlı farklılık tespit edilen dışlanmışlık ve benlik saygısı faktörlerinde farklılığın hangi eğitim gruplarından kaynaklandığı belirlemek için sırayla homojenlik testi ve çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Yapılan homojenlik testi Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20. Faktörlerin Eğitim Durumuna Göre Homojenlik Testi Sonucu

Faktörler	Levene İstatistiği	s.d. 1	s. d. 2	P
Dışlanmışlık	0,501	3	301	0,682
Benlik Saygısı	0,702	3	301	0,551

Tablo 20'deki Levene varyansların homojenliği testi sonuçlarına göre **dışlanmışlık** faktörünün puanlarına ilişkin eğitim gruplarına ait varyansların homojen olduğu görülmektedir ($p=0,682>0,05$). Buna göre dışlanmışlık faktöründe görülen farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Tukey testi uygulanmıştır.

Tablo 20'deki Levene varyansların homojenliği testi sonuçlarına göre **benlik saygısı** faktörünün puanlarına ilişkin eğitim gruplarına ait varyansların homojen olduğu görülmektedir ($p=0,551>0,05$). Buna göre benlik saygısı faktöründe görülen farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Tukey testi uygulanmıştır.

Yapılan Tukey testi bulguları ve gruplara ait ortalama ve standart sapma değerleri sırası ile Tablo 21 ve Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 21. Eğitim Gruplarına Göre Tukey Testi Sonuçları

Faktörler	1.Grup	2.Grup	Ortalamalar Farkı	P
Dışlanmışlık	Okuryazar	İlköğretim	-,19266*	0,007
		Lise	-,29065*	0,000
		Üniversite	-,56382*	0,000
	İlköğretim	Okuryazar	,19266*	0,007
		Lise	-,09800	0,279
		Üniversite	-,37117*	0,000
	Lise	Okuryazar	,29065*	0,000
		İlköğretim	,09800	0,279
		Üniversite	-,27317*	0,000
	Üniversite	Okuryazar	,56382*	0,000
		İlköğretim	,37117*	0,000
		Lise	,27317*	0,000
Benlik Saygısı	Okuryazar	İlköğretim	,10145	0,998
		Lise	-,97268	0,371
		Üniversite	-1,22642	0,187
	İlköğretim	Okuryazar	-,10145	0,998
		Lise	-1,07414	0,138
		Üniversite	-1,32787*	0,046
	Lise	Okuryazar	,97268	0,371
		İlköğretim	1,07414	0,138
		Üniversite	-,25373	0,971
	Üniversite	Okuryazar	1,22642	0,187
		İlköğretim	1,32787*	0,046
		Lise	,25373	0,971

Tablo 22. Faktörlerin Eğitim Durumuna Göre Ortalamaları

Faktörler	Eğitim Grupları	N	\bar{X}	Ss
Dışlanmışlık	Okuryazar	53	2,55	0,329
	İlköğretim	122	2,74	0,353
	Lise	67	2,84	0,382
	Üniversite	63	3,11	0,369
	Toplam	305	2,81	0,401
Benlik Saygısı	Okuryazar	53	10,77	2,958
	İlköğretim	122	10,67	3,301
	Lise	67	11,74	3,101
	Üniversite	63	12,00	3,636
	Toplam	305	11,20	3,31

Tablo 21'deki Tukey testi sonuçlarına göre okuryazar ile ilköğretim eğitim gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,007<0,05$) olduğundan okuryazar ile ilköğretim eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 22'ye bakıldığında, okuryazar eğitim grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,55 (%51), ilköğretim eğitim grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,74 (%55) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde ilköğretim eğitim grubunun okuryazar eğitim gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 21'deki Tukey testi sonuçlarına göre okuryazar ile Lise eğitim gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan okuryazar ile Lise eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 22'ye bakıldığında, okuryazar eğitim grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,55 (%51), Lise eğitim grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,84 (%57) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde Lise eğitim grubunun okuryazar eğitim gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 21'deki Tukey testi sonuçlarına göre okuryazar ile üniversite eğitim gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan okuryazar ile üniversite eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 22'ye bakıldığında, okuryazar eğitim grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,55 (%51), üniversite eğitim grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,11 (%63) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde üniversite eğitim grubunun okuryazar eğitim gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 21'deki Tukey testi sonuçlarına göre ilköğretim ile lise eğitim gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,279>0,05$) olduğundan ilköğretim ile lise eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 22'ye bakıldığında, ilköğretim ile lise eğitim grubu ortalaması 2,79 (%56) bulunmuştur. Yani ilköğretim ile lise eğitim guruplarının “*Dışlanmışlık*” düzeyleri %56 dır.

Tablo 21'deki Tukey testi sonuçlarına göre ilköğretim ile üniversite eğitim gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan ilköğretim ile üniversite eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 22'ye bakıldığında, ilköğretim eğitim grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,74 (%55), üniversite eğitim grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,11 (%63) bulunmuştur. Yani katılımcıların

dışlanmışlık faktörü düzeyinde üniversite eğitim grubunun ilköğretim eğitim gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 21'deki Tukey testi sonuçlarına göre lise ile üniversite eğitim gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan lise ile üniversite eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 22'e bakıldığında, lise eğitim grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,84 (%57), üniversite eğitim grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,11 (%63) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde üniversite eğitim grubunun lise eğitim gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 21'deki Tukey testi sonuçlarına göre okuryazar ile ilköğretim eğitim gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,998>0,05$) olduğundan okuryazar ile ilköğretim eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 22'ye bakıldığında, okuryazar ile ilköğretim eğitim grubu ortalaması 10,72 (%43) bulunmuştur. Yani okuryazar ile ilköğretim eğitim guruplarının “*Benlik Saygısı*” düzeyleri %43 dır.

Tablo 21'deki Tukey testi sonuçlarına göre okuryazar ile lise eğitim gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,371>0,05$) olduğundan okuryazar ile lise eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 22'ye bakıldığında, okuryazar ile lise eğitim grubu ortalaması 11,20(%45) bulunmuştur. Yani okuryazar ile lise eğitim guruplarının “*Benlik Saygısı*” düzeyleri %45 dır.

Tablo 21'deki Tukey testi sonuçlarına göre okuryazar ile üniversite eğitim gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,187>0,05$) olduğundan okuryazar ile üniversite eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 22'ye bakıldığında, okuryazar ile üniversite eğitim grubu ortalaması 11,38(%46) bulunmuştur. Yani okuryazar ile üniversite eğitim guruplarının “*Benlik Saygısı*” düzeyleri %46 dır.

Tablo 21'deki Tukey testi sonuçlarına göre ilköğretim ile lise eğitim gruplarının p değeri 0,05'den büyük ($p=0,138>0,05$) olduğundan ilköğretim ile lise eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 22'ye bakıldığında, ilköğretim ile lise eğitim grubu ortalaması 11,20(%45) bulunmuştur. Yani ilköğretim ile lise eğitim guruplarının “*Benlik Saygısı*” düzeyleri %45 dır.

Tablo 21’deki Tukey testi sonuçlarına göre ilköğretim ile üniversite eğitim gruplarının p değeri 0,05’den küçük ($p=0,046<0,05$) olduğundan ilköğretim ile üniversite eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 22’ye bakıldığında, ilköğretim eğitim grubu için benlik saygısı düzeyi 10,67 (%43), üniversite eğitim grubu için benlik saygısı düzeyi 12,00 (%48) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde üniversite eğitim grubunun ilköğretim eğitim gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 21’deki Tukey testi sonuçlarına göre lise ile üniversite eğitim gruplarının p değeri 0,05’den büyük ($p=0,971>0,05$) olduğundan lise ile üniversite eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Tablo 22’ye bakıldığında, lise ile üniversite eğitim grubu ortalaması 11,87(%48) bulunmuştur. Yani lise ile üniversite eğitim guruplarının “Benlik Saygısı” düzeyleri %48 dir.

2.2.6. Faktörlerin Engel Durumuna Göre Analizi

Tablo 23. Faktörlerin Engel Durumuna Göre Anova Testi

ANOVA						
Faktörler		Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	P
Dışlanmışlık	Gruplar Arası	4,569	5	,914	6,159	0,000
	Gruplar İçi	44,362	299	,148		
	Toplam	48,931	304			
Benlik Saygısı	Gruplar Arası	98,714	5	19,743	1,825	0,108
	Gruplar İçi	3234,086	299	10,816		
	Toplam	3332,800	304			

Tablo 23’deki ANOVA testi bulgularına göre “Dışlanmışlık” faktöründe katılımcıların engel durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. ($F=6,159$; $p<0,05$)

Tablo 23’deki ANOVA testi bulgularına göre “Benlik Saygısı” faktöründe katılımcıların engel durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. ($F=1,825$; $p>0,05$)

Tablo 23’ün bulguları doğrultusunda engel gruplarına göre anlamlı farklılık tespit edilen dışlanmışlık faktöründe farklılığın hangi engel gruplarından kaynaklandığı belirlemek için sırayla homojenlik testi ve çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Yapılan homojenlik testi Tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 24. Faktörlerin Engel Durumuna Göre Homojenlik Testi Sonucu

Faktörler	Levene İstatistiği	s.d. 1	s. d. 2	P
Dışlanmışlık	2,069	5	299	0,069

Tablo 24'deki Levene varyansların homojenliği testi sonuçlarına göre **dışlanmışlık** faktörünün puanlarına ilişkin engel gruplarına ait varyansların homojen olduğu görülmektedir ($p=0,069>0,05$). Buna göre dışlanmışlık faktöründe görülen farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Tukey testi uygulanmıştır.

Yapılan Tukey testi bulguları ve gruplara ait ortalama ve standart sapma değerleri sırası ile Tablo 25 ve Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 25. Engel Gruplarına Göre Tukey Testi Sonuçları

Faktörler	1.Grup	2.Grup	Ortalamalar Farkı	P
Dışlanmışlık	Süreğen hastalık	Ortopedik engelli	,20143*	0,040
		Görme engelli	,13613	0,428
		İşitme engelli	-,05906	0,965
		Dil ve konuşma engelli	,22953	0,053
		Birden çok	,30913*	0,007
	Ortopedik engelli	Süreğen hastalık	-,20143*	0,040
		Görme engelli	-,06530	0,935
		İşitme engelli	-,26049*	0,003
		Dil ve konuşma engelli	,02810	0,999
		Birden çok	,10771	0,800
	Görme engelli	Süreğen hastalık	-,13613	0,428
		Ortopedik engelli	,06530	0,935
		İşitme engelli	-,19519	0,090
		Dil ve konuşma engelli	,09340	0,862
		Birden çok	,17300	0,373
	İşitme engelli	Süreğen hastalık	,05906	0,965
		Ortopedik engelli	,26049*	0,003
		Görme engelli	,19519	0,090
		Dil ve konuşma engelli	,28860*	0,006
		Birden çok	,36820*	0,001
	Dil ve konuşma engelli	Süreğen hastalık	-,22953	0,053
		Ortopedik engelli	-,02810	0,999
		Görme engelli	-,09340	0,862
		İşitme engelli	-,28860*	0,006
		Birden çok	,07960	0,960
	Birden çok	Süreğen hastalık	-,30913*	0,007
		Ortopedik engelli	-,10771	0,800
		Görme engelli	-,17300	0,373
İşitme engelli		-,36820*	0,001	
Dil ve konuşma engelli		-,07960	0,960	

Tablo 26. Faktörlerin Engel Durumuna Göre Ortalamaları

Faktör	Engel Grupları	N	\bar{X}	Ss
Dışlanmışlık	Süreğen hastalık	57	2,92	0,432
	Ortopedik engelli	72	2,72	0,417
	Görme engelli	54	2,79	0,389
	İşitme engelli	55	2,98	0,323
	Dil ve konuşma engelli	38	2,70	0,350
	Birden çok	29	2,62	0,340
	Toplam		305	2,81

Tablo 25'deki Tukey testi sonuçlarına göre Süreğen hastalık ile Ortopedik engelli engel gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,040<0,05$) olduğundan Süren hastalık ile Ortopedik engelli engel grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 26'ya bakıldığında, Süreğen hastalık engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,92 (%58), Ortopedik engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,72 (%55) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde Süreğen hastalık engel grubunun Ortopedik engelli engel gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 25'deki Tukey testi sonuçlarına göre süreğen hastalık ile birden çok engel gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,007<0,05$) olduğundan süreğen hastalık ile birden çok engel grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 26'ya bakıldığında, süreğen hastalık engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,92 (%58), birden çok engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,62 (%52) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde süreğen hastalık engel grubunun birden çok engel gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 25'deki Tukey testi sonuçlarına göre ortopedik engelli ile işitme engelli engel gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,003<0,05$) olduğundan ortopedik engelli engel grubu ile işitme engelli engel grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 26'ya bakıldığında, ortopedik engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,72 (%55), işitme engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,98 (%60) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde işitme engelli engel grubunun ortopedik engelli engel gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 25’deki Tukey testi sonuçlarına göre işitme engelli ile dil ve konuşma engelli engel gruplarının p değeri 0,05’den küçük ($p=0,006<0,05$) olduğundan işitme engelli ile dil ve konuşma engelli engel grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 26’ya bakıldığında, işitme engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,98 (%60), dil ve konuşma engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,70 (%54) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde işitme engelli engel grubunun dil ve konuşma engelli engel gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 25’deki Tukey testi sonuçlarına göre işitme engelli ile birden çok engel gruplarının p değeri 0,05’den küçük ($p=0,001<0,05$) olduğundan Süren hastalık ile birden çok engel grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 26’ya bakıldığında, işitme engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,98 (%60), birden çok engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,62 (%52) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde işitme engelli engel grubunun birden çok engel gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.2.7. Faktörlerin İş Durumuna Göre Analizi

Tablo 27. Faktörlerin İş Durumuna Göre Anova Testi

ANOVA						
Faktörler		Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	P
Dışlanmışlık	Gruplar Arası	7,203	3	2,401	17,320	,000
	Gruplar İçi	41,728	301	,139		
	Toplam	48,931	304			
Benlik Saygısı	Gruplar Arası	415,845	3	138,615	14,304	,000
	Gruplar İçi	2916,955	301	9,691		
	Toplam	3332,800	304			

Tablo 27’deki ANOVA testi bulgularına göre “Dışlanmışlık” faktöründe katılımcıların İş durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. ($F=17,320$; $p<0,05$)

Tablo 27’deki ANOVA testi bulgularına göre “Benlik Saygısı” faktöründe katılımcıların iş durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. ($F=14,304$; $p<0,05$)

Tablo 27’nin bulguları doğrultusunda iş durumu gruplarına göre anlamlı farklılık tespit edilen dışlanmışlık ve benlik saygısı faktörlerinde farklılığın hangi iş

durumu gruplarından kaynaklandığı belirlemek için sırayla homojenlik testi ve çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Yapılan homojenlik testi Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28. Faktörlerin İş Durumuna Göre Homojenlik Testi Sonucu

Faktörler	Levene İstatistiği	s.d. 1	s. d. 2	P
Dışlanmışlık	5,346	3	301	,001
Benlik Saygısı	1,165	3	301	,323

Tablo 28’deki Levene varyansların homojenliği testi sonuçlarına göre **dışlanmışlık** faktörünün puanlarına ilişkin iş durumu gruplarına ait varyansların homojen olmadığı görülmektedir ($p=0,001<0,05$). Buna göre dışlanmışlık faktöründe görülen farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Tamhane t2 testi uygulanmıştır.

Tablo 28’deki Levene varyansların homojenliği testi sonuçlarına göre **benlik saygısı** faktörünün puanlarına ilişkin İş durumu gruplarına ait varyansların homojen olduğu görülmektedir ($p=0,323>0,05$). Buna göre benlik saygısı faktöründe görülen farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Tukey testi uygulanmıştır.

Yapılan Tukey ve Tamhane t2 test bulguları ve gruplara ait ortalama ve standart sapma değerleri sırası ile Tablo 29 ve Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 29. İş Gruplarına Göre Tukey ve Tamhane t2 Testi Sonuçları

Faktörler	1.Grup	2.Grup	Ortalamalar Farkı	P
Dışlanmışlık	Memur	İşçi	,32885*	,001
		Ev Hanımı	,39316*	,000
		İşsiz	,39021*	,000
	İşçi	Memur	-,32885*	,001
		Ev Hanımı	,06431	,901
		İşsiz	,06136	,861
	Ev Hanımı	Memur	-,39316*	,000
		İşçi	-,06431	,901
		İşsiz	-,00295	1,000
	İşsiz	Memur	-,39021*	,000
		İşçi	-,06136	,861
		Ev Hanımı	,00295	1,000
Benlik Saygısı	Memur	İşçi	1,11923	,487
		Ev Hanımı	2,88659*	,000
		İşsiz	2,85562*	,000
	İşçi	Memur	-1,11923	,487
		Ev Hanımı	1,76735	,132
		İşsiz	1,73639*	,033
	Ev Hanımı	Memur	-2,88659*	,000
		İşçi	-1,76735	,132
		İşsiz	-,03097	1,000
	İşsiz	Memur	-2,85562*	,000
		İşçi	-1,73639*	,033
		Ev Hanımı	,03097	1,000

Tablo 30. Faktörlerin İş Durumuna Göre Ortalamaları

Faktör	İş Durumu	N	\bar{X}	Ss
Dışlanmışlık	Memur	60	3,11	0,407
	İşçi	26	2,79	0,421
	Ev Hanımı	41	2,72	0,237
	İşsiz	178	2,72	0,377
	Toplam	305	2,81	0,401
Benlik Saygısı	Memur	60	13,35	3,182
	İşçi	26	12,23	2,761
	Ev Hanımı	41	10,46	3,413
	İşsiz	178	10,49	3,064
	Toplam	305	11,20	3,31

Tablo 29'daki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre memur ile işçi iş gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,001<0,05$) olduğundan memur ile işçi iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 30'a bakıldığında, memur iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,11 (%62), işçi iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,79 (%56) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde memur iş grubunun işçi iş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 29'daki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre memur ile ev hanımı iş gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan memur ile ev hanımı iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 30'a bakıldığında, memur iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,11 (%62), ev hanımı iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,72 (%54) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde memur iş grubunun ev hanımı iş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 29'daki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre memur ile işsiz iş gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan memur ile işsiz iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 30'a bakıldığında, memur iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,11 (%62), işsiz iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,72 (%54) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde memur iş grubunun işsiz iş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 29'daki Tukey testi sonuçlarına göre memur ile ev hanımı iş gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan memur ile ev hanımı iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 30'a bakıldığında, memur iş grubu için benlik saygısı düzeyi 13,35 (%53), ev hanımı iş grubu için benlik saygısı düzeyi 10,46 (%42) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde memur iş grubunun ev hanımı iş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 29'daki Tukey testi sonuçlarına göre memur ile işsiz iş gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan memur ile işsiz iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 30'a bakıldığında, memur iş grubu için benlik saygısı düzeyi 13,35 (%53), işsiz iş grubu için benlik saygısı düzeyi 10,49

(%42) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde memur iş grubunun işsiz iş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 29'daki Tukey testi sonuçlarına göre işçi ile işsiz iş gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,033<0,05$) olduğundan işçi ile işsiz iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 30'a bakıldığında, işçi iş grubu için benlik saygısı düzeyi 12,23 (%50), işsiz iş grubu için benlik saygısı düzeyi 10,49 (%42) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde işçi iş grubunun işsiz iş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.2.8. Faktörlerin Gelir Durumuna Göre Analizi

Tablo 31. Faktörlerin Gelire Göre Anova Testi

ANOVA						
Faktörler		Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	P
Dışlanmışlık	Gruplar Arası	6,911	3	2,304	16,501	,000
	Gruplar İçi	42,020	301	,140		
	Toplam	48,931	304			
Benlik Saygısı	Gruplar Arası	383,226	3	127,742	13,036	,000
	Gruplar İçi	2949,574	301	9,799		
	Toplam	3332,800	304			

Tablo 31'deki ANOVA testi bulgularına göre "Dışlanmışlık" faktöründe katılımcıların Gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.($F=16,501$; $p<0,05$)

Tablo 31'deki ANOVA testi bulgularına göre "Benlik Saygısı" faktöründe katılımcıların Gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.($F=13,036$; $p<0,05$)

Tablo 31'in bulguları doğrultusunda gelir gruplarına göre anlamlı farklılık tespit edilen dışlanmışlık ve benlik saygısı faktörlerinde farklılığın hangi gelir gruplarından kaynaklandığı belirlemek için sırayla homojenlik testi ve çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Yapılan homojenlik testi Tablo 32'de verilmiştir.

Tablo 32. Faktörlerin Gelirine Göre Homojenlik Testi Sonucu

Faktörler	Levene İstatistiği	s.d. 1	s. d. 2	P
Dışlanmışlık	2,354	3	301	,072
Benlik Saygısı	6,186	3	301	,000

Tablo 32'deki Levene varyansların homojenliği testi sonuçlarına göre **dışlanmışlık** faktörünün puanlarına ilişkin gelir gruplarına ait varyansların homojen olduğu görülmektedir ($p=0,072>0,05$). Buna göre dışlanmışlık faktöründe görülen farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Tukey testi uygulanmıştır.

Tablo 32'deki Levene varyansların homojenliği testi sonuçlarına göre **benlik saygısı** faktörünün puanlarına ilişkin gelir durumu gruplarına ait varyansların homojen olmadığı görülmektedir ($p=0,000<0,05$). Buna göre benlik saygısı faktöründe görülen farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Tamhane t2 testi uygulanmıştır.

Yapılan Tukey ve Tamhane t2 test bulguları ve gruplara ait ortalama ve standart sapma değerleri sırası ile Tablo 33 ve Tablo 34'de verilmiştir.

Tablo 33. Gelir Gruplarına Göre Tukey ve Tamhane t2 Testi Sonuçları

Faktörler	1.Grup	2.Grup	Ortalamalar Farkı	P
Dışlanmışlık	1499 -	1500 - 2499	-,12978	,393
		2500 - 3499	-,36075*	,000
		3500 +	-,26539	,052
	1500 - 2499	1499 -	,12978	,393
		2500 - 3499	-,23097	,054
		3500 +	-,13561	,708
	2500 - 3499	1499 -	,36075*	,000
		1500 - 2499	,23097	,054
		3500 +	,09536	,822
	3500 +	1499 -	,26539	,052
		1500 - 2499	,13561	,708
		2500 - 3499	-,09536	,822
Benlik Saygısı	1499 -	1500 - 2499	,22256	1,000
		2500 - 3499	-1,88614*	,000
		3500 +	-4,24328*	,000
	1500 - 2499	1499 -	-,22256	1,000
		2500 - 3499	-2,10870	,149
		3500 +	-4,46584*	,000
	2500 - 3499	1499 -	1,88614*	,000
		1500 - 2499	2,10870	,149
		3500 +	-2,35714*	,000
	3500 +	1499 -	4,24328*	,000
		1500 - 2499	4,46584*	,000
		2500 - 3499	2,35714*	,000

Tablo 34. Faktörlerin Gelire Göre Ortalamaları

Faktörler	Eğitim Grupları	N	\bar{X}	Ss
Dışlanmışlık	1499 -	202	2,71	0,349
	1500 - 2499	23	2,84	0,412
	2500 - 3499	66	3,07	0,426
	3500 +	14	2,97	0,380
	Toplam	305	2,81	0,401
Benlik Saygısı	1499 -	202	10,61	3,087
	1500 - 2499	23	10,39	3,916
	2500 - 3499	66	12,50	3,230
	3500 +	14	14,85	1,167
	Toplam	305	11,20	3,31

Tablo 33'deki Tukey testi sonuçlarına göre 1499 ve altı ile 2500-3499 gelir gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan 1499 ve altı ile 2500-3499 gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 34'e bakıldığında, 1499 ve altı gelir grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,71(%54), 2500-3499 gelir grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,07 (%61) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde 2500-3499 gelir grubunun 1499 ve altı gelir gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 33'deki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre 1499 ve altı ile 2500-3499 gelir gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan 1499 ve altı ile 2500-3499 gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 34'e bakıldığında, 1499 ve altı gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 10,61(%42), 2500-3499 gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 12,50 (%50) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde 2500-3499 gelir grubunun 1499 ve altı gelir gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 33'deki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre 1499 ve altı ile 3500 ve üstü gelir gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan 1499 ve altı ile 3500 ve üstü gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 34'e bakıldığında, 1499 ve altı gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 10,61(%42), 3500 ve üstü gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 14,85 (%59) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde 3500 ve üstü gelir grubunun 1499 ve altı gelir gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 33'deki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre 1500 - 2499 ile 3500 ve üstü gelir gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan 1500 - 2499 ile 3500 ve üstü gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 34'e bakıldığında, 1500 - 2499 gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 10,39 (%42), 3500 ve üstü gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 14,85 (%59) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde 3500 ve üstü gelir grubunun 1500 - 2499 gelir gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 33'deki Tamhane t2 testi sonuçlarına göre 2500 - 3499 ile 3500 ve üstü gelir gruplarının p değeri 0,05'den küçük ($p=0,000<0,05$) olduğundan 2500 - 3499 ile 3500 ve üstü gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 34'e bakıldığında, 2500 - 3499 gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 12,50 (%50), 3500 ve üstü gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 14,85 (%59) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde 3500 ve üstü gelir grubunun 2500 - 3499 gelir gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.2.9. Dışlanmışlık ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Tablo 35. Dışlanmışlık ve Benlik Saygısı Faktörleri Arasındaki İlişki Düzeyi

Korelasyon			
		Dışlanmışlık	Benlik Saygısı
Dışlanmışlık	Pearson Correlation	1	0,121
	p		,035
	N	305	305
Benlik Saygısı	Pearson Correlation	0,121	1
	p	0,035	
	N	305	305

Tablo 35'teki korelasyon analizi sonucu incelendiğinde dışlanmışlık ve benlik saygısı faktörleri arasında 0,05 düzeyinde ($p=0,035<0,05$) anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu ilişkinin düzeyinin ise pozitif yönlü %12 düzeyinde zayıf bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

III. BÖLÜM

BULGULARIN TARTIŞILMASI

Bu araştırmanın amacı, yaşamın her döneminde ve her alanında yaşanabilecek bir sorun olan sosyal dışlanma ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi bedensel engelliler örnekleminde incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, Adıyaman’da bulunan bedensel engelli derneklerine üye bireyler ile hastaneye başvuran gönüllü bedensel engelli bireylere anket formu uygulanarak toplam 305 bireye uygulanmıştır.

Araştırmanın temel hipotezi, bedensel engelli bireylerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı üzerinedir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, katılımcıların sosyal dışlanma ve benlik saygısı düzeyleri arasında pozitif yönlü zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Araştırmaya katılan ve “uygun örnekleme” tekniği ile seçilen 305 katılımcının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında kadınların % 41,3 yani 126’sını, erkeklerin % 58,7 yani 179’unu oluşturmaktadır. Araştırma örnekleminimize uygun sayıda denekle çalışılmıştır. Benzer çalışmalardan Sarıgül (2016: 69), Ağrı ilinde 61 kadın ve 146 erkek toplam 207 bedensel engelli bireyle, Ergüden (2008: 54), İstanbul ilinde 20 kadın ve 40 erkek bedensel engelli bireyle çalışmıştır.

Araştırmaya katılan engelli bireylerin “Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” faktörlerinin cinsiyete göre analizine baktığımızda, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Araştırma hipotezimiz hipotez 2’deki “Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde cinsiyete göre farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır” ile araştırma bulgularımız birbirini desteklememektedir. İlgili literatüre bakıldığında hipotezimizi destekleyen çalışmaların varlığı bulunmaktadır. Sarıgül (2016: 84) araştırmasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde sosyal dışlanma açısından kadın engelli bireylerin erkek engelli bireylere oranla daha fazla dışlandığı bilinmektedir. Buna yönelik çalışmalara bakıldığında; Balcı (2019: 54) araştırmasında cinsiyet değişkenine göre, araştırmaya dâhil edilen engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Darıyemez

(2012: 93) kadın engelli bireylerin erkek engelli bireylere göre daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldığını belirtmiştir. Buna yönelik Bucuka (2017: 107) sosyal dışlanma ekseninde engellilerle yaptığı çalışmada 22 erkek ve 8 kadın engelli bireyle görüşmeler yapmış, kadın engelli bireylerin toplumsal hayata dahil olmalarında yaşadıkları sorunlar nedeniyle yeteri kadar engelli kadın bireye ulaşamadığını belirtmiştir. Yine Buz ve Karabulut (2015) ortopedik engelli kadınlar ve toplumsal cinsiyet üzerine yaptıkları çalışmada, ortopedik engelli kadınların; evlilik, eş seçimi ve eğitim konularında ortopedik engelli erkeklere göre daha fazla ayrımcılığa uğradıkları yönünde tespitler yapmışlardır.

Kadın engelli bireylerin erkek engelli bireylere göre daha fazla dışlandığı bilinmektedir. Tarih içinde toplumsal cinsiyet ekseninde erkek ve kadına çeşitli roller yüklenmiştir. Bu roller kadın ve erkeğin yaşam biçimini şekillendirmiş, buna bağlı olarak neredeyse tüm kültürlerde kadının aleyhine bir eşitsizliğin oluşmasına sebep olmuştur. Engelli kadınların toplum içerisinde hem engelleri dolayısıyla hem de kadın oluşlarından kaynaklı daha fazla dışlanmaya maruz kaldıkları söylenebilir. Bizim araştırmamız ile hipotezimizin birbirini desteklememe sebebinin Adıyaman İl'indeki engelli kadın ve erkek bireylerin aynı şartlarda ve aynı kültürde yaşamalarının etkili olabileceği genel olarak değerlendirildiğinde araştırmaya katılım gösteren engelli bireylerin yarısından fazlasının dışlanmaya maruz kaldığı tespit edilmiş ve dışlanma durumu kadın ve erkek bireylerde farklılık göstermemiştir.

Literatürde bazı araştırmalara baktığımızda, cinsiyete göre bireylerin benlik saygısı düzeylerinde herhangi bir farklılığın olmadığı, bazı araştırmalarda da tam tersi sonuçların elde edildiği belirlenmiştir. Benlik saygısını etkileyen faktörlerden biri olan cinsiyet ile ilgili olarak bir çalışma yapan Gürler ve Demirli (2017) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların benlik saygısına ilişkin cinsiyet ile benlik saygısı arasında anlamlı bir fark saptamamışlardır. Yine benzer çalışmalardan biri, katılımcıların cinsiyetlerine göre benlik saygısı düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır sonucuna ulaşmıştır (Aytekin 2019: 65). Bir başka çalışmadan Yiğit (2010: 68), araştırmaya katılanların benlik saygısı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Başka bir çalışmada ise Hamarta (2004: 63) araştırmasında kız öğrencilerin benlik saygısının erkek öğrencilerden yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bir diğer araştırmada Kurt (2013: 50)

erkeklerin benlik saygısı düzeyinin kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmalara bakıldığında benlik saygısı ve cinsiyet arasındaki ilişki ile ilgili birbirinden farklı sonuçlar ortaya konulduğu görülmekte ve buna bağlı olarak, benlik saygısı ile ilgili araştırmalarda cinsiyetin yanında farklı değişkenlerin incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların engelli aracı olma durumuna göre “Dışlanmışlık” faktöründe anlamlı bir farklılık göstermediği, “Benlik Saygısı” faktöründe ise anlamlı bir farklılık göstermektedir sonucuna ulaşılmıştır. Benlik saygısı faktöründe, aracı olanların benlik saygısı düzeyinin aracı olmayanların benlik saygı düzeyinden düşük olduğu belirlenmiştir. Buna göre “Benlik Saygısı” faktöründe hipotez 3’teki “Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde engelli araç kullanması durumuna göre farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır” sonucunu desteklemektedir. Benlik saygısı faktöründe, aracı olanların benlik saygısı düzeyinin aracı olmayanların benlik saygı düzeyinden düşük olduğu belirlenmiştir.

Engelli aracına bağlı kalmadan yaşamının önemi yadsınmaz fakat engelli araca ihtiyacı olupta sahip olmayan engelli bireylerin birçok sıkıntılarla karşılaşması olasıdır. Buna benzer bir araştırma yapan Sarıgül (2016: 85), Ağrı’da uyguladığı “Bedensel Engellilerde Sosyal Dışlanma” araştırmasında sosyal dışlanma ile engelli aracı olma durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu bulmuştur. Duman ve Doğanay (2017) 286 engelli kadınla yaptığı araştırmasında, engelli olmayan insanların bakışlarından etkilenen engelli kadınların kendilerini toplumdan soyutlaştırdığını ve bazı engelli kadınların engellerini gizlemeye çalıştıklarını belirtmektedirler. Engellilerin benlik saygıları ile ilgili sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Yine buna benzer araştırmaların sınırlı olması nedeniyle herhangi bir karşılaştırmaya gidilememiştir.

Engel durumlarına uygun bir araca sahip engelli bireylerin benlik saygılarının düşük olmasının nedeni olarak dış görünüşün önemi vurgulanabilir. Engelli bireylerin uzuv kaybı, bedende şekil bozukluğu ya da yardımcı bir alet kullanması söz konusu olduğundan genel görünüm itibarıyla şekil bozukluğu olduğunu düşündükleri ve buna bağlı olarak araç kullanmanın bu durumu somutlaştırdığı söylenebilir. Toplumumuzda engellilerin engel durumlarına uygun olan araca sahip olması insanların gözünde bir damgalama nedeni olabilmektedir. Bogle ve Shaul (1981) yaptıkları

araştırmada engelli kadınların kullandıkları cihazların metal, sert, soğuk, köşeli ve genellikle çirkin olarak kabul edildiğini, bu aletleri; kadının fiziksel bedeninin bir parçası olarak kabul etmenin, onun olumlu bir beden algısı geliştirmesini engellediğini ve hareket kısıtlamalarının vücut şekilleriyle ilgili olarak yaşadıklarının ideal vücut estetiğine uygunluğunu karmaşık hale getirdiğini dile getirmişlerdir (Aksel 2017: 10). Buna yönelik topluma empoze edilmiş ideal beden imajına ters düşen engelli aracı olan bedensel engelli bireylerin olumsuz duygular yaşamaları kaçınılmazdır. Yine araştırma bulgularına göre katılımcıların %47'sinin engelli aracı kullandığı ve yukarıda ifade edilen nedenlerden kaynaklı benlik saygılarının düşük olduğu düşünülmektedir.

“Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” faktörleriyle ilgili katılımcıların yaşlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. “Dışlanmışlık” faktörüne göre 26-35 yaş grubunun dışlanmışlık düzeyi, 25 yaş ve altı grubuna göre daha yüksek bulunmuştur. Bunun nedeni olarak 26-35 yaş gurubu engelli bireylerin evlenecek yaşa gelmiş olmaları ve henüz düzenli bir iş hayatının olmaması, gelir sahibi olmamaları, okul çevresinden sonra sosyal çevrelerindeki değişimler ve sorumlulukların artması gibi nedenlerin dışlanmışlık hissini arttığı düşünülmektedir. Araştırma bulgumuzu destekleyen bir araştırmaya göre Atış (2019:110) mevsimlik işçilerde sosyal dışlanma konusunda 548 birey ile yaptığı araştırmasında 18-65 yaş grubundaki insanları ele almış ve 18-26 yaş grubundaki bireylerin dışlanmışlık durumunun diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğunu saptamıştır.

“Benlik Saygısı” faktörüne göre ise 25 ve altı yaş grubu katılımcılar ile 46 ve üstü yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. 46 ve üstü yaş grubunun benlik saygısı düzeyinin 25 ve altı yaş gurubundan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Von Soest ve ark. (2017) yaş ortalaması 58 yaş olan 5.555 kişide yaptığı çalışmada benlik saygısının 50 yaş civarında zirveye ulaştığını ve sonrasında ise benlik saygısının azaldığını, düşük sosyo ekonomik durum, sosyal ilişkiler, engellilik gibi nedenlerin benlik saygısındaki düşüşlerle ilişkili olduğunu saptamışlardır.

“Benlik Saygısı” faktörüne göre, 36-45 ile 46 ve üstü yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Katılımcıların “Benlik Saygısı” faktörü düzeyinde 46 ve

üstü yaş grubunun 36-45 yaş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara baktığımızda kurduğumuz hipotez 4'teki "Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde yaşa göre farkındalık düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır" hipotezi ile araştırma bulgularımız birbirini desteklemektedir. Yaş değişkeninin benlik saygısını etkilediği bilinmektedir. Araştırma bulgularına bakıldığında yaş ilerledikçe benlik saygısının arttığı görülmektedir. Bu durumun nedeninin genç bireylere kıyasla yetişkin bireylerin sosyal yaşamlarının ve düzenli bir hayata sahip olmalarının etkili olabileceği söylenebilir. Bu durumu destekler nitelikte bir çalışma yapan, Saygılı ve Kesecioğlu (2015) ve Karademir ve ark. (2010) çalışmalarında yaş ile benlik saygısı puanları arasında anlamlı ilişkinin bulunduğu, benlik saygısının yaş ilerledikçe arttığını belirtmekte ve literatür ile araştırma bulgularımız birbirini desteklemektedir. Fakat tersi sonuçlar elde eden araştırmalarda mevcuttur. Benzer çalışmalardan Demir (2013: 94) "Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma" araştırmasında yaş değişkeni ile benlik saygısı faktörü arasında anlamlı bir farklılık tespit etmemiştir. Yine Kahraman (2009: 105), Turan (2010: 76), Ünlü (2015: 54) araştırmalarında benlik saygısı ile yaş arasında anlamlı bir ilişki olmadığını tespit etmişlerdir. Bu çalışma bulgularının bizim araştırma bulgularımız ile paralellik göstermemesinin temelinde araştırmalara dâhil edilen bireylerin farklı sosyo-kültürel çevrelerde yaşamalarının etkisinin olabileceği düşünülmektedir.

"Dışlanmışlık" ve "Benlik Saygısı" faktörlerinde katılımcıların medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir sonucu elde edilmiştir. Yani medeni durumun faktörler üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı söylenebilir. Araştırma bulgularımız ile hipotez 5'deki "Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde medeni duruma göre kadın bireylerin erkek bireylere kıyasla farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır" birbirini desteklememektedir. Literatürde yer alan araştırma bulgularına bakıldığında medeni durumun engelli bireylerde sosyal dışlanma faktörü üzerinde belirleyici olduğu bilinmektedir. Genç (2015) engellilerin sorunları ve beklentileri araştırmasında, kadınların (%46,9)'sının evlenmediğini bunun sebebinin ise gittiği yerde aynı anlayışla karşılanamayacağı, eşlik görevi yapamayacağı ve sorun yaşayacağını, engelli kadınların evlenemeyecekleri ve hatta çocuk sahibi olamayacaklarına ilişkin yaygın bir

önyargının olduğu düşüncesini belirtmiştir. Sarıgül (2016: 87) medeni durumları farklı olan engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu ve eşi vefat etmiş engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin, evli engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine Başaran (2017: 51) benlik saygısı düzeylerinin medeni duruma göre farklılaştığını, araştırmaya katılan evli öğretmenlerin benlik saygısı puanlarının bekâr ve boşanmış öğretmenlere göre daha yüksek olduğu sonucunu tespit etmiştir. Araştırma bulgularımız ile hipotezimiz birbirini desteklememesinin nedeninin örneklem gurubundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Örneklem grubuna bakıldığında evli birey sayısı 149, bekar birey sayısı ise 122, boşanmış 15, eşi vefat etmiş birey sayısı ise 19 kişiden oluşmaktadır.

“Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” faktörlerinde katılımcıların eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Dışlanmışlık düzeyinin hangi gruplar arasında farklılaştığına baktığımızda; okuryazar ile ilköğretim eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde ilköğretim eğitim grubunun dışlanmışlık düzeyi, okuryazar eğitim gurubundan daha yüksektir.

Katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde okuryazar ile lise eğitim grupları arasında da anlamlı bir farklılık vardır. Lise eğitim grubunun dışlanmışlık düzeyi, okuryazar eğitim gurubundan daha yüksektir.

Yine okuryazar ile üniversite eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde üniversite eğitim grubunun okuryazar eğitim gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

İlköğretim ile üniversite eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde üniversite eğitim grubunun ilköğretim eğitim gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Lise ile üniversite eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde üniversite eğitim grubunun lise eğitim gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma bulguları ile hipotez 6’daki “Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde eğitim durumuna göre farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır” birbirini desteklemektedir. Genel olarak bulgular değerlendirildiğinde, eğitim seviyesi arttıkça dışlanmışlık düzeyinin arttığı görülmektedir. Yani eğitimin sosyal dışlanmayı azaltması

beklenirken, eğitim seviyesi artan engelli bireylerin toplum tarafından daha fazla dışlandığını hissettiğini söyleyebiliriz. Bunun asıl sebebinin eğitim seviyesi arttıkça engelli bireyin yaşamdan beklentilerinin artması ve günümüz koşullarında beklentilerinin karşılanamaması diyebiliriz. Ayrıca engelli bireyin sosyal yaşamla iç içe olması ve yaşadığı toplumdaki bireyler tarafından daha fazla dışlanmaya maruz kalması yine hipotezimizi desteklemektedir. Örneğin, yaşadığı köyden hiç dışarı çıkamamış bir engellinin başka bireyler tarafından dışlanma riskinin olmaması gibi. Diğer bir sebep ise üniversiteden mezun olan bireylerin mezun olduktan sonra eğitim durumlarına uygun bir iş sahibi olamadıkları için eğitim durumlarının dışında işlerde çalışmak zorunda kalmaları şeklinde yorumlanabilir. Araştırma bulgularımızı destekleyen benzer bir çalışmada, Balcı (2019: 62) eğitim düzeyi yüksek olan engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin yüksek olduğunu bulmuştur. Benzer çalışmalardan Özhasar (2013: 99) tersi bir sonuç bulmuş ve araştırmasında eğitim seviyesi arttıkça sosyal yaşamdan dışlanmanın azaldığını belirtmiştir.

Katılımcıların benlik saygısı faktöründe eğitim durumuna göre, ilköğretim ile üniversite eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde üniversite eğitim grubunun ilköğretim eğitim grubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bulunan sonuçlar değerlendirildiğinde, eğitim durumuna göre benlik saygısı faktöründe eğitimin alt gruplarında sadece ilköğretim ile üniversite eğitim gruplarında farklılık bulunmuştur. Dışlanmışlık faktöründen farklı olarak, benlik saygısı faktöründe, eğitim seviyesi arttıkça benlik saygısının arttığı söylenebilir. Konuyla ilgili, Mutlu ve Duyan (2012) çalışmalarında eğitim seviyesi arttıkça benlik saygısının da arttığını göstermektedir. Karataş ve Duyan (2001) 206 görme engelli bireylerle yaptıkları çalışmada, eğitim düzeyi yükseldikçe benlik saygısı puanı ortalamaları da arttığını tespit etmişlerdir. Ekin (2019: 55) araştırmasında; okuma yazma bilmeyenlerin benlik saygısı düzeyinin lise mezunu veya üzeri olanlara göre benlik saygısının daha düşük olduğu sonucunu bulmuştur. Ayrıca Bulam (2019: 47) araştırmasında eğitim seviyesi arttıkça benlik saygısının arttığını belirtmiştir. Tüysüz (2015: 27), lise mezunu ve altı olan bireylerin diğer bireylere göre benlik saygısı düzeylerinin daha düşük olduğunu, eğitim seviyesi düştükçe benlik saygısının da olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. İlgili literatür çalışmaları ile hipotez 5'deki "Engelli bireylerin Benlik

Saygısı ve Dışlanmışlık faktörlerinde eğitime göre farkındalık düzeylerinde farklılık bulunmaktadır” hipotezimizi desteklemektedir.

“Dışlanmışlık” faktöründe katılımcıların engel durumlarına göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. “Dışlanmışlık” faktöründe katılımcıların engel durumlarına göre anlamlı bir farklılığın hangi gruplar arasında olduğuna bakıldığında; süren hastalık ile ortopedik engelli engel grupları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu, süreğen hastalık engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,92 (%58), ortopedik engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,72 (%55) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde süreğen hastalık engel grubunun ortopedik engelli engel gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. Süreğen hastalık ile birden çok engel grupları arasında da anlamlı bir farklılık vardır. Süreğen hastalık engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,92 (%58), birden çok engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,62 (%52) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde süreğen hastalık engel grubunun birden çok engel gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortopedik engelli ile işitme engelli engel grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Ortopedik engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,72 (%54), işitme engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,98 (%60) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde işitme engelli engel grubunun ortopedik engelli engel gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. İşitme engelli ile dil ve konuşma engelli engel grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. İşitme engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,98 (%60), dil ve konuşma engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,70 (%54) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde işitme engelli engel grubunun dil ve konuşma engelli engel gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. İşitme engelli ile birden çok engel grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. İşitme engelli engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,98 (%60), birden çok engel grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,62 (%52) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde işitme engelli engel grubunun birden çok engel gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. Engel durumuna göre dışlanmışlık düzeyleri incelendiğinde işitme engelli engel grubunun diğer engel durumlarına göre dışlanmışlık düşüncesinin en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Genel olarak incelendiğinde engelli bireylerin dışlanmışlık düzeyi 2,81 (%56) seviyesinde olduğu söylenebilir. Bu durum bize

engelli bireylerin %56'sının toplumun kendilerini dışladığı düşüncesinde olduğu şeklinde ifade edilebilir. Buna yönelik hipotez 7'deki "Engelli bireylerin Dışlanmışlık faktörlerinde engel durumuna göre farkındalık düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır" hipotezi kabul edilmiştir. Sarıgül (2016: 98) engel türü birden çok olan engelli bireylerin sosyal dışlanmasının diğer engel türlerine göre daha fazla olduğunu ve engel arttıkça sosyal dışlanmanın arttığını tespit etmiştir.

Benlik saygısı faktöründe ise engel durumuna göre farkındalık düzeylerinde farklılık bulunmamaktadır sonucu tespit edilmiştir. Benzer çalışmalardan 36 görme ve 30 ortopedik engellilerin benlik saygıları ile ilgili yapılan çalışmada benlik saygısı düzeyinin engel türüne göre farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur (Yumşak 2004: 121). Aslan, Aslan ve Uyan (2017) araştırmalarında engel nedeni açısından benlik saygılarında farklılık olmadığını tespit etmişlerdir. Yine başka bir çalışmada Lane (1992), işitme engelli bireylerin azınlık grubu içinde yer aldığını ve düşük benlik saygısına sahip olduğunu belirtmektedir (Lena 1992, akt: AÇAK ve Kaya 2015).

"Dışlanmışlık" ve "Benlik Saygısı" faktörlerinde katılımcıların iş durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. "Dışlanmışlık" faktöründe memur ile işçi iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Memur iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,11 (%62), işçi iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,79 (%56) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde memur iş grubunun işçi iş grubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. "Dışlanmışlık" faktöründe memur ile ev hanımı iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Memur iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,11 (%62), ev hanımı iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,72 (%54) bulunmuştur. Yani katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde memur iş grubunun ev hanımı iş grubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. "Dışlanmışlık" faktöründe memur ile işsiz iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Memur iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,11 (%62), İşsiz iş grubu için dışlanmışlık düzeyi 2,72 (%54) bulunmuştur. Araştırma bulguları ile hipotez 8'deki "Engelli bireylerin Dışlanmışlık ve Benlik Saygısı faktörlerinde iş durumuna göre farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır" hipotezimiz birbirini desteklemektedir. Buna göre; katılımcıların dışlanmışlık faktörü düzeyinde memur iş grubunun işsiz iş grubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bir iş sahibi olmanın toplumdaki tüm bireyler

için önemi yadsınamaz. Fakat iş sahibi olmanın engelliler için ayrıca önemli olduğu bilinmektedir. İstihdam sayesinde birey mesleki statü kazanmanın yanında, üreten kişi konumuna gelecek ve kimseye bağımlı olmadan kendi ihtiyaçlarını giderebilecektir. İstihdam, engelli bireyin toplumla bütünleşmesi ve kişisel gelişimi için toplumdaki yeri ve benlik saygısı açısından önemli bir faktördür. İstihdam edilmeyen gelir sahibi olmayan bireyin toplumdan dışlanması olası sonuçlardan biridir. Aynı zamanda engelliler için iş sahibi olmak tüm sorunların çözüldüğü anlamına gelmemektedir. Toplumda engelli bireylerin kendi başlarına bir iş yapamayacakları, yani bağımsız yaşayamayacakları düşüncesi hakimdir. Engelli bireyler iş hayatına girdiğinde birçok sorunla karşı karşıya kalabilmektedir. İş yerinde yaşadıkları ayrımcılık, işveren ve iş arkadaşları tarafından kabullenilmeme, işyerinin fiziki koşullarının uygun olmayışı, engelli bireyin iş yerinde pasif işlerde çalıştırılması, işte yükselememesi gibi birçok nedenin bireyin kendini sosyal yaşamdan dışlandığını hissetmesine sebep olmaktadır. Konuyla ilgili Vardar (2019: 77) üniversite mezunu gençlerin istihdam edilebilirlikleri ve sosyal dışlanma durumları ile ilgili araştırmasında; bireylerin işsizlik nedeniyle alan dışında işlerde çalıştıkları sonucunu tespit etmiştir. Araştırma bulgularımızdan farklı sonuçlar elde eden araştırmalarda mevcuttur. Benzer araştırmalardan Sarıgül (2016: 89) engelli bireylerin yaptıkları iş açısından bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeyleri ile ilgili olarak; memur olan bedensel engellilerin işsiz, çalışmayan ve ev hanımı olan bedensel engellilere oranla daha az dışlandıkları sonucunu bulmuştur. Yine benzer çalışmalardan Balcı (2019: 59) engellilerin sosyal dışlanma durumu ile ilgili 324 engelli bireyle yaptığı çalışmada, engelli bireyin ekonomik durumu arttıkça dışlanma durumunun azaldığı sonucunu elde etmiştir. İlgili literatür ile araştırmamız birbirini desteklememektedir. İş durumuna göre dışlanmışlık düzeyleri incelendiğinde memur iş grubunun dışlanmışlık düzeyinin diğer iş gruplarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeninin, memurun toplumla daha iç içe olması, toplumdaki dışlandığını düşünmesinin bir sebebi olarak ifade edilebilir. Araştırma bulgularımız ile ilgili literatürün birbirini desteklememesinin bir diğer nedeni ise çalışma grubunun iş yaşamında yaşadığı sıkıntıların etkili olabileceği düşünülmektedir.

“Benlik Saygısı” faktöründe memur ile ev hanımı iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Memur iş grubu için benlik saygısı düzeyi 13,35 (%53), ev hanımı iş grubu için benlik saygısı düzeyi 10,46 (%42) bulunmuştur. Katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde memur iş grubunun ev hanımı iş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. “Benlik Saygısı” memur ile işsiz iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Memur iş grubu için benlik saygısı düzeyi 13,35 (%53), işsiz iş grubu için benlik saygısı düzeyi 10,49 (%42) bulunmuştur. Katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde memur iş grubunun İşsiz iş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. “Benlik Saygısı” işçi ile işsiz iş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. İşçi iş grubu için benlik saygısı düzeyi 12,23 (%50), işsiz iş grubu için benlik saygısı düzeyi 10,49 (%42) bulunmuştur. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde işçi iş grubunun işsiz iş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. İş durumuna göre benlik saygısı düzeyleri incelendiğinde benlik saygısı düzeyinin memur ve işçi iş grupları arasında daha yüksek çıkması iş hayatında olmanın vermiş olduğu bir durum olarak değerlendirilebilir. İşsiz ve ev hanımı iş gruplarının arasında farkın çıkmaması engelli bireylerin benlik saygılarının artmasında iş hayatında kendisine yer bulmasının önemini arttıracığı söylenebilir. Benzer çalışmalardan Uzunalan (2016: 108) 65 yaş altı, 18 yaş üstü ortopedik ve görme engelli kadın ve erkek bireyle ilgili yaptığı nitel çalışmada, fiziksel engelinden dolayı damgalanan görüşmeciler, damganın etkisini azaltan ve hayatlarının kırılma noktası olarak gördükleri şeyin “iş sahibi” olmak olduğunu ifade etmekte, iş sahibi olan bireylerin benlik saygılarının yüksek ve gelecek konusunda çok fazla endişeli olmadıklarını belirtmiştir. Literatürde iş hayatı ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bakıldığında sonucun araştırmamızla tutarlı olduğu görülmektedir ve bu beklenen bir sonuçtur.

“Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” faktörlerinde katılımcıların gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Araştırma bulguları ile hipotez 9’daki “Engelli bireylerin benlik saygısı ve dışlanmışlık faktörlerinde gelir durumuna göre farkındalık düzeylerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır” hipotezimiz birbirini desteklemektedir. “Dışlanmışlık” faktörüne göre; 1499 ve altı ile 2500-3499 gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. 1499 ve altı gelir grubu için dışlanmışlık

düzeyi 2,71(%54), 2500-3499 gelir grubu için dışlanmışlık düzeyi 3,07 (%61) bulunmuştur. Gelir durumuna göre dışlanmışlık düzeyleri incelendiğinde sadece 1499 ve altı gelir grubu ile 2500-3499 gelir grupları arasında farklılığın olduğu görülmekte bu durum gelir arttıkça dışlanmışlık düzeyini artırdığı söylenebilir. Benzer bir çalışmada, Darıyemez (2012: 93) araştırmasında özel sektörde çalışan engelli bireylere göre daha iyi durumda olan kamuda çalışan engelli bireyler arasında da sosyal dışlanmanın olduğunu tespit etmiştir. Farklı bir sonuç elde eden Sarıgül (2016: 98) araştırmasında, gelir düzeyi düşük olan engellilerin diğer gelir gruplarına göre daha fazla sosyal dışlanma yaşadıklarını tespit etmiştir. Yine Balcı (2019: 62) engelli bireylerde ekonomik yapının kötü olmasının sosyal dışlanmayı arttırdığını tespit etmiştir. Karataşoğlu (2014: 162) araştırmasında gelir ile sosyal dışlanma arasında ters yönlü sosyal bir ilişki olduğunu, gelir arttıkça sosyal dışlanmanın azaldığını ve hatta ortadan kalktığını belirtmiştir. Literatür çalışmalarında gelir arttıkça dışlanmışlık düzeyinin azalması sonucu elde edilirken, araştırmamızda tersi bir sonuç elde etme sebebinin arkasında bireyin beklentilerinin değişmesi gösterilebilir. Gelirin artmasıyla sosyal statüde değişim olmakta buna bağlı olarak dışlanmanın azalması beklenirken, sosyal dışlanmanın azalmamasının ardında engelli bireyin karşılaştığı diğer sorunların etkili olabileceği düşünülmektedir. Gelir arttıkça engellilik değişmediği için engelli bireyin dışlanmışlığı da değişmemektedir.

“Benlik Saygısı” faktöründe; 1499 ve altı ile 2500-3499 gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 36’ya bakıldığında, 1499 ve altı gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 10,61(%42), 2500-3499 gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 12,50 (%50) bulunmuştur. “Benlik Saygısı” faktöründe; 1499 ve altı ile 3500 ve üstü gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 36’ya bakıldığında, 1499 ve altı gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 10,61(%42), 3500 ve üstü gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 14,85 (%59) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde 3500 ve üstü gelir grubunun 1499 ve altı gelir grubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. “Benlik Saygısı” faktöründe; 1500 - 2499 ile 3500 ve üstü gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 36’ya bakıldığında, 1500 - 2499 gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 10,39 (%42), 3500 ve üstü gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 14,85 (%59) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde 3500 ve üstü gelir grubunun 1500 - 2499 gelir grubundan

daha yüksek olduğu görülmektedir. “Benlik Saygısı” faktöründe; 2500 - 3499 ile 3500 ve üstü gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 36’ya bakıldığında, 2500 - 3499 gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 12,50 (%50), 3500 ve üstü gelir grubu için benlik saygısı düzeyi 14,85 (%59) bulunmuştur. Yani katılımcıların benlik saygısı faktörü düzeyinde 3500 ve üstü gelir grubunun 2500 - 3499 gelir gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. Gelir durumuna göre benlik saygısı düzeyleri incelendiğinde ortaya çıkan farkların gelir durumu artıkça benlik saygısı düzeyinin arttığı görülmektedir. Bu durum iş durumunda tespit edilen duruma benzerlik göstermektedir. İş sahibi engelli bireyin gelir durumu da artacağından benlik saygısı aynı oranda artacağı söylenebilir. Dalbudak ve Yiğit (2019) 150 işitme engelli ile yaptıkları çalışmada gelir durumlarına göre benlik saygısı puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit etmişlerdir. Mutlu (2007: 72) hemodiyaliz hastalarıyla yaptığı araştırmada, hastaların aylık ortalama gelir durumları benlik saygısını etkilediğini tespit etmiş ve geliri yüksek olan bireylerin benlik saygılarının da yüksek olduğunu saptamıştır. Ekin (2019: 57)’in araştırmasına göre, araştırmaya katılanların benlik saygısı düzeylerinin aylık gelire göre farklılığının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiş ve geliri yüksek olanların benlik saygılarının da yüksek olduğu sonucu tespit edilmiştir. Farklı sonuçlar elde eden araştırmalarda mevcuttur. Düzgören (2017: 87) 95 boşanmış bireyle yaptığı araştırmada, benlik Saygısı ile gelir durumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlamamıştır. Literatüre bakıldığında kimi çalışmalarda gelir durumunun benlik saygısını etkilediği, kimi çalışmalarda ise etkilemediği görülmektedir. Bu durumun nedeninin katılımcıların sosyal farklılıklarından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde; bedensel engellilerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı ilişkisi konusunda ülkemizde henüz yeteri kadar araştırma yapılmadığı ve sosyal dışlanma ile benlik saygısı faktörlerinin birlikte ele alınmadığı görülmektedir. “Bedensel Engellilerde Sosyal Dışlanma ve Benlik Saygısı İlişkisi” araştırmasında, katılımcıların sosyal dışlanma ve benlik saygısı düzeyleri arasında pozitif yönlü oldukça zayıf bir ilişki olmasına rağmen bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, yaşamın her döneminde ve her alanında yaşanabilecek bir sorun olan sosyal dışlanma ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi bedensel engelliler örnekleminde incelemektir. Çalışma ilişkisel tarama modelinde ve nicel ve betimsel bir yöntemle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın evrenini; süreğen, işitme, görme, dil ve konuşma engelliler ile bedensel engelli bireyler oluşturmaktadır. Çalışma evreni ise Adıyaman il merkezinde yaşayan sivil toplum örgütlerine aktif olarak üye olan işitme, görme, dil ve konuşma engelliler ile bedensel engelli bireyler ile Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne gelen bedensel engellilerden oluşmaktadır. Araştırmada tüm çalışma evrenine ulaşma gücünü nedeniyle örneklem alma yoluna gidilmiştir. Buna yönelik 126 kadın ve 179 erkek toplam 305 katılımcı ile çalışılmıştır.

Veri toplama araçları olarak, sosyo-demografik bilgileri elde etmek için görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir veri toplama tekniği olan ve daha önce Sarıgül (2016) tarafından kendi tezinde kullanılmak üzere geliştirilmiş "Bedensel Engelli Bireylerin Sosyal Dışlanmışlık Düzeyi Ölçeği (BEBSDDÖ)" ile toplanmıştır. Ayrıca Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği- Yetişkin Formu kullanılmıştır.

Uygulama sonucunda ulaşılan bulgular hipotezler bağlamında; araştırmada SPSS 25 paket programı kullanılarak, iki grup karşılaştırmalarında t testi ikinden fazla grubun karşılaştırmalarında anova testi kullanılmıştır. Aynı zamanda ortaya çıkan farklılıkların hangi gruptan olduğunu tespit etmek için homojenlik testi yapılarak çoklu karşılaştırma testlerinden Tamhane t2 veya Tukey testi, faktörler arasındaki ilişki düzeylerini ortaya koyabilmek için Pearson Correlation analizi kullanılmıştır.

Bu araştırmada; katılımcıların sosyal dışlanma ve benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü oldukça zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Araştırmaya katılan engelli bireylerin “Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” faktörlerinin cinsiyete göre analizine baktığımızda, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların “Dışlanmışlık” faktöründe engelli aracı olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediğini, “Benlik Saygısı” faktöründe engelli aracı olma durumuna göre ise anlamlı bir farklılık göstermektedir sonucuna ulaşılmıştır. Benlik saygısı faktörüne göre, aracı olanların benlik saygısı düzeyinin aracı olmayanların benlik saygı düzeyinden düşük olduğu saptanmıştır.

“Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” faktörleriyle ilgili katılımcıların yaşlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. “Dışlanmışlık” faktörüne göre, 26-35 yaş grubundaki katılımcıların 25 yaş ve altı yaş gurubu katılımcılarına göre daha fazla dışlandığını hissettikleri belirlenmiştir. “Benlik Saygısı” faktörüne göre, 46 ve üstü yaş grubunun benlik saygısı düzeyinin 25 ve altı yaş gurubundan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların “Benlik Saygısı” faktörü düzeyinde 46 ve üstü yaş grubunun 36-45 yaş gurubundan daha yüksek olduğu görülmektedir.

“Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” faktörlerinde katılımcıların medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir sonucu elde edilmiştir.

“Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” faktörlerinde katılımcıların eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, “Dışlanmışlık” faktörüne göre, eğitim seviyesi arttıkça dışlanmışlık düzeyinin arttığı belirlenmiştir. “Benlik Saygısı” faktöründe ise eğitim seviyesi arttıkça benlik saygısının da arttığı tespit edilmiştir.

“Dışlanmışlık” faktöründe katılımcıların engel durumlarına göre anlamlı bir farklılık olduğu, “Benlik Saygısı” faktöründe ise katılımcıların engel durumlarına göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu tespit edilmiştir. “Dışlanmışlık” faktörüne göre, en yüksek düzeyde dışlanmış hisseden grup işitme engellilerdir. Genel anlamda değerlendirildiğinde ise engelli bireylerin dışlanmışlık düzeyi 2,81 (%56) seviyesinde olduğu belirlenmiştir.

“Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” faktörlerinde katılımcıların İş durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. “Dışlanmışlık” faktörüne göre, İş durumuna göre dışlanmışlık düzeyleri incelendiğinde memur iş grubunun

dışlanmışlık düzeyinin diğer iş gruplarından daha yüksektir. “Benlik Saygısı” faktörüne göre ise benlik saygısı düzeyleri incelendiğinde benlik saygısı düzeyinin memur ve işçi iş grupları arasında daha yüksektir.

“Dışlanmışlık” ve “Benlik Saygısı” faktörlerinde katılımcıların gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. “Dışlanmışlık” faktörüne göre gelir durumu arttıkça dışlanmışlık düzeyinin arttırdığı belirlenmiştir. “Benlik Saygısı” faktöründe ise gelir arttıkça benlik saygısının da arttığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak tespit edilen bulgular ışığında aşağıda bazı öneriler sıralanmıştır:

Tüm dünyada ne kadar engelli bireyin yaşadığı tahmini rakamlarla bilinmekte ve ülkemizde ise engellilikle ilgili en kapsamlı araştırma 2002 yılında yapılmıştır. Bu tarihten sonra ülkemizde ne kadar engelli birey olduğu ile ilgili net rakam bilinmemektedir. Engelli bireylerle ilgili güvenilir, kapsayıcı, sağlam istatistiksel bilgi ve veri yetersizlikleri nedeniyle engelli bireylerin kendileriyle ilgili kamu politikalarına katkısı sınırlı olmakta, uluslar arası hukukta bir insan hakkı sorunu olan engelliliğin uygulama kısmında hak kaybı, erişilebilirlik, işsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizlik, uygun yaşam koşullarının olmayışı, eğitimdeki sorunlar ve engelliliğin beraberinde getirdiği sağlık sorunları ve sağlık hizmetine erişimdeki sorunlar ile fırsat eşitsizliğinin olması engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini engellemekte ve zamanla dışlanmasına sebep olabilmektedir. Yukarıdaki tüm sorunlara istinaden ülkemizde mevzuat ile uygulama arasındaki dengenin sağlanmamasından kaynakladığı söylenebilir.

Engelli bireylerin dışlanmalarıyla ilgili sorunların çok boyutlu olması nedeniyle tüm kamu kurum ve kuruluşlarının koordineli çalışması ihtiyacı bulunmaktadır. Birçok kurum ve kuruluşun kendi görev alanlarına giren sorunlarla ilgili düzenleme yapması ihtiyacı bulunmakta ve buna bağlı olarak kökten ve bütüncül çözümler bulmanın önemi bulunmaktadır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre katılımcıların % 56’sının sosyal dışlanmaya maruz kaldığı; engelli bireylerin diğer bireylere göre daha fazla dışlandığı ve bu durumun engelli bireylerin benlik saygısı düzeylerini etkilediği saptanmıştır. Bu durumun nedeninin toplumun engellilik ve engelliler konusundaki

ön yargıları ve eksik bilgisinden kaynaklı olduğu, buna bağlı olarak toplumdaki bireylerin engellilik konusunda bilinçlendirilme çalışmalarının bireyler bazında mikro, aileler ve gruplar bazında mezzo ve toplum bazında ise makro düzeyde arttırılması ihtiyacı doğmakta ve eğitimlerin, seminerlerin, sempozyumların ve diğer paylaşımların artırılması önerilmektedir. Engelli bireyin psiko- sosyal anlamda desteklenmesi, sosyal çevresiyle bağlarının kopmaması ve çevresi tarafından kabul edilmesi son derece önemlidir. Ailelerin engellilik konusunda danışmanlık hizmeti almaları, engellilik durumunu kabul etmeleri ve engelli birey ile aile üyeleri arasındaki bağların güçlendirilmesi önemlidir. Engelli ve ailesi engelliliğin ortaya çıktığı noktada, engel durumuyla ilgili yeterli anlamda bilgilendirilmeli ve engel ile başa çıkacakları teknikler konusunda desteklenmeleri gerekmektedir. Engellilere yönelik yanlış düşünce ve önyargıların değiştirilmesi daha bilinçli ve etkin bir toplum oluşması için bireylere, ailelere ve devlete büyük sorumluluklar düşmektedir. Engellilik, dışlanma gibi konuların okul ders müfredatına eklenmesi önerilmektedir.

Araştırmadan elde edilen verilere göre; eğitim düzeyi yüksek olan engelli bireylerin, eğitim düzeyi düşük olan engelli bireylere kıyasla sosyal dışlanma düzeylerinin daha fazla olduğu sonucu elde edilmiştir. Sosyal dışlanma düzeylerini en aza indirmeye yönelik eğitim düzeyi yüksek olan engelli bireylerin aldıkları eğitime uygun istihdam edilmeleri amacıyla çalışmaların arttırılması önem teşkil etmektedir. Ayrıca araştırma bulgularına göre 305 katılımcı arasından üniversite mezunu olan engelli birey sayısı sadece 63 kişidir. Buna göre engelli bireylerin eğitim durumlarının artırılması için okulların fiziksel çevre koşullarının iyileştirilmesi, engelli bireylerin eğitim kurumlarına erişimleri sağlanmalı ve maddi konularda desteklemeleri için devlete büyük sorumluluklar düşmektedir. Ayrıca engelli bireye sahip ailelerin çocuklarını okula göndermeleri için danışmanlık hizmetinin sağlanması, makro boyutta eğitim kampanyaları ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması önerilmektedir.

Engel durumlarına göre engelli bireylerin dışlanmışlık faktörüne göre en fazla dışlanan grubun işitme engelli bireyler olduğu saptanmıştır. Özellikle iletişim kurmakta duymanın ve konuşmanın önemi yadsınamaz. İşitme engelli bireylerin diğer bireyler ile iletişim kurmaları işaret dili ile mümkündür. Toplumumuzda işaret dilini bilen çok az insan olduğu söylenebilir. Bu nedenle diğer bireylerin işaret dili

öğrenmeleri özellikle kamu kurumlarında çalışan belirli sayıda personelin işaret dilini bilmeleri zorunlu hale getirilmeli ve toplumdaki diğer bireylerin de işaret dilini öğrenmeleri için devlet tarafından ücretsiz işaret dili eğitimlerinin verilmesi ve bunun süreklilik arz etmesi önem teşkil etmektedir.

Birçok ülkede kamusal ve kamuya açık binalar ve ulaşım sistemlerinin engellilerin erişimine uygun olmadığı, ulaşım araç ve sistemlerinin elverişsiz olması, pek çok engelliye iş aramaktan ya da sağlık sorunlarını çözmek için sağlık kurumlarına gitmekten vazgeçirdiği bilinmektedir (Çağlar, 2012). Günümüzde engellileri sosyal yaşamdan dışlanmaya iten en önemli faktörlerden biri fiziksel çevre koşullarının engellilerin yaşam standartlarına uygun olmayışından kaynaklanmaktadır. Özellikle binaların mimari yapıları, kentsel yaşam alanlarının uygun olmayışı gibi nedenler engelliler önündeki engellerdir. Engelliler için kendi işlerini kendilerinin yapmaları, bağımsız hareket edebilmeleri, özgürce yaşayabilmeleri için toplu yaşam alanlarına erişim, hastane, okul gibi kurumlara ulaşabilmeleri için fiziksel çevre koşullarının olması gerekmektedir. Ulaşım, sağlık, eğitim, istihdam gibi birçok konuda engellileri geri plana iten bir toplum yapısında engelli bireylerin eşit ve bağımsız fertler olabilmeleri için engellileri dikkate alan bazı düzenlemeler gerekirken ve bu düzenlemeler yapılırken de pozitif ayrımcılık ve sosyal adalet kavramlarına riayet edilmesinde fayda bulunmaktadır (Çitil ve Üçüncü, 2018). Araştırma bulgularına göre, araştırmaya katılım gösteren katılımcıların yarısından fazlasının işsiz olduğu ve iş sahibi olan engelli bireylerin ise kendilerini daha fazla dışlanmış hissettiği saptanmıştır. Buna bağlı olarak işsiz engelli bireylerin iş sahibi olmaları için işverenlerin daha fazla engelli birey çalıştırması ile ilgili devlet tarafından oluşturulmuş kotanın arttırılması sağlanmalı ve engelli bireylerin iş yerlerinde doğrudan veya dolaylı yolla dışlanmasının engellenmesi için devletin iş yeri denetimlerini arttırması önerilmektedir.

Araştırmadan elde edilen verilerde gelir durumuna göre, benlik saygısı düzeyleri incelendiğinde ortaya çıkan farkların gelir durumu arttıkça benlik saygısı düzeyinin arttığı görülmektedir. Bilindiği gibi gelir sahibi olmak insanların özgüvenini arttıran önemli bir husustur. Engelli bireylerin sosyalleşebilmeleri için gelir durumlarının iyi olmasının önemi büyüktür. İş durumuna göre benlik saygısı düzeyleri incelendiğinde benlik saygısı düzeyinin çalışan memur ve işçi iş grupları

arasında daha yüksek çıkması iş hayatında olmanın vermiş olduğu bir durum olarak değerlendirilebilir. İş sahibi ve gelir sahibi olmanın bireylerin benlik saygılarının artmasında önemli bir yeri vardır. Bu nedenle engelli bireylerin sosyalleşmeleri ve engelli olmayan bireylerle birlikte eşit haklara sahip olmaları için sosyal politikaların artırılması gerekmektedir.

Engelli bireylerin; fiziksel çevre koşulları, istihdam, eğitim, yoksulluk, sağlık, spor, rehabilitasyon gibi alanlardaki ihtiyaçları karşılanmadıkça engellilik sorunu da bir bütün olarak çözmekte imkansız olacaktır (Karataş, 2002). Bu konuda sosyal hizmet uzmanlarına büyük sorumluluklar düşmekte ve engelli ile ailelerinin güçlendirilmesi, hakları konusunda bilgi sahibi olmaları ve sosyal destek alanlarında farklı eğitimlerin verilmesi ve bu eğitimlerin artırılması önemlidir.

Engelli bireylere yönelik özellikle engellilerin toplumla bütünleşmelerine yardımcı olmak için kurulan sivil toplum kuruluşlarına ve derneklere sosyo-ekonomik destekte bulunularak daha aktif hale getirilmesi yönünde çalışmalar yapılabilir.

Ülkemizde sosyal dışlanma konusuna son yıllarda ilginin arttığı, engellilerin sosyal dışlanması ve benlik saygıları ile ilgili konularda ise yeteri kadar literatür çalışmasının yapılmadığı görülmektedir. Bu konulara yönelik yeni araştırmaların yapılması ihtiyacı doğmaktadır. Böylece geniş kapsamlı bulgular elde edilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Açak Mahmut ve Kaya Oktay (2015). “İşitme Engelli ve İşitme Engelli Olmayan Futbolcuların Benlik Saygıları ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi”. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2): 1-11.
- Akdağ Arzu Şenyurt, Tanay Gizem Özgül Hakan, Birer Lütfiye Kelleci ve Kara Özlem (2011). *Türkiye’de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu*.https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Engellilik_Izleme_Raporu.pdf.(Erişim Tarihi: 30.09.2019).
- Aksel, Cemile (2017). *Engelli Kadınların Beden İmajı Algısı ve Yaşam Doyumlarının Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Aktek Mahmut ve Erten Şerafettin (2017). “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme”. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (1): 165-177.
- Albayraktaroğlu, Sevgi (2010). *Profesyonelleşme Olgusu ve Mesleki Profesyonelleşme Açısından Türkiye’de Sosyal Hizmet Mesleği (Sakarya Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınsoy, Hülya (2014). *Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’nin Sosyal Dışlanmayı Önleyici Politikalarının Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıkan, Çiğdem (2001). *Türkiye’de Görme Engelli Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri*. Ankara: Körler Federasyonu Yayını.
- Arıkan, Çiğdem (2002). “Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım”. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (1): 12-21.
- Arıkan, Rauf (2004). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama* (1. Baskı). Ankara: Asil Yayınevi.

- Aslan Şehmus, Aslan Bas Ummühan ve Uyan Ayça (2017). “Spor Yapma Durumlarına Göre Bedensel Engelli Bireylerin Benlik Saygısının Karşılaştırılması”. *Journal of Human Sciences*, 14(4): 4032-4040.
- Atış, Malik (2019). *Mevsimlik İşçilerde Sosyal Dışlanmışlık: Adıyaman İli Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytekin, İlkyay (2019). *Engelli Bireylerin ve Annelerinin Yaşam Doyumu ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Van Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Balcı, Sinan (2019). *Engellilerin Sosyal Dışlanma Durumu: Araklı Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başaran, Derya (2017). *Medeni Durumun Öğretmenlerin Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Besiri, Arzu (2009). “Yoksulluk Ekseninde Engellilerin Eğitimi”. *Türk Barolar Birliği Dergisi*, (83): 353-374.
- Bezmez Dikmen ve Yardımcı Sibel (2008). Bir Vatandaşlık Hakkı Olarak Sakat Hakları ve Sakat Hareketi. <https://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/697/bir-vatandaslik-hakki-olarak-sakat-haklari-ve-sakat-hareketi#.XZH10dIzaUk>. (Erişim Tarihi: 30.09.2019).
- Bilgin, Hülya (1996). *Baş ve Boyun Kanseri Nedeni İle Ameliyat Olan Hastalarda Ameliyat Öncesi ve Ameliyat Sonrası Beden İmajı, Benlik Saygısı, Depresyon Durumları İle Bakımda Hemşirelerin Karşılaştıkları Güçlüklerin Araştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bingöl, Orhan (2015). “Genel Bağlarıyla Sosyal Hizmet ve Toplum”. *Mavi Atlas*, 5: 69-77.

- Bucuka, Yunus (2017). *Dini Sosyalleşme ve Sosyal Dışlanma Ekseninde Engellilik: Bingöl İli Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulam, Nurdan (2019). *Kadınlardaki Benlik Saygısı Ve Depresyonun Eğitim Düzeyiyle İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Burcu, Esra (2015a). *Engellilik Sosyolojisi* (1.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Burcu, Esra (2015b). "Türkiye'de Yeni Bir Alan: Engellilik Sosyolojisi ve Gelişimi". *Sosyoloji Konferansları*, 52(2): 319-341.
- Burger, Jerry (2006). *Kişilik* (1. Baskı). (Çev.: İ.D. Erguvan,). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Buz Sema ve Karabulut Abdulkadir (2015). "Ortopedik Engelli Kadınlar: Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Bir Çalışma". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7: 25-45.
- Cılga, İbrahim (2001). "Özrümlülerin Yaşam Kalitesi". *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 1(1): 79-89
- Coşkun, Hasan Yaşar (2010). *Özürlü Birey ve Ailesinin Sosyal İletişim Sürecinde Karşılaştığı ve Yaşadığı Durumlar Hakkında Teorik ve Ampirik Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çağlar, Selda (2012). "Engellilerin Erişebilirlik Hakları ve Türkiye'de Erişebilirlikleri". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2): 542-598.
- Çakı, Caner (2018). "Roland Barthes'ın Göstergebilimsel Çözümlemesi İle Nazi Propagandasında Engelliler" *Süleyman Demirel Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(2): 66-91.
- Çakmak Zeki ve Kara Hakan (2011). "Yöneticilerde Benlik Algılamalarının Belirlenmesi: Sanayi Örgütlerinde Bir Araştırma". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(30): 310-310.

- Çakır, Özlem (2002). “Sosyal Dışlanma”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3): 83-104
- Çelik, Elif (2016). “Onuncu Yılında Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşme Ruhu”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1): 219-246.
- Çetintaş Elif ve Çiftçi Elif Gökçearslan (2017). *Engellilere Yönelik Tutumlar ve Okul Sosyal Hizmeti* (1. Baskı). Ankara: Ürün Yayınları.
- Çeviker Abdulkerim, Mumcu Erdem, Hasan Şekeroğlu, Önder Mustafa ve Bayrak Metin (2018). “UNICEF’e Göre Türkiye’de Dezavantajlı Kabul Edilen Grupların Sportif Etkinliklerle Sosyal Uyumun Sağlanması”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12: 221-238.
- Çitil Mahmut ve Üçüncü Kürşat Muhammet. (2018). “Türkiye’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukukunun Durumu”. *Türkiye Adalet Akademi Dergisi*, 9(35): 233-278.
- Dalbudak İbrahim ve Yiğit Şihmehmet (2019). “Spor Yapan ve Yapmayan İşitme Engelli Bireylerin Benlik Düzeylerinin İncelenmesi”. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(4): 1387-1398.
- Darıyemez, Merve (2012). *Sosyal Dışlanma Bağlamında Engellilerin Çalışma Hayatından Soyutlanması: Antalya Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Şükran Çevik (2013). *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinçer Nevzat, Bozdam Ahmet ve Yetkin Tuba (2015). “Bedensel Engelli Badmintoncularda Benlik Saygısının İncelenmesi”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(16): 157-164.
- Doğuş, Mustafa (2016). *Görme Yetersizliği Olan Öğrencilerin Benlik Saygısı Düzeyleri ve Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.

- Duclos, German (2016). *Benlik Saygısı, Yaşam İçin Bir Pasaport* (1. Baskı). (Çev.: O. Olcay,). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Duman Altunbaş Nezahat ve Doğanay Gülmelek (2017). “Toplumsal Dışlanma Pratikleri Üzerinden Trabzon’da Engelli Kadınlar”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2): 1-48.
- Duyan, Veli. (1997). *Sosyal Grup Çalışması Uygulamasının Ortopedi Hastalarının Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerine Etkisi*. Ankara: Aydınlar Matbaacılık.
- Duyan Veli, Sayar Özgür Özge ve Özbulut Mahmut (2008). *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak* (1. Baskı). Ankara: Öncü Basımevi.
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2011). *Dünya Engellilik Raporu*. Ankara: Anıl Group Matbaa.
- Düzgören, Ümmühan Büşra (2017). *Boşanmış Bireylerde Başa Çıkma Tutumu İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin Sosyodemografik Özellikler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Egbatan, Mine (2019). *Engelli Ayrımcılığına Karşı Medya Dili Kılavuzu*. <http://engellikadin.org.tr/wp-content/uploads/2017/11/medya-dili-k%C4%B1lavuzu-BASIM.pdf> (Erişim Tarihi: 04.02.2019).
- Ekin, İbrahim Halil (2019). *Hemodiyaliz Hastalarının Yaşam Doyumu İle Benlik Saygısı İlişkisinin İncelenmesi Ve Tıbbi Sosyal Hizmet Müdahalesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Engelliler Hakkında Kanun (2005). *Resmi Gazete*, Sayı: 25868, 7/7/2005.
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2009). *Resmi Gazete*, Sayı: 27288, 14/07/2009.
- Eğitim* (2018). <https://www.cnnturk.com/ekonomi/turkiye/issizlik-rakamlari-aciklandi-15-ekim-2018>. (Erişim Tarihi: 06.02.2019).

- Ergüden, Deniz (2008). *Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkan, Gönül (2003). “Özürlemlerle Sosyal Hizmet Uygulamaları”. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4): 34- 38.
- Erkan, Gönül (2004). “Özürlemlüğe İlişkin Modeller ve Sosyal Hizmet Uygulamaları”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 15(2): 31-38.
- Eryücel, Ertuğrul (2017). “Öjenik Bağlamında Batı Ülkeleri'nde ve Türkiye'de Politika Yapımı Üzerine Karşılaştırmalı Analiz”. *International Conference On Eurasian Economies*, 132- 140. <https://www.avekon.org/papers/1847.pdf>. (Erişim Tarihi: 16.01.2019).
- Gelmis, Harun (2016). *Öjenik Hareketi: Üstün Irkı Yaratmak*. <http://www.felsefetasi.org/ojenik-hareketi-ustun-insan-irki-yaratmak/>. (Erişim Tarihi: 16.01 2019).
- Genç, Yusuf (2015). “Engellilerin Sosyal Sorunları ve Beklentileri”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(35): 65-92.
- Güler, Mehmet Atilla (2014). *Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler: Yunanistan, Arap Baharı, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri Örnekleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, Hatice (2017). *Üniversite Öğrencilerinde Benlik Saygısı İle Aile Tutumunun İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürler Abdullah ve Demirli Cihad (2017). “Ergenlerde Sosyal Dışlanma ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11): 941- 951.
- Günaydın İhsan ve Yıldız Barış (2016). “Vergi Politikası ile Yoksulluk Azaltılabilir mi”. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 5(9): 90-104.

- Goffman, Ervin (2018). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar* (3.Baskı).(Çev.: Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S.N. Ağırnaslı). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Hamarta, Erdal (2004). *Üniversite Öğrencilerinin Yakın İlişkilerindeki Bazı Değişkenlerin(Benlik Saygısı, Depresyon ve Saplantılı Düşünme) Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hamarta Erdal, Arslan Coşkun, Saygın Yeliz ve Özyeşil Zümrüt (2009). “Benlik Saygısı ve Akılcı Olmayan İnançlar Bakımından Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Yaklaşımlarının Analizi”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18): 25-42.
- Kahraman, Hasibe (2009). *Yatılı İlköğretim Bölge Okulu ve Normal Okullara Devam Eden Ergenlerde Mizah Duygusu ile Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kalaycı, Hakkı (2007). *Yetiştirme Yurtlarındaki Çocuklarda Sosyal Dışlanma Riski: Tokat ve Turhal Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kandaz, Hicret (2018). *Depresyon, Benlik Saygısı Ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kara, Bülent (2016). “Türkiye’de Engelli Bireylerin Yasal Hakları ve Uygulamadaki Yeri”. *The Journal of Academic Social Science Studies*,1(48): 249-260.
- Karabulut, Aabdulkadir (2017). *Ataerkil İdeolojinin Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Ortopedik Engelli Kadın Ve Erkeklerin Deneyimlerine Yansımaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karademir Tamer, Döşyılmaz Enver, Çoban Bilal ve Kafkas Mehmet Emin (2010). “Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Özel Yetenek Sınavına Katılan Öğrencilerde

- Benlik Saygısı ve Duygusal Zeka”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(2): 653-674.
- Karakaya, Şeyma (2018). *Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, Niyazi (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler (27. Basım)*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Karataş, Kasım (2002). “Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları: Bir Sosyal Politika Yaklaşımı”. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2(2): 43-55.
- Karataş, Kasım (2002). “Ayrımcılık ve Ayrımcılıkla Savaşım”. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (1): 1-10.
- Karataş Kasım ve Duyan Veli (2001). “Görme Engellilerde Benlik Saygısı ve Kaygı”. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 1 (2): 1-15.
- Karataşoğlu, Soner (2014). *Gelir Seviyesinin Sosyal Dışlanmaya Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karip, Salih (2016). *Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetlerine Ulaşılabilirlik Düzeylerinin Belirlenmesi: Konya Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kaygısız, Suzan (2016). *İki Uçlu Bozukluk Hasta ve Yakınlarında Damgalanma ve Damgalama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kernis, Michael (2003). “Toward a conceptualization of optimal self- esteem”. *Psychological Injury*, 14 (1): 1-26.
- Kocabaşoğlu Neşe ve Aliustaoglu Süheyla (2003). “Stigmatizasyon”. *Yeni Symposium*, 41(4):190-192.

- Korkmaz, Mediha (1996). *Yetişkin Örneklem İçin Bir Benlik Saygısı Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köse, Zahide Kantemur (2018). *İşitme Engelli Ergenlerin Benlik Algıları İle Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kumtepe, Halit (2001). *Ankara’da Yaşayanların Engellilere yönelik Tutumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurt, Tuğba (2013). *Ebeveynleri Boşanmış Ergenlerin Yılmazlık, Benlik Saygısı, Başa Çıkma ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Yılmazlığın Aracı Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kut, Sema (1988). *Sosyal Hizmet Mesleği. Nitelikleri, Temel Unsurları ve Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Küçükali, Adnan (2014). “Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1): 59-86.
- Küçükali, Adnan (2015). “Engellilere Uygulanan Sosyal Yardımlar”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(35): 100-115.
- Meşe, İlkay (2014). “Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33: 79-92.
- Mutlu, Ercan (2007). *Hemodiyaliz Hastalarının Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Destek Kaynakları ve Hastalık Sürecinin Benlik Saygısına Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mutlu Ercan ve Duyan Veli (2012). “Sosyo-demografik ve Sosyo-ekonomik Özellikler İle Sosyal Desteğin Hemodiyaliz Hastalarının Benlik Saygısı Düzeyine Etkisi”. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3): 1-38.

- Nacar, Muhammed (2008). *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'nin Sosyal Politikası Özürlülerin Konumu Sorunları ve Rehabilitasyonu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Neuman, Lawrence (2009). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (Çev.: S. Özge). İstanbul: Yayın Odası.
- Oğuz, Ayla (2015). "Engelli Bireylerde Bir Sosyal Baskı Aracı Olarak Damga: Gizli Ajan". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(2): 100-120.
- Oğuz, Nihan (2016). *Genç Yetişkinlerde Anne Baba Tutumu, Anksiyete ve Benlik Saygısı İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okur Nejla ve Erdugan Fatma Erbil (2010). "Sosyal Haklar Ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme". *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*. <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/okur.pdf>. (Erişim Tarihi: 30.09.2019).
- Oliver, Michael (1996). *Understanding Disability: from Theory to Practice*. Palgrave, NewYork.
- Oral Aydan, Aydın Resa, Ketenci Ayşegül, Akyüz Gülseren, Sindel Dilşad ve Yalman Ayşe (2016). "Dünya Engellilik Raporu: Türkiye'de Engellilik İle İlgili Konuların Analizi ve Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Tıp Uzmanlığının Katkıları". *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 1(62): 83-97
- Özcan Halil, Subaşı Burak, Budak Beyhan, Çelik Mustafa, Gürel Şeref Can ve Yıldız Mesut (2013). "Ergenlik ve Genç Yetişkinlik Dönemindeki Kadınlarda Benlik Saygısı, Sosyal Görünüş Kaygısı, Depresyon ve Anksiyete İlişkisi". *Journal of Mood Disorders*, 3(3): 107-113.
- Özdemir, Dilek Kurnaz (2010). *Ortopedik Engelli Kadınların Sorun ve Beklentileri: Tuzla Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özen, Nil Bireyşoğlu (2018). *Benlik Saygısı Kuramları*. https://www.tavsiyedyorum.com/makale_19994.htm. (Erişim Tarihi: 01.10.2019).
- Özer, Esra İnce (2018). *Medyanın Dili ve Engelli Bireyler*. <http://www.limitsizspor.com/Duyurular/medyanin-dili-ve-engelli-bireyler/240/2>. (Erişim Tarihi: 01.10.2019).
- Özgökçeler, Serhat (2006). *Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Engellilerin Sosyal Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgökçeler Serhat ve Alper Yusuf (2010). “Özrürlüler Kanunu’nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi”. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 33-54.
- Özgür, Özge (2010). “Çokkültürcü Sosyal Hizmet: Eleştirel Bir Bakış”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 21(2): 89-104.
- Özhasar, Bayram (2013). *Yoksul Hanelerde Sosyal Dışlanmanın Boyutları: Aydın İli Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkazanç, Seher (2016). *Kentsel Ulaşım ve Sosyal Dışlanma İlişkisinin Değerlendirilmesi: Ankara Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Polat, Ayşe (2007). *Düzce İlindeki Hemodiyaliz Hastalarının Beden İmajı Ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Rein Martin ve Morris Robert (1962). *Goals, Structures and Strategies for Community Change, Social Work Practice*, New York: Columbia University Press.
- Sapancalı, Faruk (2005a). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Sapancalı, Faruk (2005b). “Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”. *Çalışma ve Toplum*, 3: 51-106.

- Sarıgöl, Abdulselami (2016). *Bedensel Engellilerde Sosyal Dışlanma Ağrı İli Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıöz, Deniz (2001). *Çalışan Çocukların Sosyo-Ekonomik Özellikleri İle Çalışma Koşullarının Benlik Saygısı Düzeylerine Olan Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saygı Gizem, Kesecioğlu Teoman İsmail ve Kırıktaş Halit (2015). “Eğitim Düzeyinin Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi”. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 210-217.
- Seyyar, Ali (2003). *Ahlak Terimleri Ansiklopedik Sözlük* (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayın ve Yayın Dağıtım.
- Seyyar, Ali (2015). *Hasta Engelli ve Yaşlı Bakım Hizmetlerinde Bakım Terimleri* (2. Baskı). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Sosyal Hizmetler Kanunu (SHK) (1983). *Resmi Gazete*. 18059, 24/05/1983.
- Soylu, Cem (2016). *Orta Yetişkinlikte Benlik Saygısı, Hayatın Anlamı ve Psikososyal Uyum Arasındaki İlişkiler: Meme Kanseri Hasta Örnekleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Hatice (2004). “Engellilik Kimin Sorunu? Bireyin Mi, Toplumun Mu?”. *Öz-Veri Dergisi*, 1 (1): 40-50.
- Şahin, Sümeyra (2018). *Yaşam Deneyimlerinin Yetişkinlerdeki Benlik Saygısı, Psikolojik Sağlamlık ve Hayata Verilen Anlam İle İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Şemşit Suhal, Uçar Ahmet ve Yüksel Mehmet Ali (2016). “Avrupa Birliği Perspektifinden Türkiye’de Belediyelerin Sunduğu Engelli Hizmetleri”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1): 205-223.
- Şentürk, Yıldırım (2010). “ Sakatlık ve Sosyal Teori: Toplum Bilim Kuramlarındaki Normal Özneyi Yeniden Düşünmek”. *5.Karaburun Bilim Kongresi*, İzmir: Karaburun

- Şişman, Yener (2012). “Özürllülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 7(12): 69-85.
- Uzunaslan, Şerif (2016). *Ortopedik ve Görme Engelli Bireylerin Farklılığa Yönelik Görüşlerinin Damgalama Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünal, Vehbi (2016). *Engellilerde Toplumsal Bütünleşme ve Dindarlık*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Ünal, Vehbi (2018). “Toplumsal Değişim Sürecinde Engelliler”. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(18): 1323-1342.
- Ünlü, Fatma (2015). *Ebeveyni Boşanmış Bireylerde; Benlik Saygısı, Yalnızlık Ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) (2002). *Türkiye Özürllüler Araştırması*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı(ÖZİDA) (2010). *Özürllülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Turan, Ahmet Fırat (2010). *Üniversite Öğrencilerinin İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalarını Yordamada Yalnızlık, Benlik Saygısı, Yaş, Cinsiyet Ve Romantik İlişki Yaşama Durumunun Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tüysüz, Esmâ Melis (2015). *Çalışan Kadın Olmanın Benlik Saygısı Ve Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumlu Ve Olumsuz Etkilerinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vardar, Nilay (2017). Engelli Ayırmıcılığına Karşı Medya Dili. *Bağımsız İletişim Ağı*. <https://m.bianet.org/bianet/kadin/192169-engelli-ayrimciligina-karsi-medya-dili-kilavuzu>. (Erişim Tarihi: 23.01.2019).

- Vardar, Çağla (2019). *Üniversite Mezunu Gençlerin İstihdam Edilebilirliği ve Sosyal Dışlanma: Kırklareli Üniversitesi Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Von Soest, Tilmann Wagner Jenny, Hansen Thomas, and Gerstorff Denis (2017). “Self-esteem Across The Second Half Of Life: The Role Of Socioeconomic Status, Physical Health, Social Relationships And Personality Factors”. *J Pers Soc Psychol*, 114(6):945-958.
- Yanık, Murat (2008). “1982 Anayasası’nın İnsan Hakları Anlayışının Uluslar Arası Belgeler ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2): 1133-1161.
- Yavuz, Şehriban (2007). *Son Çocukluk Dönemi Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, Selime Gençal (2015). *Evli ve Bekar Yetişkinlerin Genel Öz-Yeterlilik ve Benlik Saygılarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım Neşide ve Yıldırım Kazım (2008). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yaklaşımlar* (1.Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Yıldız, Murat (2006). “Benlik-kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü”. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(23): 87-127.
- Yiğit, Hatice (2010). *Ergenlerin Benlik Saygılarının Yaşam Doyumu ve Bazı Özlük Nitelikleri Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yöyen, Elif (2017). “Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(6): 2185-2198.
- Yumşak, Şirin Yatkın (2004). *Görme ve Ortopedik Engelli Ergenlerin Özsaygı Düzeyleri İle Kendilerine Yönelik Toplumsal Tutumları Algulamalarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yüksel Deniz ve Duyan Veli (2016). “Öz-Savunuculuk Hareketi: Sosyal Hizmet Perspektifiyle Değerlendirme”. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2016 (1-2-3): 17-30

WHO (1980). *International classification of impairments, disabilities and handicaps*. Geneva: World Health Organisation.

WHO (2011). *World Report On Disability*. Geneva: World Health Organisation.

Zastrow, Charles (2016). *Sosyal Hizmete Giriş* (4. Baskı). (Çev.: A. Aykara ve diğ.). Ankara: Nika Yayınevi.

EKLER

Ek 1: İzin Belgesi

T.C.
ADİYAMAN VALİLİĞİ
İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ
Adıyaman Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Başhekimliği

ADİYAMAN EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTANESİ
BAŞHEKİMLİĞİ - ADİYAMAN EĞT. VE ARŞ. HAST.
PERSONEL ÖZLÜK BİRİMİ
22.04.2019 09:28 - 53911808 - 929 - E.1458

00092055416

Sayı : 53911808-929
Konu : Araştırma İzni

Sayın Fidan ÇELİK
Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Sosyal Çalışmacı

19/04/2019 tarih ve 3889 sayılı dilekçenizde belirtilen " Benlik Saygısı Ölçeği" ile "Sosyal Dışlanma Ölçeği" içeren çalışma projeniz için araştırma yapmanız uygun görülmüştür. Bilgilerinize rica ederim.

e-İmzalıdır.
Dr.Hüseyin ŞEN
Başhekim a.
Başhekim Yardımcısı

Adıyaman Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Özlük Birimi

Telefon: Faks No: 04162135397

e-Posta: mahide.bakir@saglik.gov.tr İnternet Adresi: adyamaneah1.saglik.gov.tr

Evrakın elektronik imzalı suretine <http://e-belge.saglik.gov.tr> adresinden 97171511-c051-4dfb-b11d-9ebd961d69ed kodu ile erişebilirsiniz.

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanuna göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Bilgi için: Mahide BAKIR

TIBBİ SEKRETER

Telefon No: (0 416) 216 10 15

Ek 2: Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

Aşağıdaki sorulardan size uygun olanları (X) işareti ile belirtiniz. Alınan bilgiler gizli tutulacak, bilgiler başka bir şahıs ya da kurumla paylaşılmayacak, sadece bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Katılımınızdan dolayı teşekkür ediyorum.

Fidan ÇELİK

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Sivas

Sosyal

1- Cinsiyetiniz nedir?

1. Kadın ()

2 . Erkek ()

2-Yaşınız ?

1) 25 ve altı

2) 26-35

3) 36-45

4) 46+

3- Medeni durumunuz ?

1- Bekar ()

2- Evli ()

3- Boşanmış ()

4- Eşi vefat etmiş ()

4- Doğum yeriniz?.....

5- Eğitim durumunuz?

1. Okur-yazar ()
Üniversite ()

2. İlköğretim ()

3. Lise ()

4.

6- Engellilik durumunuz nedir ?

1. Süreçen hastalık () 2. Ortopedik Engelli () 3. Görme Engelli () 4. İşitme engelli ()

5. Dil ve Konuşma Engelli() 6. Birden çok ()

7- Engel durumunuza uygun bir araca sahip misiniz ?

1) Evet ()

2) Hayır ()

8- Ne iş yapıyorsunuz ?

- 1- Memur () 2- İşçi () 3- Ev hanımı () 4- İşsizim ()

9-Aylık geliriniz ?

1. 1499 ve altı () 2. 1500-2499 () 3. 2500-3499 ()
4. 3500 ve üstü ()

10-Kendinizi sosyo- ekonomik olarak nasıl hissedersiniz ?

1. Alt () 2. Alt Orta () 3. Orta () 4. Orta Üst ()
5. Üst ()

11- Oturduğunuz ev kime ait?

- 1.Kira () 2. Kendimizin () 3. Bir hayırsevere ait ()
4. Diğer ()

12- Adıyaman'da sosyal faaliyetlere (sinema, konser, panel, kongre, çalıştay) ne sıklıkla katılırsınız?

1. Hiçbir zaman () 2. Nadiren () 3. Bazen () 4. Çoğunlukla ()
5. Her zaman ()

13-Aşağıdaki sebeplerden hangisi tarafından dışlandığınızı düşünüyorsunuz sizin için en uygun olan seçenekleri işaretleyiniz?

		Hiçbir zaman	Bazen	Her zaman
1.	Sosyal yaşamdan dışlanırım			
2.	Etnik kimliğim nedeni ile sosyal yaşamdan dışlanırım			
3.	Eğitim durumum nedeni ile sosyal yaşamdan dışlanırım			
4.	Ekonomik durumum nedeni ile sosyal yaşamdan dışlanırım			
5.	Din/ mezhep farkımdan dolayı sosyal yaşamdan dışlanırım			
6.	Engellilik durumum nedeni ile sosyal yaşamdan dışlanırım			

14- Aşağıdaki ifadelerden size uygun olanları seçenekleri işaretleyiniz

S.NO	Bulduğum Ortamlardaki İnsanlar Genelde,	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Çoğunlukl	Her
12.1	Bana yokmuşum gibi davranırlar	1	2	3	4	5
12.2	Ben selam verdiğimde selam vermezler	1	2	3	4	5
12.3	Beni önemserler	1	2	3	4	5
12.4	Yemek ve diğer organizasyonlarına beni çağırırlar	1	2	3	4	5
12.5	Benimle zaman geçirmek için uğraşırlar	1	2	3	4	5
12.6	Benimle birlikte gezi yapmayı isterler	1	2	3	4	5
12.7	Beni düğünlere ve toplantılara çağırırlar	1	2	3	4	5
12.8	Bana özel durumumdan dolayı kendimi kötü hissedeceğim şekilde muamele ederler	1	2	3	4	5
12.9	İnsanlar beni dikkate alırlar ve sözüm geçer	1	2	3	4	5
12.10	İnsanlar bedenimi ürkütücü\ korkunç bulurlar	1	2	3	4	5
12.11	Engel durumumdan utanırım	1	2	3	4	5
12.12	Benim engel durumumdan dolayı yakınlarımda dışlanır	1	2	3	4	5
12.13	Yaşadığımız yerdeki bina ve yapılar benim hayatımı devam ettirebilmem için yeterlidir.	1	2	3	4	5
12.14	Okuduğum eğitim kurumlarında öğretmenlerin ve idarecilerin tavırları beni okula yaklaştırdı	1	2	3	4	5
12.15	Okuduğum eğitim kurumlarında ki arkadaşlarım bana karşı iyi davranır ve yardımcı olurlardı	1	2	3	4	5
12.16	Sosyal güvencem ilaç ve araç gereç ile ilgili ihtiyaçlarımı karşılar	1	2	3	4	5
12.17	Sosyal güvencemin olduğu kuruma istediğim zaman ulaşırım ve kurum çalışanları benimle ilgilenir	1	2	3	4	5
12.18	Sağlık çalışanları bana iyi muamele ederler ve onlarla iletişim kurabilirim	1	2	3	4	5

15- Aşağıdaki sorulardan size uygun bulduğunuz cümlelere ‘ **Bana uygun**’ seçeneğine, size uygun olmayan cümlelere ‘ **Bana uygun değil**’ seçeneğine (**X**) işaretini koyarak cevaplayınız.

	Bana Uygun	Bana Uygun değil
1. Sık sık keşke başka birisi olsam diye düşünürüm.		
2. Başkalarının önünde konuşmak bana zor gelir.		
3. Eğer elimde olsaydı kendimdeki birçok şeyi değiştirmek isterdim.		
4. Karar vermede fazla zorluk çekmem.		
5. İnsanlar benimle olmaktan hoşlanırlar.		
6. Evde kolayca moralim bozular.		
7. Yeni şeylere kolay alışmam.		
8. Yaşıtlarım arasında sevilen bir kişiyim.		
9. Genellikle ailem benden birçok şey bekler.		
10. Ailem genellikle duygularıma önem verir.		
11. Başkalarının söylediğini kolaylıkla kabul ederim.		
12. Benim yerimde olmak oldukça zordur.		
13. Hayatımın karmakarışık olduğuna inanıyorum.		
14. Genellikle başkaları düşüncelerimi kabul ederler.		
15. Kendimi yetersiz buluyorum.		
16. Sık sık evden uzaklaşmayı düşünürüm.		
17. Yaptığım işten çoğunlukla memnun olmam.		
18. Başkaları kadar güzel/ yakışıklı değilim.		
19. Söylenecek bir sözüm varsa onu söylemekten çekinmem.		
20. Ailem benim duygularımı anlar.		
21. Çok sevilen bir kimse değilim.		
22. Genellikle ailemin beni dışladığını sanıyorum.		
23. Yaptığım şeyler genellikle cesaretimi kırar.		
24. Çevremde olup bitenlerden rahatsız olmam.		
25. Güvenilir bir kişi olmadığımı düşünüyorum.		

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Fidan ÇELİK
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.12.1987
e-posta : fidanevli87@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Adnan Menderes Üniversitesi	2011
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
26.08.2011	Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi	Sosyal Çalışmacı

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS () ÜDS () TOEFL () EILTS ()